

SÎNTEM VECINI CU NOI ÎNSINE

PUBLICAȚIE SAPTAMINALĂ EDITATĂ DE
GRUPUL PENTRU DIALOG SOCIAL

ANUL II • NR. 34 • 1—8 SEPTEMBRIE 1991

SĂRUTUL MÎNTUIRII

Se pare că ne este totușii doar să trăim. O dată pe an, cind suntem se adințește și visele devin cenușii. Fără Frumos descalocă iarosi prin părțile noastre și nu aduce sărutul mintuirii. De obicei, în urma soi, vreo rea se leagă așa cum a fost: nu din pricina dusmanilor sau a reliei soarte, ci a indiferenței poporului, cea mai sigură moarte a minunilor.

Ultima dintre acestea z-a făptuit fără noi. În ziile din urmă, Basarabia nu s-a putut ca sora noastră cea mică, ci precum fratele cel mare. Purtător de geniu clipei, oamenii de rînd și cei de seamă au părut atinsii de acea grătie prin care totul se făptuiește desăvârșit și aproape de la sine. Marile instanțe ale planetei, atotputernice pînă ieri, s-au trezit martori la fel de simpli ca oricare cetățean al lumii. Istoria revărsată din tipare ne-a imbatătă cu sămpâna după o abstinență prea indelungată. Dar, cum bătările nu pot fiin veșnic, să participăm și noi la minune. Enthusiasm popular, care a fost atât de mare în Basarabia încit un Parlament pînă mai ieri sfîșiat de egoism și invadă a votat uînd de sine, trebuie să crească în Tara pînă cînd reunificarea va deveni o obligație fără scăpare a administra-

torilor ei. Ceasul e prilejic, tratatele sunt pagini prăbușite deja, diplomații devin profesori de limbi moarte.

Nu doar basarabenii au nevoie de reunificare cu Tara. Mai mult, oș zice că ore nevoie în-săși Tara. Boala cu nume felurile care ne-a anesteziat bucuria deșteptării are acum speranță de vindecare: putem topi înghesul orgoliului nostru cu ultimele lor de sine în fata Cauzei, putem nimici înșingurarea egoismului nostru cu naivitatea inclinației lor comunitare, putem înălța în desertul cuvintelor noastre fără urmare silueta simplă a apiecarilor lor către faptă. Cei ce se vor simți superiori că vorbesc mai bine românește decit cei care și-au riscat viața pentru un „Ziua bună”, cei care se tem că venirea altora va micsora portia nimicniciei lor, nu vor fi români, nu vor fi nici măcar oameni.

Iuri Roșca spunea că Basarabia are nevoie să fie independentă o zi înainte de unirea cu Tara. Eu m-oș multum cu patru luni, ca în 1918, astfel încit de Crăciun să sim români împreună. Poata vom reuși mai bine decit pînă acum.

27 august 1991

ALINA MUNGIU

„O tiranie cum lumea încă n-a cunoscut: negrătoare ca bezna, tăioasă ca ghiță, insensibilă ca bronzul... sclavia fără margini.”

Amiel (Jurnal)

NEVOIA DE PARTICIPARE

O serie de reorientări tactice decurg din cele trei „zile care au zguduit lumea”. Marz – să nu-l uităm totușii î – spusese bine că istoria se repetă, numai că prima oară e tragică, iar a doua derizorie. Declară la un assalt victios al Palatului de Iarnă de pe Neva, pînă la alt assalt, el Parlamentul de la Moscova, care nici n-mai fost posibil, regimul bolșevic și-a parcurs existența într-oagă. Eșecul loviturii de stat accelerată bruscă rîstul transformărilor din Uniunea Sovietică, atât la centru, cit și la periferiile în care secesionismul se bazează pe realități teritoriale și pe legitimități istorice. Sistemul a intrat într-o criză sinucigașă de cînd am putut vedea statul revoltându-se contra statului, armata olinindu-se contra armatei. Gravitatea situației a fost confirmată de dezvăluirea că arma nucleară încăpuse pe mîinile tremurătoare ale unui lannaeu. Dezlegarea unuia din cele trei elemente: lealitatea trupelor care au refuzat să ascute ordinele usurpatorilor, temperamental combativ al lui Elțin, omul-steag în jurul căruia s-au regrupat partizanii reformelor radicale, și hotărîrea mulțimii de pe stradă.

Această mișcare populară reprezintă factorul cel mai semnificativ. Forțele revoluționare ale Rusiei noi s-au arătat neindupăcate în fața pericolului ca trecutul să se întoarcă. În timp ce panică sau slabiciunea responsabililor politici din străinătate nu stau să răspundă faptului implinit de la Moscova, cîteva zeci de mii de oameni au indăzînat să opere libertatea. Cei peste ani de înaintare (în zig-zag) în direcția democrației, care sunt meritul istoric al lui Gorbaciov, au dovedit eficacitatea cu care o presă liberă remodelează felul de a gîndi al cetățenilor. Aceștorei li s-a spus că participă cu totii la un imens efort de înnoire și nu luat-o în serios. A fost de ajuns un moment explosiv ca societatea civilă să se trezească. Alianța dintre internaționalismul comunist și naționalismul fascist s-a confruntat cu o rezistență care nu mai era doar a „inteligenților trădători” și a „hoților de privatizații”. Era o a celor care au înțeles că sunt în primejdile de a-și pierde mai mult decit oreroa, libertatea sau viața: a-și pierde suflare. Așa s-a produs miracolul. O națiune s-a ales drumul.

Lui Boris Karlovici nu i-a mai rămas decit să-și tragă un glonț în cap, pe cind Felic Edmundovici trece la depozitul de statul săfărimate, alături de Iosif Vissarionovici și de ceilalți prieteni. Rafală de demisii, destituiri și arestări nu se mai opresc, întărind sentimentele de lege și de dreptate într-o societate chemată să-și judece autocritic viața de 70 de ani. Președintele sovietic este învestit cu un capital de încredere cu atît mai substanțial cu cît a fost spația mai mare. Dar el nu va putea evita rolul care-l convine astăzi de puțin, cel de o-ă da operației centrifuge la care se supus imperiul apărător unei armonizări spontane. Ceea ce înseamnă să declari un divorț în termenii în care se anunță o căsătorie. Asocierea în cadrul Uniunii va fi o ficiune sau o etapă. Cît despre tratatul dintre București și Moscova, el este caduc înainte de a fi ratificat. Evenimentele recente au arătat riscul de a încheia acorduri cu un stat zdruncinat de peripeții tumultuoase și cauzat de un regim mai fragil decit s-ar fi crezut. Cît despre argumentul că tratatul ar fi necesar pentru a înlesni raporturile cu Moldova de peste Prut, el dispare ca o consecință a declarării de independență de la Chișinău.

In aceste condiții, care e, pentru România, lecția ultimelor săptămîni? Nu apropiem de alegerile locale. În Uniunea Sovietică, democratizarea politică, pe care am constatat-o în acțiune, a devenit efectivă începînd de la alegerile în sovietele locale din primăvara 1990. Infringerea candidaților comuniști s-a datorat creșterii „uniunilor electorale”, la care participau reprezentanții mai multor curente de opoziție, selectați în urma unui examen public în prezența votanților din circumscripția respectivă. Este un exemplu care nu trebuie uitat. Tocmai, Apelul Partidului Alianța Civică vine ca o asigurare că și societatea noastră a ajuns să dispună de forțe capabile să lupte pentru o credință.

In clipele cînd atenția lumii era așintită către baricadele de la Moscova, guvernul României și-a făcut cunoscută poziția cu o limpezime și o fermitate ce se cuvine apreciate fără nici o rezervă. Totușii, invitația la o unitate națională neutrală de luptele dintre partide poate fi bănuită că folosește abil împrejurările. Prima chezărie de sinceritate ar fi repudierea pentru totdeauna a comunismului, interzicerea partidelor și a publicaților insultește de spiritul de revanșă contra-revoluționar. Numai atunci vom crede cu toții că pagina a fost întoarsă.

Incerarea neîzbutilă de crimă al cărei mortor am fost ne condamnă la solidaritate. Dar solidaritatea adevarată există numai cînd se manifestă nevoia tuturor de a participa la ruptura de minciună și la protejarea speranței.

26 august 1991

ANDREI PIPIDI

A FOST LUDOVIC AL XVIII-LEA AUTORUL REVOLUȚIEI FRANCEZE?

În seara zilei de 23 august în cadrul Actualităților de la ora opt seara, cronică de serviciu a citit un text despre actul de la 23 August 1944, printre al cărui autori a enumerați după cum urmează: Regele Mihai I, Mareșalul Antonescu, Iuliu Maniu, C. I. Brătianu, Lucianu Pătrășcanu etc., etc. Nu-mi venea să cred, cum oare bine? Mareșalul Antonescu autorul actului de la 23 August? Mi-a stat ceasul.

Și dacă tot a stat, am răscolit nisacă cărți de propagandă, autoriile și strâină, ca să-mi dau seama cine halucinează, eu sau autorul anonim al textului citit nu într-un club particular, ci la televiziune. Succint: după prăbușirea frontului de la Iași, Regele Mihai I a chemat la reședința sa de la Snagov pe Mareșalul Antonescu, dându-i – practic – ordinul de a accepta condițiile armistițiului și de a întoarce armatele împotriva Germaniei hitleriste. Mareșalul a refuzat executarea, prevalindu-se de faptul că el a jurat fidelitate Germaniei și nu concepe să-si calce cuvîntul Auzind de această declarație, Iuliu Maniu a remarcat: „Punctul meu de vedere a fost că nu poate fi opriță națiunea. În calea ei, printre cuvînt de onoare dat de cineva, fie el prim-ministrul sau mareșal. Dacă anumite motive personale îl impiedică pe actualul Președinte al Consiliului de Miniștri să încheie un act din punct de vedere moral, atunci nu este altă soluție: să dea locul altuia. Dar nu se poate ca un om de stat să spună: am dus jura la prăpăd, dar mi-am salvat onoarea”.

Astfel stând lucrurile, s-a convocat în noaptea de 22 spre 23 august un Consiliu de Coroană, la care, evident, invitat fiind și nesupunându-se, din nou, voinei regale, Mareșalul a fost arestat. După puțin timp, posturile de radio difuzau Proclamația Regelui.

Si totuși nu așa s-a întâmplat. Adică Mareșalul Antonescu l-a arestat pe Regele Mihai și pornind în fruntea armatei române... Oare după atâtia zeci de amar de ani de minciuni, în interesul cui este să mintă mai departe, schimbînd doar unghii falsefără, tulburînd astfel procesul și așa anevoie și „multilateral” contradictoriu al desăvîrșirii revoluției democratice?

SZÁSZ JÁNOS

Stimați cititori,

În cluda creșterii repetate a prețului hirtiei, începînd cu trimestrul IV 1991 prețul unui abonament pe 3 luni este de numai 175 lei (inclusiv și taxa de expediere) sau 100 lei pentru cei care pot rîdica abonamentul direct de la redacție.

TALON

PENTRU ABONAMENT LA REVISTA „22”

Dorești să mă abonez la Revista „22” pe o perioadă de 3 luni; rog să mi se expidieze pofta de la adresa:

Numele: _____
Prenumele: _____
Locality: _____ Jud. _____
Strada: _____ nr. _____
Bl. _____ sc. _____ et. _____ cod postal: _____

Menționează că ai expediat
la data de _____ suma de _____ lei, prin
mandatul poștelor (telegrafic) nr. _____ pe adresă:
Redacția Revistei „22”, Calea Victoriei nr. 120,
București, Of. poștal 22 Bogdan Panescu

Rugăm pe cei interesați să
expedieze la aceeași adresă talonul de abonament cu
mențiunea:
„Pentru Serviciul „Difuzare”.

OCHIUL DE LEMN

REVOLUȚIA RUSĂ ÎN DIRECT SAU NU SE VEDE DECÎT CE TREBUIE SĂ SE VADĂ

A fost, să recunoștem, o săptămînă plină. În care lumea a stat mai mult ca niciodată în preajma televiziunilor, a radicilor, simînd în același timp nevoie instinctivă de a se strîng împreună. Împreună în fața televiziunilor. Cei care dispuneau de binecuvîntata telecomandă puteau comuta de pe canalul I de televiziuni pe canalul II, în căutarea stîrșilor în engleză – la BBC, căruia i-a făcut o publicitate absolută președintele reîntronizat sau în franceză – pe TV5 Europe. Deși numai un mic număr de fericiti dispun de acest evantai de posibilități, trebuie să recunoștem că numărul astfel de cazuri cei de bună credință se pot convinge de binefacerile pluralismului informațional. Putînd compara, putem să vedem, ce să cerem. Nevrind să se multiplice și astfel să se slăbească pe sine pe românește, televiziunea română a făcut măcar gestul de a îl găzdui unor ospăți care îl pot păsi din prestigiul în felul acesta, seriile nu au fost mai ocupate ca niciodată. Din oră în oră, bucurările cu adevarat domnic să stie pe ce lume se alătu au putut să treacă de la un televizual la altul, compleindu-și astfel imaginea asupra evenimentelor în curs. Grau de urmă, deci, noaptea în care, la creșă două, cronicul de la TV5 Europe amintea închiderea transmisiiei pentru simplul fapt că stîrșile de pe monitorul din studio nu-l lăsau să-o facă. Ritmul nouășilor ce se anualeau unele pe altele a fost cu adevarat infernal, dindu-ne o idee despre ce trebuie să îl simînăstrînă privind le desfășurarea în direct a revoluției române. Acum, revoluția rusă în curs a fost precedată de o senzatională (încercare de) lovitură de stat care a căzut, cum stă bine în comunism, linea, la începutul săptămînilor de muncă. O lovitură de stat consilnică, după program. O lovitură de stat care a amendat însă idea de concediu de vacanță. În persoana liderului sovietic plecat în mare. O lovitură de stat care i-a trezit din somn și l-a chemat de pe drăguți pe mai toți puternicii lumi, chemindu-i împăcăt la datorie. Ca pe noi toți de astăzi, tacîndu-ne să ne uităm fîntă în ochiul deschis înuman al televizorului.

Am putut astfel vedea imagini care vor face în-

ție. Le vom regăsi în documentare, în clipele muzicale, aproape peste tot, imagini ale lupină, ale sacrificiului, ale revoltelor. De exemplu tandemul statuar Marx-Engels, desfigurat de către românii moldoveni. Sau steagul roșu căcat în picioare, futurul parăcă într-un ultim zbor de inger căzut. Sau pe Lenin înțins cu față în jos, propuls în gît, ca și cum să ar fi răsuflat în momînt de tot ce se întîmplă în intînderea lui posteritate. Sau... Sau... Imagini ce se înfăgătă în subconștiul nostru, și care ne vor mina din umbră, ne vor spulbera îșiurile sau trica. Imagini ale prăbusirii idoliilor fălaș. Minile tremurătoare ale trecătorului Ianaev, căruia parăcă nici nu-l venea să cred că făcuse ceea ce făcuse.

Sau, numai pentru noi, scopi din comunitatea imaginilor ce au făcut înconjurul planetei, chipul neverosimil al lui Nicolae, emblema poronă pentru cel care dîntotdeauna trăg cu arma, peste care se suprapune halucinat cel al lui Petre Tulea, victimă, de neînțins. Urmărand, a doua zi, și episodul pe luna în curs al serialului Revoluția română în direct, am putut înțelege ce reproșuri de principiu se pot aduce unor astfel de filme. Faptul că ele în locul adevărătorilor acțiuni. Că în loc să acționeze decisiv și lămuritor justiție, presa face și ea ce poate. Si face din ce în ce mai bine. Judecătă din interior, în sine, filme precum serialele Memorialul durează o Revoluție română în direct pot fi în momentul chiar perfecte. Numai că nu sunt urmărate, ca acțiune publică, de nimic. Că rămân suspendate. Să nu ne facem iluzii: puterea are nevoie de credibilitate în afara, mai ales în fața Statelor Unite, și încearcă astfel de gesturi de deschidere. Dacă marele putere transatlantică nu ar fi putut drept condiție a unei țări să simînăstrînă privind le desfășurarea în direct a revoluției române. Acum, revoluția rusă, în curs a fost precedată de o senzatională (încercare de) lovitură de stat care a căzut, cum stă bine în comunism, linea, la începutul săptămînilor de muncă. O lovitură de stat consilnică, după program. O lovitură de stat care a amendat însă idea de concediu de vacanță. În persoana liderului sovietic plecat în mare. O lovitură de stat care i-a trezit din somn și l-a chemat de pe drăguți pe mai toți puternicii lumi, chemindu-i împăcăt la datorie. Ca pe noi toți de astăzi, tacîndu-ne să ne uităm fîntă în ochiul deschis înuman al televizorului.

Un moment culminant l-a reprezentat însă reapariția, în cadrul „Actualităților” a redactorului său al redacției cu picina, d-î Victor Ionescu. Se vedea treaba că respectivul domn nu apare oricând, ci numai la nevoie, cind interesele majore o cer. Ca și în masa rotundă organizată – cam înțiu în raport

cu evenimentele – în după-amiază același zile (mercurii), cind lucrurile erau în curs de restabilire la Moscova, masă rotundă „moderată” de – ah! – Em. Valeriu, Victor Ionescu și înțuit cu insistență să acrediteze o idee falsă, pînă la urmă, prin omisiune altor idei. Anume, domnia sa consideră că unicul motiv al nemulțumirilor ce ar fi produs puciul ar fi dezarmarea, pierderea supremăției militare, deci nu democratizarea crescîndă a societății sovietice, nu pierderea supremăției interne, nu presa liberă, nu pluralismul politic. Lăsînd la o parte jalinicul acte manuș „puciul de care ne bucurăm” (sic!), d-î Victor Ionescu pare să fi fost în studio anume ca să împărtășească înțîmpirea pe președintele Iliescu, legăt în situații din bilog. Mai mult în postură de nou cranic al televiziunilor, președintele sări și a lăudat tratatul de prietenie cu U.R.S.S., cind mult mai cînd și mai potrivit cu vremunile ar fi să se gîndească la tratate separate cu diferitele republici unioniste ce și-au proclamat independența. A fost împedite înțîmpirea grea de stăpîni de a sărbători reinvestirea lui Gorbaciov la putere ca pe un triumf propriu, fără să sărbătoarească că acesta revenise probabil totuști ca să piardă puterea în mod legal, că zecele de mir de tineri își sărăcă în strădă ca să apere constitucionalitatea și însăși ideea de legalitate și nu altă o persoană anume. A fost o bruscă revire la noi înține din vîtoarea unor evenimente de amploare mondiale care reușiseră o clipă să ne scoată din mediocritatea vieții noastre publice. A trecut însă vremea cind era de ajuns să simplă apariție la televizor. Campania electorală a început. Cu sfîrșit și cu sfîrșit.

Cit despre amînarea masă rotundă, nimic. Pur și simplu nimic, în comparație cu ceea ce am putut vedea la BBC și la TV5 Europe, comentatorii nostri politici – cu excepția, poate, dar în destul de mică parte, a lui Silviu Brucan – nu nu au făcut decât amalo-

zism. Speriată de ce s-ar mai putea înțîmpira, televizia a oferit un spațiu greu de imaginat în vremul „normală”. Partidul Alianței Civice, care îndrăznește să cred, a cîștigat considerabil în acele zile. Fie și opunindu-se procedeelor consacrate ale opozitiei române și apropiindu-se în substanță de idee fluierătă demagogic de partidul de guvernămînt: dialogul. Sperînd mai puțin și înțîndîndu-se mai repede și mai decît decât cînd patru parteneri, P.A.C. pare să înceapă să traseze linile de demarcație ale înrenunțării pe care se cere jucat în genere meciul politic.

Iar imaginea incredibilă continuă să cadă. În jurul televiziunilor, ca imprejurul metel de spălăt, ne înțamă de mîni și ni se pare că marile figuri comunice direct cu noi, că nu există decît pentru noi. Că tot ce fac e numai și numai pentru noi.

BOGDAN GHIU

COLOCVIILE PRESEI INDEPENDENTE

PENTRU O CULTURĂ A PROCEDURIILOR DEMOCRATICE

– seminarul „Cultura politică în
societățile postcomuniste”

Brașov, 20 august 1991

Întîmplarea sau poate destinul a făcut ca întîlnirea din fostul oraș Stalin să fie prima acțiune colectivă a intelectualilor din România de după lovitura de stat din U.R.S.S. Climatul de incertitudine din întreaga lume a simînt și la Brașov, unde, la 24 de ore de la declansarea puciului, o parte dintre invitații la seminar nu au considerat că este oportun să apară. La urma urmelor, cine stie ce se ar fi putut întîmpla la noi dacă lovitura reușea la ei. Pe de altă parte, cu o săptămînă înainte de data începerii seminarului, începuseră să curgă telefoanele și scrisorile de amenințare. În special cele care avertizau cu privire la înopportunitatea lansării cărții lui Vladimir Tîsmăneanu. Numai că organizatorii nu s-au lăsat intimidați, asă că pe 19 august a avut loc la Palatul Culturii din Brașov lansarea cărții Condamnă la fericire: experimentul comunist în România de Vladimir Tîsmăneanu (Grupul de edituri al Fundației „EXO”, ASTRA&EXO, Sibiu-Brașov). Lansarea broșurii semnate de distinsul politolog american de origine română a fost însă un succes netulburat de nimic, la fel ca și desfășurarea întregului seminar.

Deși ar fi fost palpînt, lipsa de spațiu nu permite refățarea exhaustivă a discuțiilor care au avut loc, ci numai sublinierea unor semnificații ale întîlnirii. Indiferent că reprezentau reviste de notorietate (22, Cuvîntul), cu profil literar (Vatra, Contrapunct, Orizont, Convorbiri literare, Euphorion, Interval, Arca) sau umoristic (Cețavencu), reviste în curs de schimbare

în profilul (Astra), majoritatea celor prezente erau scriitori. Din generații apropiate ca experiență istorică, dacă nu de afinități estetice. Si care mai aveau ceva în comun: faptul că au fost obiectul atacurilor calomnoase ale revistelor extremiste de dreapta și de stînga, ale revistelor affiliate mai mult sau mai puțin discret apărării patrimoniului ideologic comunism-neocomunist (România Mare, Europa, Azi, Democrația etc.).

Deducem de aici că la Brașov a avut loc întîlnirea a liderilor de opinie.

A existat o tensiune intelectuală care a conferit frumusețe seminarului: cea între axiomile pessimiste de la care s-a pornit în discuție (că nivelul conștiinței politice este de subdezvoltare, reflectat atât în incompetența elitelor politice și în opțiunile manipulate ale electoratului, cit și în inconsistența discursului protagoniștilor individuali și instituționali implicați în acțiuni de formare a conștiinței politice) și constatarea încurajatoare a apariției unui fenomen de profesionalizare a liderilor de opinie. Explicația trebuie căutată în reorientarea liderilor de opinie literară și culturală din trecut către politică. În timpul regimului comunist, singura formă coerentă și sistematică de rezistență politică a fost rezistența culturală, în special cea literară. De pildă, romanul a fost cea mai autentică formă de analiză și critică politică. Iar criticul literar a fost de multe ori un analist social disimulat. Discursul literar a fost întotdeauna un discurs politic de tip subversiv. Confruntat cu un nou context politico-discursiv, scriitorul care nu a făcut compromisul cu noua putere, a devenit un critic și un analist al fenomenului politic. Unul care folosește mijloacele de expresie ale meseriei sale, cărora le conferă însă o finalitate de mesaj politic. Care va fi finalitatea practică a unui astfel de demers, rămîne să decidă istoria.

DAN PAVEL

COMUNISMUL ÎN AFARA LEGII

FLORIN GABRIEL MĂRCULESCU

In urmă cu mai bine de un an, în cadrul reunirii de la Praga a disidenților est-europeni, celebrul săhist sovietic Garri Kasparov declară că, în opinia sa, în anul 1991 Uniunea Sovietică nu va mai fi! Ceea ce m-a scos atunci nu era atât declarația în sine (în definitiv, mulți politologi și sovietologi de renume argumentaseră înaintea lui îneluctabilă destrângere a ultimului dintre marile Imperii ale lumii), cit scadența apropiată pe care o stabiliște pentru împlinirea acestei — să-i zicem — profeții. Și iată că în cișnac acestei zile nu este dat să fii marior uluit și totodată fericiți ai fulgerătoarei desfășurări a evenimentelor de pe întreg cuprinsul teritoriului stăpinit de Molohul kaghebișo-comunist. Decesul comunismului atoșăpărător este, astăzi, o realitate palpabilă și el s-a produs în chiar jara sa de origine. Procesul dezintegrării este în curs și trebuie să recunoaștem că el a fost facilitat și accelerat de puciul celor opt (nu șapte...) magnifici de la Kremlin, astăzi sub stare de arest și contrazicindu-se între ei ca gindacii, cum observă cu îndrepătățit dispreț Boris Elțin. Lupta a fost dintr-o cele mai dure și s-a dat fără dubii între democrație și totalitarismul comunisto-fascizant, propriu structurilor unei administrații strict centralizate și nostalgico-conservatoare, care refuză să-si recunoască infringerea. Decizia și abnegația președintelui Boris Elțin sunt mai prețioase de orice elogii, dar trebuie să recunoaștem că el nu ar fi putut obține cîștig de cauză dacă nu ar fi fost sprijinit de reacția lucidă și promptă a (re)nașterii societății civile sovietice. Mihail Gorbaciov a fost repus în drepturi, dar limitele politicii lui fusese să încă de mult timp atinse, indecizia slalomului pe care l-a practicat între conservator și democrat fiind — chiar și în condițiile unei evoluții normale a peisajului politico-economic — de natură a-l scoate din cursă. Fără să conteste marile merite din trecut (și trebuie să mărturisește că nu fac parte dintr-o admiratorii lui necondiționati), Gorbaciov va fi sălii să-si cedeze locul.

Revenind la lovitura de stat, nu strică să reamintim că ea s-a produs cu numai 24 de ore înaintea datei la care ar fi trebuit să se consume ceremonia semnării Tratatului unional, care i-ar fi lipsit pe oclegenii ocupanți ai Kremlinului de avantajele și aura politicii imperiale care își trage seva și consecvența din testimentul lui Petru cel Mare. Cîți dintre noi au întrevăzut în primele două zile ale uneia dintre cele mai fierbinți săptămâni, pe care le-a avut de traversat, cu emoție și spaimă, întreaga omenire, căci dintr-o zică, au prevăzut lamentabilul eșec al condotierilor totalitarismului roșu sau verde (culorile se confundă?) Putini, foarte puțini. Dar, printre clarviziții s-a numărat și istorul prim-ministrului Republicii Moldova, d-l Mircea Druc, care, surprins de evenimente la București, avea să afirme în cadrul unei memorabile conferințe de presă, ținută — nota bene — în dimineața zilei de 20 august: „Echipel, juncel, pucișilor, care s-au declarat la Moscova drept „salvatori Uniunii”, eu nu le acord nici o sansă”. Și tot domnia sa spunea: „În momentul pe care-l trăim acum, nu ni se cere să fim deci români. Vom acționa ca români, indiferent unde ne-am aflat, în ce conjunctură și în situație — mai favorabilă sau mai puțin favorabilă”. În aceeași clipă, dar la Chișinău și sub amenințarea blindatelor care huană la porțile orașului, d-l Mircea Snegur demisce jocul murdar al pucișilor și îl se impotrivesc bărbatia și curajul care, iată, îl ilustreză în ceasuri de primejdie pe adevarării oamenii de stat. Și nu se poate să nu compari atitudinea demnă și încărcată de constanța răspunderilor ce încubă deținătorului unei astăzi de înalte poziții, cu faptele și declarările președintelui României care, abia la capătul unei prelungite și slinjenitoare tăceri, s-a hotărât să facă o posibilă declarare, conformă, în spiritul și litera ei, „politicii pașilor mici” pe care ministru de externe Adrian Năstase o formulase nu demult în fața Parlamentului. Despre soarta Basarabiei, d-l Iliescu nu a suflat nici un cuvînt, deși pericolul revenirii URSS-ului la vechie ordine era, pentru această parte a ținței noastre, de-a dreptul copleșitor. Acest subiect a lipsit și din declarația guvernului României, chiar dacă interpretarea tragicelor evenimente se situa pe coordonatele unei înțelegeri realiste a intereseelor țării, subliniind, între altele, că „orice nostalgia pentru totalitarismul socialist nu poate fi decit efectul unei uitări primejdișoase”.

Aiba după licidarea puciului, deci atunci când comentariile nu mai conținuau nici un risc, conceția lui Ion Iliescu a dat buxza în clădirea Televiziunii pozind cu zimbetul său circular în postura marelui ero (național) al acelor zile. Obtuzeitatea d-sale a mers pînă acolo încît nu a existat să elogieze — în jurnalica sa în limba de lemn și, indeosebi, de mai apoi a desfășurării politice — virtuile inestimabile ale tratăturii de amicitie pe care-i semnase în urmă cu numai cîteva luni împreună cu Mihail Gorbaciov, socotindu-l o pildă de tact și înțelepciune politică.. Un tratat pe care însă atât la noi, că și dincolo de Prut ca un act să trădări intereselor noastre naționale. Să reamintim cîteva dintre prevederile inaceptabile ale acestui tratat! (Și, să ne înțelegem, le socotim inaceptabile chiar și în situația în care ele ar figura în documente similar semnate cu oricare altă țară, comunitate sau nu, mică sau mare). Cîtăm: „România și URSS se vor considera una pe celaltă (...) IN ORICE SITUATIE, ca state pretene” (deci prietenii cu indiferență cu Uniunea Sovietică: totalitaristă, amenințătoare, împăratore, ocupantă etc.). Sau: „România și Uniunea Sovietică nu vor participa la nici un fel de alianță îndreptată împotriva altela” (înadmisibilă abdicare de la suveranitate și independentă!). Ar merită să mai cităm și prevederile articolelor 3 și 12 care garantează menținerea frontierelor pe Prut (împreună de 15 ani, perioadă în care, nu-i aşa, am avea răgazul să verificăm în tînhă folosurile politicii „pașilor mici”, fruct

al căruia reprezentanți au nerușinarea de a elogia în plin Parlament virtuile comunismului fără a ține seama că încă nu ni s-au cicatrizat rânilor, PUNR-ul d-lui Ceonlea cu puternice și alarmante nuanțe național-socialiste (dar încă în măsură să revină în linia de plutire a unui patriotism firesc), PDAR-ul nomenclaturiștilor din agricultură și, vor mai fi fiind ele și altele, mai mari, pe care nu le luăm în seamă. În total, deci, șapte partide comuniste de la centru-stînga spre extremitate (stîngă sau dreaptă, astăzi nu are nici o relevanță!), înadmisibil de mult pentru o țară puștită timp de decenii de metodele inumane și desfigurătoare ale comunismului. O țară adusă la ruină economică, politică și socială, dar în primul rînd, la o degădere morală fără seamă, ale cărei efecte le înregistram cu înfricosare și durere la tot pasul, dintre toate eu fiind răul cel mai greu de reparat. Are dreptate d-l Nicolae Costin cînd ne privește cu nelincere, recomandându-ne să facem cît de cît rinduială în propria noastră casă.

Se pune înălătură întrebarea (pur pragmatică): ce se poate face în arhicunoștele imprejurări în care — printre-un vot orb — Frontul a preluat puterea? El bine, socotim că această formăjune politică are daatoria de onoare de a-și respecta prin fapte platforma politică anticomunistă pe care a lansat-o în timpul campaniei electorale, dar și apăsările promisiuni formulate de liderul ei național. Reprezentanții Frontului fac parădă — mai ales după eșecul puciului moscovit — de transparență și anticomunism. Este, în fond, aceeași demagogie pe care au practicat-o cu sîrg și violență și pînă acum, urmărind refacerea unui capital politic vizibil împuñat de gravele nemuljumiri pe care le stîrnesc aplicarea confuză a unei reforme economice ai cărei parametri rămîn încă, în bună măsură, necunoscute. Dacă se consideră social-democrat și înse într-adevăr să ne contrăzică aprecierile, Frontul trebuie să se îndepărteze de propriile-i esențe și să demonstreze „pe viu” anticomunismul său declarativ. Căci partidul de guvernămînt dispune de tot ce î-l face trebuită pentru a declanșa procesul comunismului definit în termeni cu adevărat împăcatibili. Într-o declarație dată publicității astăzi în numele preșierului Petre Roman. Și mai poate Frontul inițiază un proiect de act normativ prin care PCR-ul să fie scos în afara legii, împreună cu toate partidele care desciind din el (PSM, PCR — marxist-leninist), situindu-se la extrema speciului nostru politic, cum ar fi bunăoară și Partidul România Mare. Și mai poate Frontul să admită public caducitatea tratatului Iliescu-Gorbaciov, să susțină independența fostelor republici unionale în lumina proprietății noastre interese, să recunoască și să acționeze în fapt pentru curățirea structurilor puterii de elemente comunismului revansărd, să facă lumină și să stabilească cu deplină onestitate cauzele terorismului și ale tuturor clocnirilor care de la Revoluție începând au însingerat trupul țării, trăgindu-i la răspundere pe adevărați vinovați. Și căcăi altele nu ar trebui să facă Frontul pentru a ne convinge că ne-am rupt definitiv de trecutul nostru comunist. Last but not least, să nu omitem nici forma noastră de guvernămînt, a cărei soluționare nu poate fi niciodată un caz ocolii adevărurilor istorice.

Iată, însă, că Uniunea Sovietică, cu care d-l Iliescu pusește la cale această rușinoasă și, deci, dezonorântă înțelegere DISPARÈ sub ochii noștri, îngrijită de viațurile libertății și democrației! Urmind exemplul Lituaniei și Georgiei, Estonia și Letonia și-au proclamat independența. Ucraina, cea mai mare dintre republicile unionale, nu a ezitat, la rîndul ei, să-o facă. Independența Tărilor baltice a fost deja recunoscută de președintele Rusiei, Boris Elțin, și de Islanda, Suedia și Danemarca fiind pe punctul de a urma exemplul Parlamentului de la Reykjavik, Belgia și-a manifestat disponibilitatea, dar în cadrul unei concertări a poziției sale cu celelalte 11 surate din Piața comună, S.U.A. s-au pronunțat pentru „negociere rapida” în această privință, punind capăt unei Jenante tăceri. Cu certitudine, reacțiile favorabile nu se vor opri alături. La rîndul-i Basarabiei este pregătită să-si proclame independența. Așa stănd lucrurile, nu ar fi în interesul nostru să procedăm la o neîntîrziată recunoaștere a independenței republicilor baltice? Și în continuare a independenței Republicii Moldova? Cui mai folosește, în actualale circumstanțe, traiatul îndrăgit de d-l Iliescu? El trebuie, fără îndoială și fără remușcări, să fie dat ultărui, politica României fiind de vecinii de la Est urmînd a fi regindită și, reclădită din temeli. De prietenii avem nevoie! Dar nu în detrimentul propriei noastre aspirații... Politica „pașilor mici” și-a dat obiectivul sfîrșit. Cum spunea d-l Druc, trebuie să judecăm situațile și să le determinăm greutatea specifică prin prisma calității noastre de români. Firește, fără patimă și, cu atît mai mult, despovărați de orice excese naționaliste. Dar cu gîndul neclintit la prezentul și viitorul acestor țări, ale cărei interese sunt mai prețioase de interesele noastre personale sau de partid și nici o instanță a acestei lumi nu ne poate absolvî de îndatorirea îndeplinirii lor exemplare.

Republika Moldova — sora noastră Basarabia — este pe drumul independenței. Frații noștri au dăut nici un semn de slăbiciune în atingerea acestui scop suprem. Dar tot el, frații noștri de pește Prut, privesc cu neîncredere la cacealmăna politică de pe malurile Dimboviței. „Nu avem de gînd să dăm înapoi. Vom reveni la Patria-Mamă cînd aceasta își va mătura binișor casa. Ce s-a întimplat cu PCR și care sunt descendenții lui? Trebuie să se întâmple și să se înțeleagă curățenie” — spunea deunăzi, răspunzând întrebărilor BBC-ului, d-l Nicolae Costin care nu este un filecine, ci primarul Chișinăului și co-președinte al Frontului Popular din Republica Moldova. Și, din pînătate, are perfectă dreptate. Gușoul ne zace în casă și nimenei nu se simchisește. Se pare că am început să ne obișnuiam cu miasmele lui fetide. Moldova d-lui Snegur a înțeles să-si definească poziția față de partidul comunist, interzicindu-l prin decret preșidențial și confiscindu-i averile. În folosul întregii societăți. La noi, pe neînțîntate, flămuru comunismului a fost preluat de Frontul Salvarării Naționale într-o formulă desigur, cosmetizată și linistitoare pentru marea publică (șă ne reamintim cuvîntele unui fost lider al acestei formațiuni politice: „comunismul a împărțit în plămînii Frontului ca o silicoză avansată”) și este vînturată de la o vreme de partide care și mărturisesc cu nedismisul cinism filiația comunistă: P.S.M. și P.C.R. Verdejî, dudușii și apostolii își manifestă gălăgios voința de a ne întoarce în cloaca socialismului științific, gîndirea lor nefiind capabilă să se desprindă de schemele și tiparile în care le-a fost turnată din tragedia tinerețe. Și în aceeași jîlnică categorie intră și „România Mare” (revistă și partid înaoită), Partidul Socialist Democratic,

23 august 1991

P.S. Ceea ce era de prevăzut s-a și împlinit: Republica Moldova și-a proclamat independența în 27 august devinând o dată de referință în istoria românilor. Ce facem, domnilor guvernări? Vecinătatea cu URSS a luat sfîrșit! Ne bucurăm pentru izbîndirea prietenilor noștri din Est. În ceea ce ne privește, unică soluție rezonabilă ni se pare aceea de a constitui unui guvern de uniune națională, urmată de alegeri anticipate.

ANUNT

Incepînd din numerele viitoare, redacția revistei „22” oferă spațiu pentru publicitatea societăților comerciale, instituțiilor și persoanelor interesate.

Ofertele se primesc la sediul redacției, Calea Victoriei 120, la d-l TURCU NICOLAE.

ACCENTE

Radu Enescu

Sovremenniki sau pamiatiki

Nu afirm o nouătate dacă constată că turbulența și singeroasa istorie a Rusiei a oscilat între două tendințe alcătuind polaritatea dominantă a acestui imperiu în vizibilitatea criză, dacă nu destrângere. Istoria Rusiei a fost și este un continuu conflict între occidentalizant, deschis progresului și spiritul hovorat, și bolșevic sau naționalist, izolați în propria lor tradiție osificată, cu privirea îndreptată spre Asia, cu tot ceea ce are ca mai râu: crizime, colectivism, corupție, fanatism religios. Petru cel Mare și Ivan cel Groznic sunt figurile exemplare ale acestor două tendințe, care au reșăpat sub alte ipostaze în veacurile următoare. Gorbaciov, după imobilismul brejnevian care amenință cu un total faliment, a deschis Rusia către lume, a înțeleșit că într-o epocă atât de complexă, între un univers tehnic tot mai sofisticat și o ideologie desușită se va înscri un conflict acut ducând la o catastrofă explozie. Din păcate, Gorbaciov a fost prea evaziv, nehotărât, reculind în fața unor decizii transanță. A moștenit și o Rusie în care mizeria crasă face casă bună cu ucigătoare rachete nucleare de ultimul tip. De altfel, de la început Uniunea Sovietică se află într-o situație de periculoasă ambiguitate. Al. Toynbee remarcă faptul că în 1917 un capitalism de tip occidental și exotic a fost „surclasat” de o doctrină anticapitalistă, tot de tip occidental și tot exotică, datorită metamorfozei suferite de filozofie pozitivist-materialistă ca marxismul, converită într-un succedaneu emotiv și intelectual al bisericii ortodoxe. Ce a ieșit din puciul leninist din octombrie 1917 se știe. În nici un caz o societate ratională, dimpotrivă, Utopia lui Marx să-a deformat grotesc. Rusia suferise o dominanță tătară de 250 de ani, care și-a lăsat amprentă în absolutismul tsarist de coloratură net asiatică, perpetuându-se organic în Imperiul sovietic, care a rezistat prin lozincile de socialism și comunism să împărtășască ceea ce nu a putut autocracia tsaristă, anume constituirea modelului de producție asiatică, despre care Marx vorbea și jumătate de gură. Cu corolarul lui ineluctabil: universul concentrațional extins în dimensiunea statală, represiunea și crima ridicate la rang de normă, devalorizarea și strivirea existenței individuale, majora valoare occidentală – pînă la aneantire, finjarea groză și apătăca a omului etc. Dar acest sistem inchis nu mai era în stare să concureze cu bunăstarea Occidentului; „feudalismul industrial” (Djilas) nu mai putea să concureze cu capitalismul și excepționala lui eclozare tehnică, spiritul chircit și cenzurat nu mai putea concura cu idealurile democrației și libertății. Gorbaciov a încercat să sincronizeze Rusia cu lumenii civilizații. Regețabil, însă, a recurs doar la jumătatea de măsură. Ceea ce i-a fost aproape fatal. Desi poporul sovietic a suferit în mare măsură o mutație mentală pozitivă, anume forțe obscure nu au acceptat din interese personale, obtuzitate idioată sau nostalgii orientale, politica gorbacioviană.

În plus, el puteau opune tunul entuziasmului popular eliberat de complexul obediencii.

De ce a fost destituit temporar Gorbaciov? Pentru că pragmatismul său politic-economic, în curs de dezideologizare să-a opus arrogantei de mare putere și suficientei opacă a cercurilor nomenklaturiști-militaro-kaghebiste. Pare paradoxal, dar fulgerătoarea victorie a americanilor în Golful, care au demonstrat fără drept de apel inferioritatea armamentului și a organizației militare sovietice, a întărit dogmaticii și național bolșevicii care nu mai puteau suporta un asemenea afrot generator de complexe de inferioritate. Uniunea Sovietică, încă mare putere, trecește pe locul doi. Drumul spre Golful Persic era blocat, după cum o Turcie puternică împiedica expansiunea seculară spre Mării. Ca să nu mai vorbim de pierderea statelor satelite, de degingolada economică, de recrudescența etnilor și invocarea dreptului wilsonian la autodeterminare. Totodată, după furioasă aventură afgană, krasnala armă a ajuns în corp destramat, anarhic și fără potă deosebită de femei eroice.

Dar Gorbaciov a încercat să stăvilească cel puțin omnipotenta nomenklatură și a complexului militaro-industrial. Spre binele poporului, pentru că o înțelegere cu S.U.A. ar fi atrăsă reducerea enormă a cheltuielii militare și transferarea fondurilor pentru bunăstarea omului de rind. Dar, comisarocrația, casăa boronilor roșii nu vrea să

renunțe la privilegiile Societății sovietice. În pofta larmei egalității, este bintulă de cele mai crunte îngrijorări. U.R.S.S. n-a fost niciodată statul proletariilor. Jules Monnerot, unul din puținele spiriti lucide din Occidentul intelectual bintulă de gauchism, spunea acum cîteva decenii că „nu există proletari la Kremlin. După cum în Evul Mediu aerul orașelor comunica sentimentul libertății, aerul Kremlinului de proletarizare, Boțevicu nu a dezafectat palatul imperial, ci l-a ocupat. Nu există dictatură de către dictatori și proletariat al proletariilor”. Gorbaciov a dorit să tale din gherăile nomenklaturii și să redea muncitorului rus o condiție decentă de om. De aceea burocrația bolșevică, patronii gulagurilor și caricaturile bonapartiste, frustrate și de pacifica putere defensivă a Americii, s-au răsculat și au pregătit lenitroș, ca toate aliațile comuniste, pînă din 19 august.

Ce s-a întâmplat în Rusia era greu de prevăzut. Pe noi ne interesa însă impactul pe care l puteau avea tragicile evenimente asupra țării noastre, sortă fratilor noștri bucovineni și basarabeni. Acum un an, James Baker afirmă că S.U.A. nu și stilizează politica în funcție de cine și săpîn la Kremlin, ci de interesele naționale ale Americii. Or, aceste interese obligă acum marele naționul transoceanic să-i susțină pe Elțin, Sevardnadze, Gorbaciov și comandanții lor. Care sunt însă interesele noastre? România, eșezată la răscrucerea a trei imperii, a avut multe de indurat. Otomanii însă nu cereau decât tribut, un milocit control al Principatelor, dar nu ne-au răpit nici credință, nici nu au căutat să ne deznaționalizeze. Austrieci, în decădere de altfel, ne-au oferit și avantaje ale civilizației (Timisoara e cel mai occidental oraș din România), ale unei bune administrații, cînd în schimb doar o (discutabilă) loialitate față de împărat. Ruși, mai vitali și neliniști, au căutat întotdeauna să ne absoarbă (în acest sens ortodoxia a jucat un rol nefast) și nu în mod fortuit figuri de bronz ca Titu Maiorescu sau Petre Carp să-și orienteze spre Puterile Centrale. Eugen Lovinescu, într-o lucrare sau într-un opuscul hulit de trădătorii de țară de la fosta „Săptămîna” spusă că atitudinea junimistilor „a fost teamă de Rusia, care sub formă de pansionă și de expansiune spre străini, înțea în mod fatal să treacă peste noi, înglobindu-ne în conglomeratul de popoare ale uriașului ei imperiu”.

În perioada interbelică, ortodoxizantul Nae Ionescu, care numai de extremă stînga nu putea să învînuit, scria că nu poate adopta față de un colos geografic și uman politică străjui și a cordonului sanității. Bineînțele că relația româno-sovietice trebuia întemeiată pe baze echitabile, avântașoase pentru ambele părți și fără a leza suveranitatea și integritatea României.

Mulți dintre noi am trăit dezastrul național postbelic. Odată cu Gorbaciov s-a șvit o rază de speranță, perhut că era un sovremennik cu care se poate trata și nu un pamiatik ca cîteva naționalist-stalinisti care în mod neconstituzional a încercat să înlăture. Totodată, revolta populară spontană din decembrie '89 ne-a deschis perspectiva reintegrării esențiale, nu geografice, în Europa civilizată, adică perspectiva împlinirii vocației noastre istorice.

Governumul român a fost zilele acestea îngrijorat. În schimb, Verdet și gangsterii lui își dau cu punini în cap de ciudă. Președintele Ion Iliescu n-a fost în stare totuși să se debaraseze de sechetele-i „pravostavnice” și să nu rateze, încă o dată, șansa de a intra în istorie ca un adevarat patriot român. Nu am sperat că da, deși politica noastră externă, francofă și modul ridicol, nu este o soluție tocmai fericită. De altfel, Ion Iliescu a adoptat o atitudine precăută și echivocă, spre deosebire de Havel, Walesa sau Antal. Ar fi cazul să ne unim toate statele postsocialiste (depușind planul lui Bronislav Geremek) într-o comunitate sau confederație de state suverane în jurul străvechilului limes danubian (y compris Polonia eroică și catolică Polonia, cronologic prima disidență) apoi, orientarea acestor comunități ar trebui să se îndrepte spre Statele Unite, una mare putere din lume. Nu spre puteri de mîna a două, decăzute istoric și conduse de duplicită socialistă. Avem totuștă stima pentru armata română. Dar, adesea ea – umind ordine de sus – se imbăta cu naționalismul comunista, caraghios și urmărind doar scopurile pecunioare ale „României Mari”. În loc să și recăuteze sentimentul demnității naționale, în actuala criză, unguri au fost la fel de pericolosi ca și noi. Agresivitatea lor și doar o gogoșă a presei de ambele extreame (care n-au servit decât pe neglijență complicită contrarevoluționară de la Kremlin). În caz că Gorbaciov ar fi fost încărat, nu lumina, ci groaza venea de la Răsărit. Armata română, verticală și cinstită, nu poate fi o amenințare a contrarevoluției roșii. Armata română are ca unică finalitate apărarea suveranității și integrității naționale. Generalii scierozăți și moșteniți de la Academia Frunze n-au decit să-și dea demisia. Cadrele militare lăsate, cu studii serioase – nu fără bacalaureat, ajunse din templeri, cizmarii și analiștii generali și cîntărind peste un chitățel – există destul.

În cînd că d-l Ion Iliescu ar fi fost consilier de

gravitatea situației, ar fi cerut înființarea unui guvern de coalitie națională, fără cozile de topor de la P.S.M. și Partidul România Mare. Un guvern de coalitie care să reorientizeze politica noastră înspre NATO.

Deocamdată, fostul Comitet de Urgență moscovit, retrograd și dogmatic, a fost salutul fierbinte doar de un demnit sudic: Saddam Hussein, de un paranoic schizoid: Gadhafi, de un alcoolic invadat: Fidel Castro. Domnul Ion Iliescu, și o fi el angajat, triumfătoare, victoria în alegrii a F.S.N. Dacă mai aveam vreo îndoială asupra suportului F.S.N., iată-o nemilosă spulerătură: arțanul reconciliilor naționale, cu sau fără voia noastră, a fost, din primul moment, F.S.N. care a respins Proclamația de la Timisoara continând, între altele, și propunerea unei temporare puneri pe tușă a loților lovorășii cu munci de răspundere: cum să nu-l lubesci deci neeupurăți? Chiar și acela care nu s-a prițit să între în cînd în politică, o pot face oricărui (presupunând că nu-i ar fi acaparat definitiv afacerile): F.S.N. nu le-o interzice, cadrul organizatoric e deja creat – gruparea Verdet și-a deschis larg brațele-i desărname, dar vinioase (brațe de constructor).

Nu și în cînd ce să cred despre tăptul că drăghiceasca tăptură nu mai cîștește „Adevărul” de cînd paginile sale nu se mai bucură de orientarea și semnătura imprimatelor lor de d-l Dorin Novacea: cum oare să-l clasăm pe mare hispanist după această declarare? E drept că traducere sale din Borges, din 1972, valorează cam cît o ceapă surprinsă de inundație în Moldova (și nu degețată, cum vă veți fi grăbiti a crede); probabil că în zile noastre n-ar fi intrat cu asa cîva nici la vreo universitate liberă; dar, totușt, să se fi orientat „Adevărul” atât de radical după plecarea sa incit să fi devenit, cum se cuvine, total ilizibil analfabetelor?

In fine, afind că tantii Martha e de meserie croitorășă și anume una cu meseria deprinsă acasă, adică, am zice noi azi, în limbaj postdecembrist, mult mai făabilă; mi-am pus problema dacă i-aș da ori nu ceva la cusut, circotașii cum vă stiu, lubiti clitorii, veți striga pe date că nu, fiindcă as risca să iașă ceva prea vîrnat și cu multe lanțuri și că ce test ar avea să mă complic cu această otreapă, aspiată, acritura etc. Vă voi răspunde însă că nu, nu din acest motiv as renunță să-i dau ceva la cusut toară și Martha, ci fiindcă dinca a avut, după practicarea croitoriei (bănum că tot în familie) munci de răspundere, or, ar însemna, de-a-să solicite o în calitatea-i îndinabilită de croitorășă, să-șocușe la munca dinainte, la meseria-i de bază, lucru care, în virtutea reconcilierei naționale, nu s-a mai întâmplat, la noi.

Si nu s-a întâmplat nici în pofta unor cereri expuse și justificate în acest sens, de pildă, prin februarie 1990, D-na Sismanian, mama lui Arădănești, demnul soț al dumisale? Se militase poate într-o suprmare să, eventual prin metode tradiționale românești, îstoric verificate, precum tragerea în jecă, belirea de viu, rostogolirea pe roată, sfîșarea între patru armășari?

E bine, nu. Spre uimirea mea, D.S.B. l-a neglijat pe deostințul fost ministru de Interne. Nu îndrăznesc să suger că iostătorul să fie victimă încă în viață (căci mai facea și dînsul preșelii), mai ales acelora care, cum s-a văzut, sunt capabile să furnizeze date și mărturi, să pună mină de la mină și să sesizeze, prin Procuratură, justiția noastră, care, nu prea stiu de ce, refuză să se pună automat în mișcare chiar și în cazuri notori (funcționarea, probabil, reconcilierea națională). Tov. Drăghici, spunea una din acestea mărturi în aceeași emisiune, avea obiceul de a și petrece revelionul la Jilava (și poate că și în alte locuri asemănătoare) unde, mă gîndesc, i-aș putea asigura o cazeră gratuită și nelimitată, din pură și neînlinătă plăcere de a vea date și mărturi, să pună mină de la mină și să sesizeze, prin Procuratură, justiția noastră, care, nu prea stiu de ce, refuză să se pună automat în mișcare chiar și în cazuri notori (funcționarea, probabil, reconcilierea națională). Tov. Drăghici, spunea una din acestea mărturi în aceeași emisiune, avea obiceul de a și petrece revelionul la Jilava (și poate că și în alte locuri asemănătoare) unde, mă gîndesc, i-aș putea asigura o cazeră gratuită și nelimitată, din pură și neînlinătă plăcere de a vea date și mărturi, să pună mină de la mină și să sesizeze, prin Procuratură, justiția noastră, care, nu prea stiu de ce, refuză să se pună automat în mișcare chiar și în cazuri notori (funcționarea, probabil, reconcilierea națională). Tov. Drăghici, spunea una din acestea mărturi în aceeași emisiune, avea obiceul de a și petrece revelionul la Jilava (și poate că și în alte locuri asemănătoare) unde, mă gîndesc, i-aș putea asigura o cazeră gratuită și nelimitată, din pură și neînlinătă plăcere de a vea date și mărturi, să pună mină de la mină și să sesizeze, prin Procuratură, justiția noastră, care, nu prea stiu de ce, refuză să se pună automat în mișcare chiar și în cazuri notori (funcționarea, probabil, reconcilierea națională). Tov. Drăghici, spunea una din acestea mărturi în aceeași emisiune, avea obiceul de a și petrece revelionul la Jilava (și poate că și în alte locuri asemănătoare) unde, mă gîndesc, i-aș putea asigura o cazeră gratuită și nelimitată, din pură și neînlinătă plăcere de a vea date și mărturi, să pună mină de la mină și să sesizeze, prin Procuratură, justiția noastră, care, nu prea stiu de ce, refuză să se pună automat în mișcare chiar și în cazuri notori (funcționarea, probabil, reconcilierea națională). Tov. Drăghici, spunea una din acestea mărturi în aceeași emisiune, avea obiceul de a și petrece revelionul la Jilava (și poate că și în alte locuri asemănătoare) unde, mă gîndesc, i-aș putea asigura o cazeră gratuită și nelimitată, din pură și neînlinătă plăcere de a vea date și mărturi, să pună mină de la mină și să sesizeze, prin Procuratură, justiția noastră, care, nu prea stiu de ce, refuză să se pună automat în mișcare chiar și în cazuri notori (funcționarea, probabil, reconcilierea națională). Tov. Drăghici, spunea una din acestea mărturi în aceeași emisiune, avea obiceul de a și petrece revelionul la Jilava (și poate că și în alte locuri asemănătoare) unde, mă gîndesc, i-aș putea asigura o cazeră gratuită și nelimitată, din pură și neînlinătă plăcere de a vea date și mărturi, să pună mină de la mină și să sesizeze, prin Procuratură, justiția noastră, care, nu prea stiu de ce, refuză să se pună automat în mișcare chiar și în cazuri notori (funcționarea, probabil, reconcilierea națională). Tov. Drăghici, spunea una din acestea mărturi în aceeași emisiune, avea obiceul de a și petrece revelionul la Jilava (și poate că și în alte locuri asemănătoare) unde, mă gîndesc, i-aș putea asigura o cazeră gratuită și nelimitată, din pură și neînlinătă plăcere de a vea date și mărturi, să pună mină de la mină și să sesizeze, prin Procuratură, justiția noastră, care, nu prea stiu de ce, refuză să se pună automat în mișcare chiar și în cazuri notori (funcționarea, probabil, reconcilierea națională). Tov. Drăghici, spunea una din acestea mărturi în aceeași emisiune, avea obiceul de a și petrece revelionul la Jilava (și poate că și în alte locuri asemănătoare) unde, mă gîndesc, i-aș putea asigura o cazeră gratuită și nelimitată, din pură și neînlinătă plăcere de a vea date și mărturi, să pună mină de la mină și să sesizeze, prin Procuratură, justiția noastră, care, nu prea stiu de ce, refuză să se pună automat în mișcare chiar și în cazuri notori (funcționarea, probabil, reconcilierea națională). Tov. Drăghici, spunea una din acestea mărturi în aceeași emisiune, avea obiceul de a și petrece revelionul la Jilava (și poate că și în alte locuri asemănătoare) unde, mă gîndesc, i-aș putea asigura o cazeră gratuită și nelimitată, din pură și neînlinătă plăcere de a vea date și mărturi, să pună mină de la mină și să sesizeze, prin Procuratură, justiția noastră, care, nu prea stiu de ce, refuză să se pună automat în mișcare chiar și în cazuri notori (funcționarea, probabil, reconcilierea națională). Tov. Drăghici, spunea una din acestea mărturi în aceeași emisiune, avea obiceul de a și petrece revelionul la Jilava (și poate că și în alte locuri asemănătoare) unde, mă gîndesc, i-aș putea asigura o cazeră gratuită și nelimitată, din pură și neînlinătă plăcere de a vea date și mărturi, să pună mină de la mină și să sesizeze, prin Procuratură, justiția noastră, care, nu prea stiu de ce, refuză să se pună automat în mișcare chiar și în cazuri notori (funcționarea, probabil, reconcilierea națională). Tov. Drăghici, spunea una din acestea mărturi în aceeași emisiune, avea obiceul de a și petrece revelionul la Jilava (și poate că și în alte locuri asemănătoare) unde, mă gîndesc, i-aș putea asigura o cazeră gratuită și nelimitată, din pură și neînlinătă plăcere de a vea date și mărturi, să pună mină de la mină și să sesizeze, prin Procuratură, justiția noastră, care, nu prea stiu de ce, refuză să se pună automat în mișcare chiar și în cazuri notori (funcționarea, probabil, reconcilierea națională). Tov. Drăghici, spunea una din acestea mărturi în aceeași emisiune, avea obiceul de a și petrece revelionul la Jilava (și poate că și în alte locuri asemănătoare) unde, mă gîndesc, i-aș putea asigura o cazeră gratuită și nelimitată, din pură și neînlinătă plăcere de a vea date și mărturi, să pună mină de la mină și să sesizeze, prin Procuratură, justiția noastră, care, nu prea stiu de ce, refuză să se pună automat în mișcare chiar și în cazuri notori (funcționarea, probabil, reconcilierea națională). Tov. Drăghici, spunea una din acestea mărturi în aceeași emisiune, avea obiceul de a și petrece revelionul la Jilava (și poate că și în alte locuri asemănătoare) unde, mă gîndesc, i-aș putea asigura o cazeră gratuită și nelimitată, din pură și neînlinătă plăcere de a vea date și mărturi, să pună mină

ACCENTE

Bogdan Ghiu

Stînga-mprejur!

Intr-o carte a sa din 1983 (De la nature de I.U.R.S.S.), Edgar Morin definea comunismul astfel: „Un sistem a cărui forță infinită provine din infinită sa fragilitate”. Sprijinindu-se pe călcărul lui Ahile și reușind astfel nu numai să-i ascundă ci să transforme în punct-cheie, comuniștii români declarăț fac stînga-mprejur. Dau iluzia mișcării pentru a ajunge de unde au fost dislocati. Recentul „congres” al P.S.M., reînființarea P.C.R., „polemică” dintre ele și „criticile” formulate în principal la adresa puterii executive constituie un spectacol al autodevorării în care foști actori ar vrea să ne atragă pe toți. Marginalizații încă de pe cind se afăra la putere tocmai din cauza felului în care își manifestau și administrau puterea, comuniștii români – vechi și noi – pun, pentru prezentul și viitorul societății noastre, problema trecutului ce se cere restaurat, înălțare de unde au lăsat în urmă pasul? Pe ce prag anume din trecut ne vom sprijini pasul?

La noi, comunismul a lăsat loc de istorie. De fapt, comuniștii introduceau în sistemul de referință general, comunitar, public, un sistem de referință secund, nici măcar derivat, dar închis, pe care vor să-l impună. În istoria tășii noastre, ei vor să-si insinuieze istoria lor internă, de partid, de parte care a luat locul întregului. Pars pro toto: istorie internă care ne poate interesa cel mult în sine, ca o curiozitate, dar care nu poate lăsa locul și nu poate fi confundată cu istoria României, care pur și simplu a încrezut odată cu impunerea comunismului la putere. Trecutul P.C.R. ar vrea să facă uitat trecutul României. Între cele două „trecuturi” nu poate exista nici o legătură firescă. Cel mult aceea – eminentă organică – dintre gazdă și parazit, dintre boală și bolnav. P.C.R. nu există nici măcar în trecut. Nu numai că nu are viitor, dar nu are nici măcar trecut. El nu a slăbit să facă, ci doar să desfășoară istorie.

Înălță, în continuare, cîteva gînduri fragmentare despre încercările de „prezență” ale comunismului manifest, gînduri pe care am renunțat să le mai supraadونez. Excesul de ordine (în lume, în text) poate împiedica adevărătorul și libertății (a oamenilor, a cuvintelor lor).

Polemică P.C.R.-P.S.M. Cuime a „rafinamentul” politic autohton. Totul e posibil pe fondul necunoașterii istoriei P.C.R. și a structurii sale. P.C.R. a fost un partid-stat, într-un stat-național. P.C.R. nu-si poate cere înăpol partea, căci nu a fost partid. P.C.R. se reînființează tocmai la timp pentru a putea fi tras la răspundere. Pînă acum fusese ascuns, volatilizat. Așa cum Securitatea condamna pentru „omisiune de denunț”, membrii P.C.R. pot fi acuzați de OMISIUNE DE DELIMITARE. Abla cum devin curajoși? Cît au contribuit măcar pentru limitarea lui Ceaușescu?

Este o situație de fapt, nu și de drept. Problema la noi o constituie tocmai definirea și structurarea stîngii. Extremele sunt date, se obțin spontan, în stare naturală, nu trebuie construite căci există oricînd, măcar ca tendință. Construcția o implică centrul, nuanțele. Cîlorile complementare – roșu-verde – sunt date, se găsesc în natură, nu trebuie „preparate”. Nu presupun un laborator, studiu, experiment, risc, creativitate. Nu presupun inteligență și asumare a posibilității de a eșua. Extremele sunt făcute să reușească indubitat. Extremele nu necesită efort. Sunt simplu recurs la natură (umană?). La noi nu există extrema dreaptă și extrema stîngă, nu există două extreme, ci o singură extrema. Paradox numai aparent.

La noi, nu dreapta pună probleme, ci stîngă. Se poate obține o stîngă utilă, veritabilă din actualele controverse ale vechilor comuniști? Au fost aceştia de stîngă sau de dreapta? Sau pur și simplu au ieșit în afară spectrului politic? Nu cred că din cei vechi se poate obține ceva nou, ceva de care în mod sigur este nevoie, în afară de iluzii nu cred că se mai poate salva ceva. Totul e de creat. Mai ales stîngă. Există totuși o deosebire între cele două extreme. Extrema dreaptă poate ajunge la putere exclusiv din interior. Extrema stîngă, însă, nu: numai ajutată din afară. Extrema dreaptă nu poate duce decât la terorism; și parlamentară, antideocratică. Nu se poate concepe extrema dreaptă decât la putere și încă de una singură. Extrema dreaptă nu stîle să con-lucreze, să fie în opozitie. Extrema stîngă, cînd nu ajunge la terorism de stat, ca și extrema dreaptă, se poate, cred, integra, parlamentar, poate fi utilă democratică, fie și ca oameni, ca prezență a pericolului de care să se fiină seamă. Poate funcționa în opozitie. Model: putera

de diverse nuanțe și combinații de centru-dreapta, opozitie puternică de stîngă. Dreapta se atrofiază în opozitie, nu stîle să facă opozitie. Extremele, în general, nu sunt în stare decât să fie la putere. De aceea nici nu se pricep să exercite puterea. Ele legitimizează.

Mie – și nu numai mie – mi s-a părut un truc im-pardonabil „disparția” P.C.R. înainte de a da socoteală, de a fi judecat. Recentele aparțiri la rampă nu dovedesc decât îchiderea treptată a F.S.N. care nu a făcut decât să înălocuiește, trecind drept ceea ce n-a putut nici o clipă fi. O unitate nevinăță, o lîntă unică începînd astăzi să se desfășoară în părți componente.

Ca și P.S.M., P.C.R. vorbește de patrimoniu înainte de a cere. P.C.R. trebuie să dea. Cum și-a constituit acest patrimoniu? De la cine l-a moștenit? Cu ce acte? Etc. Oare acest „patrimoniu” nu este mai degradabă o sumă incalculabilă de datorii? P.C.R. nu a fost un partid, aşa că nu are patrimoniu. Cum și-a înmulțit P.C.R. rîndurile? P.C.R. a fost altceva decât un partid: a fost un fel de jară ce oferea cetețenia și din care nu se putea evada. O insulă în mijlocul continentului. O Inchisoare. Existenta zidurilor conta. Erau invitați să trece dintr-o parte în alta. Ajungeai să-ști dorești. Dinăuntru, zidurile păreau rîuri și munți. Dîn afară rîmneau ziduri.

Da, ar trebui, poate, să primească, exclusiv formal, total înăpol. Ca să poată da, ca să aibă de unde să plătească datorile.

Probleme pe care începusem să le discutăm în ianuarie 1990. F.S.N. ne-a lăsat pe loc. Ne întoarcem de unde am plecat. Sîntem întors din drum.

Post scriptum. Rîndurile de mai sus sunt scrisice înaintea evenimentelor de la Moscova. Prin contextul atât într-o schimbare cu adevărat revoluționară, problema extremelor dreaptă și stîngă – reductibile la o singură extremă, imaginabilă ca un fel de centru diluat, explodat, ca o circumferință asedind centrul – devine nu actuală, ci de-a dreptul urgentă. Nu cred că este necesar să trecem printr-o experiență similară celei de acum o săptămînă de la Moscova pentru a vedea care ne sănătuiesc și dezvăluie. Nu ar fi decît pierdere de timp, de sine, adică de viață. Pe scurt, „istorie” parazitară. Dusmanii din interior există, sunt singurul autentic, s-au manifestat și nu trebuie decât dezarmat. Nu ne mai amenință tancurile din exterior, ci cele dinăuntru. Oamenii și gîndurile-tanc. Momentul este acum mai mult decât prielnic. Valul pornit cu doi ani în urmă de la Moscova a reînțors de unde a plecat, întărît de aluvioniile experiențelor din capitalele Răsăritului. În mod normal, s-ar cuveni ca el să revină. Specialișii în „fluide” ar trebui să știe mai bine cît li trebuie unei astfel de unde de soc pînă să dispară.

Cit privește strict cele ce continuă să se petreacă la Moscova, săptămîna care urmează pare să arunce în ultare pe cea care a trecut. Lovitura de stat e urmată de revoluție, încercarea de restaurație, de teroare. Noi nu am cunoscut o astfel de perioadă de teroare revoluționară, ci exclusiv teroarea restauratoare. Februarie și octombrie 1917, 1789 și 1793. Abia acum pare că adevărat Gorbaciov prizonier. Lista celor 12 ce ar fi urmat să fie lichidați și-ar putea foarte bine să nu cuprindă și numele secretarului general demisionar, Vinogradov, probabil, de laissez faire, el este acum constrins să continue a juca rolul pe care l-a avut în timpul încercării de puci, dar sub ordine de sens contrar. Rîmputul evenimentelor moscovite depășește orice capacitate de adaptare și previziune. Nu numai mie, acest rîmput, această grabă mi se par oarecum excesive, artificiale; s-ar putea ca ele să denote o oarecare fragilitate a momentului, a ocaziei. Totuși încercă să profite. Moldova para cumpănătă. Oricum, spre deosebire de ceea ce se-a întîmpinat la noi, unde revoluția ne-a surprins aproape pe toți, în Rusia și în multe din capitalele unionale ea pare că a avut deja loc în suflete și minti, iar acum nu iese decât la realitate. Adevarătele revoluții sunt urmarea unor evoluții în profunzime, care la noi sunt abia în curs, pe cind în Rusia par că și mult mai mature, cu șanse de viitor mai mari. Despre toate acestea voi avea ocazia să mai vorbesc. Deocamdată mă abîn de la un comentariu mai pe larg. Dar întoarcerea valului de la Moscova trebuie încurajată, anticipată. Ne-am maturizat îndeajuns spre a profită de ocazie și cum, lață, profită sub ochii noștri vecinii de la Răsărit? P.C.R. trebuie reînființat, trebuie să venim în întîmpinarea celor ce o doresc cu orice preț. P.C.R. trebuie reînființat ca să poată fi judecat legal, la lumină. Istoria internă, de partid, trebuie adusă pe scena marii istorii a tuturor, comunei, încolect, între români și marea vecină să-a interpus – prin proclamarea Independenței – Ucraina. Încet-încet, ne, trezim pe cu totul altă lume. Se poate întîmpla ca foarte curând U.R.S.S. să arate ca un arhipelag însulă într-o mare de independență recuieriță.

“Dobândă”
„va urmă”

ACCENTE

Alina Mungiu

Vacanță mare cu lovitură de stat

Ca și președintele Gorbaciov, ca și președintele Bush, ca și primul-ministrul Petre Roman, ca și președintele Mircea Snegur și spre deosebire de Boris Elțin, personajul cel mai prezent al acestor zile, autoarea acestor rînduri se află în vacanță la debutul loviturii de stat transformată pe cîteva minute după primul comunicat radio, recepționat de la televiziunea Moldovenescă, care transmitea însă un film fără numă, urmat de o emisiune „Baștina”, la fel de lipsită de sens. Într-o rîndă, radioul se dădea de cîteva minute de la trecutul românesc, primul telefon din Statele Unite, de la Centrul de Informații cu privire la Moldova la a cărui creare participase prin primăvară, sunase înutil, n-aveam absolut nici o știre, dictasem o lungă listă cu numere de telefon din Chișinău, operatorul de la 091 dar totuști sunau ocupat; ca român să simt înțeldeaura pradă unui ingrozitor sentiment de neputință cînd încerc să folosească telefonul, în alte țări acesta economisește timp, nouă: însă ne scurtează viață, și după o săptămînă de păstrat contactul telefonic Chișinău-lașă-Washington am decis să votez partidul care va face telefoanele să funcționeze; pe la ora 11.30 genericul emisiunii Mesager, nu mai aveam timp să conectăm un videorecorder, filmăm direct cu camera video ecranul televizorului, crainicul care vocea giuță, este incert, „este ultima noastră emisiune, în Țările Baltice Televiziunile locale sănătă sub control”, nu ne indorm că așa este, curajul crainicului este neversimil, condamnă violent lovitura de stat, nu are nici text acris, nici nimic, mi-l imaginez pe Paul Soloc făcînd același lucru, ce va fi la noi, nimic, sunt convinsă, economicul primează, o greșeala vieții lor, își precipită sfîrșitul. Cunoscutul anunț „Nu uită să deconectezi televizorul”.

După amiază însă Mesagerul reîncepe în forță, număr pe degete care din prietenii mei va fi arestat mai întîi, probabil colonelul Nicolae Chiriacă, nu-l voi ierta că a încercat să organizeze o armată și un serviciu de informații republican, mi reamintesc că doi membri ai familiei mele au fost uciși de ruși în 1940, nu mă îndoiesc de rezultatul final, dar alii morți mi se par un sacrificiu în plus, filmăm și această emisiune Mesager, președintele Snegur și în vacanță dar revine, în realitate comunicatul lui Haidără și singurul pînă seara, Moldova pare părăsită de stăpini, aflu că Druc e în drum spre București sau deja acolo, este convocat un miting pentru acea seară, apare în sfîrșit Snegur, prima dată cînd mă bucur că-l văd, nu are nici o îndoială, în noaptea aceasta puciști vor încerca să devină stăpini pe situație, important este acum cît oameni se vor strîngă, Nicolae Chiriacă îmi spuse că își poate aduna voluntari în jumătatea zi. Seară la miting sunt mai mulți chișinăoani, mi se par puțini, se întunecă repede, nici un reflector, vorbitori citesc lumină de o lanteră pe care însuși președintele o ține la un moment dat... viceprim-ministrul guvernului își organizează oamenii pe grupe, președintele de stat are aerul unui agitator sindical, se rostesc vorbe de solidaritate cu Elțin, nu înțeleg de ce Elțin nu a fost pînă la ora aceasta, dacă trece noaptea astăa și-a terminat cu puciul, seamănă cu momentul 21.22 de la noi, doar rolul K.G.B.-ului este altul. De la tribuna se citesc numerele de telefon ale comandanților din această noapte, pe cîteva le recunosc, totul e neverosimil, un roman de Malraux al zice cititorul lui Malraux se trezește în mine și mă întreb cum de mai merge telefonul lui Elțin, cum de chemarea lui la grevă este dată pe postul central între comunicatelor puciștilor și Lacul lebedelor. La lumina lanternei vorbitori sunt de un curaj nebun, Valeriu Matei, cel mai tîrziu deputat din Parlamentul din Chișinău ride crîncen de mîinile tremurînd ale lui Ianaev la conferința de presă, tremurîndul astăa și-a găsit să dea lovitură de stat, risul acestor mulți tensionate explodează ca o ploaie de

vară, și astăa de intuneric, lanterna nu se mai luminează decât pe sine, oamenii se împart, îmi amintesc cu neliniște că televiziunea e situată departe de celelalte obiective, departe de centrul, tancurile, se spune, bat la porțile Chișinăului, și pe la ora 4 dimineață cîteva vehicule blindate își găsesc momentul să se mute dintr-o cazarmă într-alta provocînd o panică îngrozitoare.

Zua vine, a doua zi a celor de a doua revoluții televizate în mai puțin de 2 ani, crainicul de la Moscova se dezlîngă, lansat este un Ivan cel Groznic al secolului XX, legătura telefonică s-a reluat, Boris Vîru e cîștig, dar obosit, nu se semnează mișcări de tropo pe teritoriul republicii, trupele permanente din Chișinău nu se mișcă, mitingul de la 9 dimineață are deja peste o sută de mii de participanți, dintre care vreo jumătate venită din provincie, se organizează o aprovizionare rapidă, vă ajung oameni? – întreb – stă, împotriva tancurilor..., răspunde Boris. Îl asigur prin telefon că puciști n-au nici o sansă, pe urmă mi se face rușine de calul meu de spectator, începe mitingul, aceleasi personaje neobosite, vocea Leonidei Lari umple plăja, vorbește un ucrainean, nu înțeleg ce spune dar mi-e simpatic, lumea e pe stradă în toate capitalele de republici, spune Boris, problema este că Rusia este izolată, ucrainienii mai au radioul și televiziunea, la fel moldovenii, în vîreme ce la periferia Moscovei nu se știe ce se petrece la Casă Albă.

Boris e mereu calm, cum îl săde bine unui însărcinat cu presa al unui guvern, da, s-a vorbit atât cu Elțin cît și cu cei din entouragele lui, sănătă în contact, armata și împărțită. Vorbe magice! Zua crește greu, într-o rîndă mitingul prin buletinele de stîri ale radioului, tancurile nu mai vin ca altă dată teroristă în studioul patru, de două ori am alegat anul astăzi la Chișinău cînd am crezut că să între tancurile, nu-mi vor face figura chiar acum! Rezum pentru Centrul de Informații, declarările lui Snegur de la miting, Tighina e de partea puciștilor, era de așteptat. A doua noapte eroică – nu se întîmplă nimic, Elțin dă conferințe de presă, la fel Sevardnadze, reunire parlamentară la Chișinău, moldovenii își amintesc că sunt români și se culdă într-o rîndă fără frontiere, Țările Baltice își proclamă pe rînd Independența, rezum hotărîrea Parlamentului în cîteva fraze, ce puțin rîmîne din ea, lovitura de stat pare a fi un bluf, se vede din America, nu contează, doar ce va ieși de aici are importanță, cele două rapoarte ale noastre sunt transmise de C.N.N. care n-are nici un om măcar la Kiev, mica hartă a Moldovei pe care se citește traducerea rezumatelor mele grăbită, iarăși Washingtonul, consilierul lui Landsbergis spune că acesta e momentul potrivit pentru independentă. Ce fac al vostrui? Crainicul Mesager-ului vorbește mereu de sprijinul Bucureștiului dar n-are ce alege din comunicatele prudente ale puterii de la București, complotul se destramă. Elțin e omul zilei, apărătorii Chișinăului refuză să se întoarcă la casele lor, se strigă „Independentă”, Snegur și Muravschii își expun teoria pasilor mici, istoria nu mai are răbdare, Gorbaciov reînțors pare demoralizat, vorbește numai de ce-a fost, a pierdut partidă de-abia acum, mi-e rușine să le spun celor din America – vizitarea țării în cîteva zile, într-o rîndă, cînd momentul la Washington pare bun, primesc mesaje peste mesaje de încurajare pentru basarabenii, demnitarii americanii și patrioții români din America transmit același mesaj Dafil-drumul! I le transmit lui Iurie Roșca cum pot, din forțire să deschidă granița, faxurile din America nu reușesc să ajungă direct la Chișinău, nu știm de ce, dar nu mai contează! În Tiraspol o mină de rusofoni s-au strîns în fața primăriei, așteaptă să vină moldovenii să le bea sănătă, pînă la urmă se lămuresc și pleacă acasă, în sfîrșit este convocată adunarea extraordinară pentru proclamarea Independenței! Va fi în majoritate? Cum vor vota agrarienii? Solerita taxoului care mă poartă între casă și fax se bucură de deschiderea granitelor, să plece basarabenii și sătăcasă, că din coaua lor nu se găsește nimic în magazine, nu m-am urcat în taxiul în care trebula, mă consolz, la televiziune Grigore Eremel, prim-secretar al P.C. din Moldova, rămas fără partid, spune că n-a fost de partea loviturii de stat, a dat comunicatul tîrziu pentru că a vrut să aibă mai multe informații: „Ca să ieși cu o declarație cînd nu îi-e clar ce se petrece este tot o dezamăgire pentru popor”. Desigură, în fața clădirii puștile din care vorbește Eremel, Marx și Engels privesc în gol. Visul reușitării e la doi pași.

SCRISOARE DESCHEZĂ CĂTRE EUGEN IONESCU

*....pratiquement, il est, certes,
plus naturel de chercher une
issue, même en espérant un
miracle, que de ne pas bouger
en désespérant“.*

(P. Florensky. *La colonne et le fondement de la vérité*)

Am avut bucuria, domnule Eugen Ionescu, să văd, de curind, interviul pe care l-ați acordat anul trecut lui Gabriel Liceanu. N-am știut că e programat, aşa că faptul de a-l fi văzut îmi apare ca

devenit la noi o prezentă suprabundență, dar asta nu a determinat încă un reviriment real al credinței. Or, dumneavoastră ați vorbit despre moarte și despre credință. Efectul — în ce mă privește —

tatea implacabilă a intelectului, fisura, discontinuitatea, vidul, prin care să se întrevadă gesticulația ininteligibilă a lui Dumnezeu. Fișește că n-am soluții și nu sunt atât de smintit încât să îmi închipui că vă pot spune ceva definitiv, sau că de cît lămuritor, într-un plan alt de subtil. Dar mă simt, fie și de la nivelul meu de începător, soldar cu întrebările dumneavoastră și mă văd indemnănat să le dilată, să le adaug propria mea mărturisire. În materia credinței (căci despre materia credinței trebuie vorbit, nu, vag, despre „spiritul” ei) mărturisirea fiecăruia poate conta, imprevizibil, în destinul tuturor celor porniți pe aceeași cale.

Tema dumneavoastră centrală e tema elasică a tuturor apostaziilor: cum să conciliezi existența lui Dumnezeu (în sprijinul credinței în El) cu existența răului din lume (în sprijinul suferinței, îmbătrânirea și moartei). Cum e și normal, vi se pare inaceptabil ca, într-o lume guvernată de duhul binei, să incapă altă discrepanță morală și fizică: moartea proprie, moartea celor apropiati, precaritatea generală a unei lumi, în care nimic nu există, în fond, în sens deplin. Față de această „ordine” a bunului Dumnezeu, vi se pare mai dreaptă „ordinea” lui Armand Salacrou: să te naști bătrâin, muribund, metastatic, și apoi să trăiescă și reboarsă, să-ți recuperi, treptat, maturitatea, și să sfîrșești, cvasi-inconștient, ca un sugar în pragul unei reabsorbtii uterine. Trebuie să recunoștești că „proiectul” acesta al lui Salacrou nu e scutit de o anumită monstruozitate. Prin nu știu ce stranie răuțuire a criteriilor, apare mai ușor de admis, sentimental și metafizic, moartea unui copil inocent, decit aceea a unui bătrâin dezechipat. Lucrurile n-ar avea sens decit într-o variantă simbolică. Dar aceasta e recomandată în chiar textul *Evangheliilor*: nu ni se recomandă oare să fim „ca pruncii”? Să ne salvăm prin ceea ce, la prima vedere, pare o involuție?

Drama morții ar fi suspendată dacă nu am prezență în față ei cu inocența copilariei cu credința ei în ingeri, zmei și zmei. Nu direcția vieții noastre e greșită, ci mai curînd faptul că direcția de mers biologică nu e dublată de o direcție inversă, echilibrantă, a evoluției interioare.

Cit privește scandalul exis-

tenției răului, cine-l va contesta? Atâtă doar că el e doar o jumătate din scandalul lumii! Cealaltă jumătate e scandalul binelui. Gabriel a sugerat, în un moment dat, astă, într-o din întrebările

a fost zguduitor și s-a intruchipat în nevoie de a vă scrie și de a vă mulțumi: vreme de un ceas mă ajăi smuls din penumbra administrației și a istoriei imediate, pentru a trezi în mine reflexul somnolent a ceea ce erau înainte ca imprejurările să mă fi azvîrlit în caruselul guvernamental... Dar ați făcut mai mult decât atât: ați provocat înțărul meu dorință de a participa, de a intra în vorbă, de a regăsi o problematică care, în mod intermitent, capricios poate, a fost totuși problematica axială a vieții mele de pînă mai ieri: e vorba, anume, de a găsi, în cursivi-

ea nu e decit o căutare canonică. Căutare, nu posessiune. Florensky atrage undeva atenția asupra unui pasaj din psalmul XXXIII: „... cei care îl căută pe Dumnezeu (Inquiritantes Dominum) de nichil un bine nu vor fi lipsiți.“ Cei care-i căută, aşadar. Nu se fac promisiuni pentru cei care îl au găsit. Nu răspunsul care blochează e, deci, recompensat, ci demersul care speră, care lasă orizontul deschis. Vorbeam de a întreprinde ceva pentru obținerea credinței. Ceva de ordinul radical, al monahismului (de care săi pomenit dumneavoastră insuava ca de o sansă ratată) sau, mai curînd, ceva mai modest, de ordinul pregătirii terenului. Dar noi vrem să fim direct Francisc de Assisi, sau Serafim de Sarov, fără a face nimic din ceea ce au facut ei, înainte de a fi izbiți de har. Nu astupăm Izbitura, și pentru că ea întzie, ne îndeletnicim cu culpabilizarea lui Dumnezeu și cu oblojirea spațiilor noastre private. În cel mai bun caz, punem întrebări „autorităților competente“: preotului, sau Papel. Și ei răspund dezamăgitor, înțelește, cu acel gata-făcut: „e o taină“, dincolo de care nu mai începe decit reseninarea. Pînă și famosul Zosima, din *Karamazov*, se complacă, dacă vă amintiți, în ascemenea adevăruri multe. Unei femei displicate că și-a pierdut prințul de trei ani, în vreme ce bărbatul beției, el nu știe să spună decit că prințul ei stă între ingeri, la picioarele tronului Dumnezeiesc: aşadar, nici un motiv de tristețe. În femeia răspunde cu un soi de hăz amar: „Uite, tăman așa, că matale, de parcă-ai fi fost într-o vorbă, căuta să mă minigie și Nikitiușka“. La nivel de răspuns, pînă și marii duhovnici rămin, adesea, din pacate, la nivelul lui Nikitiușka... De aceea, nu să-ți răspundă trebuie să le ceri, ei doar să te însoțească în căutarea ta.

Nu mai vreau să intru acum în problema sensului suferinței. Ca unul care s-a format între cîțiva mari pușcăriști (unii cunoscuți bine și de dumneavoastră), am putut constata că mai toți sfîrșiseră prin a assimila teribilelor traumări ca plină de sens și că, pe urmare, putem invoca lipsa de imediate a sensului, apariția lui tirzie, prea înborioasă, prea grea plătită, dar nu absența lui. În islamism, „ingerul“ nu e altceva decit sensul unei realități date. Totul e plin, în acest caz, de ingeri, din pacate, acoperiți de ochi văzători sunt ei, și nu noi.

Dar să presupunem că s-ar întâmpla ceea ce vă dorîți cu atâtă turburătoare intensitate să presupunem că ați găsit credință! Doar ați găsit atâtă în viața dumneavoastră. Și ați fost, în genere, dezamăgit de tot ce ați găsit: celebritatea, Franța, marii valori (Sartre — „prostul prostilor“). Așa e și etc. N-ar fi riscat atunci și credința găsită să fie încă o dezamăgire, cea din urmă și cea mai grea? Negășită, căutată, percepția mereu ca un punct de fugă — întă chipul credinței, adevărate și prestigiu ei. Chipul acesta l-ați atins deja, ca Iov în finalul răufuielii sale. Dumnezeu ne legitimează, se pare, mai curînd stuporile decit suficiență. Semejia nelămuritului Iov e răspălită, cum nu este cunoscute (plină de răspunsuri) a teologilor. De aceea, vă privesc cu invidie și cu dragoste, ca pe unul din puțini oameni mari ai veacului care nu știu, nu pot și nu vor să-și găsească liniste.

Vă mulțumesc. Înă o dată și vă cer iertare pentru evenimentul prezumut de a teologilor de mai sus. Ele sunt singurul mod posibil pentru mine, acum, de a vă fi aproape.

Ştefan Augustin Doinăş

PUTERE SI RESPONSABILITATE POLITICĂ

V. Cuvîntul și imaginea

Foarte multă lume ignoră puterea presel. O ignoră, înaintea altora, presa însăși. Ca și masele de cititori, gazetarii fac o ușoară confuzie: între importanța lor și puterea lor. Fără îndoișă, reprezentanții presel se cred și chiar sunt importanți în lumea modernă; în general, ei îl ajută – mai mult; îl obligă – pe omul timpului nostru să trăiască planetar; să afle, să stie, chiar să participe indirect, de la distanță, la tot ceea ce se petrece în orice clipă oriunde pe suprafața globului. Presa este, în principiu, ubică și cea dinții prezintă la fața locului; nu se încheie orice reunire politică printre o conferință de presă? Prin jurnale, radio și televiziune, cetățeanul de azi devine un fel de „cetățean al lumii”, martor – aşa zicind – al evenimentelor de la antipozi.

Acest rol al presel nu poate să fie negat. Dar puterea ei, adevărată ei putere, nu ține de această capacitate a ei, informațională, adică de prezentarea faptului divers ca atare, de fluxul de stiri – în care fiecare stire, tradusă în cuvînt sau imagine, gonește din atenția noastră o stire anterioară – adică de stăpînirea amănunțită a efemeridelor. Puterea uriasă, reală, de care beneficiază – aş zice; aproape inconștient – mass-media constă în virtutea ei de a crea un univers mental socio-politic.

După cum se stie, universul politic – creație a presel – nu e un univers real, dar nici un univers mincinos. „Este un univers mai întâi psihologic și, în raport cu realitatea, fictiv. Dar este de asemenea o realitate suprapusă celeilalte și relativ independentă, o realitate compusă din lozini, din imagini în alb și negru, din judecăți clare, care-l scoate pe om din realitatea obisnuită, pentru a-l face să trăiască într-un univers aparte care posedă logica sa, coerenta sa și care-l învăluie pe omul din ce în ce mai incapabil să înțelească lumea materială însăși. Or, omul politic este azi obligat să acționeze în acest univers. Acțiunea politică nu mai poate fi acum organizată după principiile vechi, nici măcar comparativ cu vecheia politică. Un factor decisiv a intervenit și care trebuie mereu luat în seamă cînd e vorba de acțiune: traducerea verbală a faptelor, universul imaginilor” (Jacques Ellul: *L'illusion politique*, Laffont, 1965, p.157).

Nefind pe deplin conștiință de această forță a ei în stat, mai ales într-un stat democrat, poate îl presa pe deplin conștiință de responsabilitatea sa? Ignoranța de sine, conjugată cu un orgoliu hrănitor cu falsa mană a senzationalului, de care adesea dă dovadă zarele și posturile de radio și televiziune, nu determină în mod obligatoriu un anumit grad de responsabilitate?

Mă tem că această supoziție e valabilă îndeosebi pentru presa și televiziunea română din acest scurt răstimp, plin de atitea promisiuni și atitea decepții, care s-a scurs din decembrie 1989 și pînă astăzi. Cite fapte brute – nu îndrăznește să le consider simple „fapte diverse” – care ascundea o semnificație politică, și au pierdut de fapt natura și importanța politică, tocmai pentru că presa noastră nu s-a oprit asupra lor pentru a le impune atenției generale, pentru a le sublinia ponderea specifică în viața de stat: într-o seară de ianuarie 1990, în urma unei mari manifestații populare în Piața Victoriei, conducătorii „șamanici” din acel moment au cedat, sub presiunea maselor, și au anunțat puherea în ilegalitate a Partidului Comunist, realizând astfel speranța secretă a milioane de oameni. A doua zi, măsura a fost anulată. Presa noastră nu a reținut nici splendidul triumf pasager al dorințelor celor mai fierbinți ale înțăpturitorilor Revoluției, nici înfrîngerea lor de a doua zi: un fapt politic de o copleșitoare importanță a fost tratat în mod irresponsabil, ca un simplu fapt divers. Consecințele acestei teribile lipse de răspundere politică se observă azi: două fante roșii, două partide de extremă stînga scot din nou capul în arena noastră politică și – culmea nerușinării! – reclamă, fiecare pentru sine, „patrimoniul” fostului partid al ororilor care a împărat poporul apăoaie o Jumătate de secol. Unde a fost înțără noastră presă democratică în acele zile, încă fierbinți și tulbură, ale lui ianuarie 1990?

N-aveau să treacă nici două luni de la acest eveniment, și presa noastră va fi din nou absentă de la datorie, în martie 1990, deși Parlamentul fusese avertizat despre atmosferă tensionată din Transilvania, nici ziaristi și nici reporteri TV nu au fost prezenți la Tg. Mureș pentru a înregistra, pe viu, clocnările singeroase dintre Români și Unguri. În schimb, au fost de față niște turisti străini care au filmat cîteva scene de o incredibilă sălbaticie. Îndată ce s-a aflat despre existența acestor pelicule, o adevărată presă românească, conștiință de rolul ei în propaganda națională, ar fi trebuit să dea, cu promptitudine, interpretarea politică justă, conformă cu realitatea faptelor, a celor tragic evenimente, stabilind cu precizie

Importanța și puterea presei • **Ce este „universul politic”** • **Iresponsabilitatea presei noastre: ianuarie și martie 1990** • **Iresponsabilitatea Televiziunii noastre: iunie 1990** • **Traducerea în cuvînt și imagine a faptelor** • **Rolul determinant al propagandei** • **Poate avea cenzura un „scop nobil”?** • **Forța și rolul opiniei publice** • **Presă noastră: atitudine fermă împotriva puciului; oficialitățile: „proteste de catifea”** •

rolul taberelor aflate în conflict și răspunderea lor. În locul presel noastre, propaganda străină a utilizat cu dibăcie filmele respective, și astfel toată Europa, toată lumea a putut să vadă – și a fost nevoie să credă, pentru că aşa îl-a spus – o bandă de agresori români lovind cu bîtele și căciuri în picioare o biată victimă maghiară căzută la pămînt. Unde se aflau toate mass-media noastre, pentru a dovedi, în timp util, opiniei publice mondiale că lucrurile s-au petrecut exact invers?

Theoria modernă a politicului susține că nu există fapt important sau neimportant în sine; că în jurul oricărui fapt divers se poate crea o problemă politică, de care conduce că unul stat e obligat să țină seamă; și că altă importanță sau lipsă de importanță a faptului respectiv, cit și problema politică pe care o relevă el, sunt opera capacitații proprii a cuvîntului – scris și vorbit – și a imaginii prezentate unui public setos de informație, de nouătate, de senzational, de scandal, de politică. Omul obișnuit nu are posibilitatea de a cunoaște nemijloct un eveniment; el vine în contact numai cu traducerea verbală sau vizuală a acelui fapt, cu ceea ce se scrie în presă sau se arată în televiziune sau se anunță la radio. Astfel, un fapt apare în fața omului de fînd însotit întotdeauna de un comentariu partizan, de o interpretare politică pe care îl conferă masa-media. Această traducere în cuvînt și imagine a evenimentului brut e factorul determinant în formarea opiniei publice. Furnizînd cel mai mare fapt la ordinea zilei, presa devine automat un instrument de propagandă (nu neapărat politică). Rolul ei propagandistic începe cu alegerea unui fapt și omisiunea altuia, și sfîrșește cu elaborarea de simboluri care devin elemente de credibilitate, adică factori de persuasivitate a opiniei publice, forțe care acționează asupra inconștientului și rațiunii colective. Cum opinia publică nu este niciodată virgină și inocentă, ci deja „prelucrată” psihologic de o seamă de simboluri, stereotipuri, prejudecăți, credințe, îndoile, speranță etc., anterioră, pentru ea nu exactitatea (adevărul) faptelor contează, ci elementele de prezentare care sunt capabile să pună în mișcare sensibilitatea maselor, terenul mental pe care operează propaganda.

Într-un regim de dictatură, propaganda oficială confecționează total masa-media, manipulînd opinia publică prin diverse metode, în primul rînd prin distrugerea încrederii populației în sursele de informare obiectivă. Cât ură și minciună n-a consumat presa ceaușistă împotriva postului de radio „Europa Liberă” (elicitat drept „mincinos”, „dusmanos”, „antinational”, „agentură în slujba interesa-ior străină” etc.) pentru a-l compromite? Urmează, apoi, o întreagă operă de dezinformare: fie prezintănd fapte, realități și date inexistente (ziarele preluau orbește statisticile false ale administrației centrale), fie prin volatilitatea acestor fapte; aşa cum majoritatea Germanilor n-au știut (unii n-au „putut” să credă) de existența lagărelor de exterminare naziste (a se citi jurnalul admirului Doe-nitz), Românilor li s-au ascuns ororile de la Canal, din închisor, arestările ilegale, procesele montate împotriva presupușilor adversari politici, grevele muncitorești și.a.m.d. Dacă cenzura acelor îngrozitoare timuri și-a facut mîrsava datorie, ce „datorie” a putut să determine astăzi Televiziunea Română așa-zisă Liberă să „filtereze” în

asa fel, și în aşa măsură, finalul Pieței Universității, în ziua de 15 iunie, ziua rușinoasă „minerăde”, să lipsească aproape complet din filmul acelor zile, prezentat cu ocazia primei aniversări a evenimentului? La ce mai poate să servească acum, după ce râul a fost cornis (gafa iliesciană din iunie trecut ne-a costat stima și simpatia lumii civilizate), o atare falsificare a faptelor? În 1927, Societatea Națiunilor, urmînd un scop foarte nobil, facea țările întregi recomandarea aceasta ciudată: să se abțină de a mai publica orice ar fi de natură să compromîtă pacea și dezvoltarea bunelor relații între popoare. Poate Televiziunea Română să-si „acopere” irresponsabilitatea politică invocînd o „cenzură umanitară” asemănătoare? Mă îndoiesc.

După modesta mea parere, în aceste momente de răsucire pentru viitorul României, acțiunea mass-media în formarea unei opinii publice luminate are o importanță egală cu legile votate în Parlament și cu măsurile întreprinse de Guvern. Educarea opiniei publice, pentru ca aceasta să fie la înălțimea momentului istoric prezent, mi se pare prima datorie a presel actuale. „Numai propaganda – scrie același Jacques Ellul – trăzește în opinia publică conștiința unui fapt anume, numai ea obligă atenția oscilantă a mulțimii să se opreasă, să se fixeze asupra unui anumit eveniment, numai ea dezvăluie consecințele previzibile ale unei anumite măsuri, ea coagulează opinia și o orientează în raport cu un anumit factor care devine un fapt politic sau o problemă politică în momentul acela. (...) Numai propaganda transformă experiența individuală în opinie publică. (...) Nu există opinie publică decât în momentul cînd propaganda a creat acest sentiment de importanță. În jurul unei probleme care va face ca toată lumea să aibă o opinie în privința acestui subiect” (pp.147-148).

Especul recentei lovitură de stat din U.R.S.S. confirmă două lucruri: o dată, că mass-media moscovite au fost considerate de către publiciști ca o reală putere în stat; lată de ce una din primele măsuri ale contrareformiștilor a fost aceea de a interzice și cenzura presa și radioteleviziunea; a doua oară, că opinia publică poate fi o reală forță de luptă, moscovitii fiind lui Elit și Gorbaciov sănă fermi și fără armă în fața tancurilor. Mă întreb dacă ceea ce s-a petrecut la Moscova va influența în sensul solidarității politice presa din țara noastră, a cărei împrejurare de atitudini și interese e de neîmaginat. Vor izbuti ziaristi noștri să depășească climatul de libertățial al opiniei și vulgaritatea expresiei, pentru a face front comun în fața marelui pericol – restaurarea totalitarismului, susținută deopotrivă de cele două extreame, dreapta și stînga? Ar fi un spor de responsabilitate îndreptînd cele mai îndrăznețe speranțe.

Deocamdată (și făcînd abstracție de existența îmunda și unor fol de scandal care continuă să alimenteze gustul pentru defâmare, pornirile xenofobe și sovine ale unor pătuți primitive ale societății noastre), mă simt dator să notez o discrepanță între mass-media (mai puțin Televiziunea) și declarațiile oficiale făcute de tentativa disperată a conservatorilor sovietici. În timp ce reacțiile ziarelor, semnate sau nu, au condamnat cu vehemență puciul moscovit și au avertizat asupra primejdiei unei recrudescențe totalitar-comuniste la noi, declarațiile forurilor superioare ale Statului s-au menținut în generalitate, evitînd o netă exprimare a opțiunilor lor politice și plăinînd un gros tribut tradiționalului lor „limba de lemn”: multe cuvînte, ca să nu spună nimic (pe locul întîi, la mare distanță de ceilalți concurenți, se află Ion Iliescu...). Trebuie, oare, să înțeleg că guvernări au manifestat o înțeleaptă prudentă, virtute politică prin excelență, tocmai în momentele în care opinia publică avea mal multă nevoie de afirmații de poziție categorice, de credință și în idealurile democrației?

Nu mă mir deloc că un gazetar inspirat a ironizat, asemenea delimitării sovîtoare, timorate, penibile pînă la urmă, numindu-le „proteste de catifea”.

masă rotundă la G.D.S.

ZILE DIN VIAȚA LUI MIHAIL SERGHEIEVICI

Ce se ascunde sub deviza „patria este în pericol”

CĂLIN ANASTASIU: V-am invitat la o mică dezbatere în legătură cu evenimentele fierbinți din U.R.S.S., evenimente care, nouă, și nu numai noi, ne-au dat flori reci. Ca un preambul la discuția noastră, am să-i rog pe invitațul nostru, Venecslav Samoșkin de la Agenția Novost, să ne facă o introducere evenimentială asupra h ceea ce s-a întâmplat recent în U.R.S.S.

VEACESLAV SAMOŠKIN : Pericolul loviturii de stat la Moscova a planat de multă vreme. Acum două zile, într-o sesiune extraordinară a Sovietului Suprem, Elțin a făcut prima încercare de analiză a acestui fenomen, subliniind cîteva momente din pregătirea pucului: un prim moment a fost anul trecut, cînd Șevardnadze a demisionat, avertizând asupra pericolului unei dictaturi. El a demisionat în decembrie, iar complotiștii ar fi trebuit să acționeze în Ianuarie. Gestul lui Șevardnadze l-a speriat. Un alt moment a fost și aceea din iunie, cînd, la sesiunea Sovietului Suprem, Izov și Pavlov au cerut niște impunericiri speciale dar care au fost respinse. Sî, în sfîrșit, al treilea moment a fost cel de acum. Dar eu aş vrea să vă spun și despre alte lucruri observate de mine la Moscova, în vara aceasta. La 23 iulie, în ziarul Sovetskaya Rossia a apărut un text intitulat **Cuvîntul către popor**. Era semnat de un grup de oameni politici și de cultură printre care Iuri Bondarev, conservator cunoscut, doi viitori puciști, Starodubcov și Tizianov; mai semnat și generalul Gromov, adjuncț la Ministerul de Interne. Era, din păcate, și semnătura lui Valentin Rasputin. El bine, acel text era un apel către popor, o chemare la luptă contra conducerii juriilor legal alese, sub deviza **patria este în pericol**.

Intr-un limbaj dogmatic, conservator și naționalist se încerca o pregătire a opiniei publice pentru puci. La începutul lui august am urmărit un interviu la televiziunea sovietică cu Viktor Alksnis, reprezentant al grupului Soiuz din parlamentul sovietic, aripa cea mai conservatoare. Întrebat de programul său politic, Alksnis a numit acest program pe puncte: imediata demitere a lui Gorbaciov, suspendarea activității partidelor politice. În sfîrșit, introducerea stării exceptionale în țară. Al cincilea document emis de Comitetul pentru stare excepțională era chiar programul lui Alksnis, punct cu punct. Așa incit eroii reali ai pucului de-abia de acum înainte vor fi cunoscute.

Totul amintea brusc de vremea lui Brejnev

In a două seară a pucului, urmăream la TV sovietică programul de actualități, **Vremea**. Din ceea ce se vedea pe ecran, îmi dădeam seama că noi am pierdut tot ce am cîștigat în aceste ani. Era un torrent de dezinformare, de prelucrare a opiniei publice, în sensul că totul e bine, se lucrează, se stă la coadă... Totul amintea brusc de vremea lui Brejnev. Din fericire, tot potențialul

democratic acumulat la noi și-a spus cuvîntul și tocmai de acest lucru n-au putut cont puciștii. Sî, încă ceva, acești gase ani au însemnat pentru noi o renăștere spirituală, o revenire la propria istorie, o recuperare a sentimentului conștiinței naționale ruse. Sî așa cum în mai multe momente dramatice din istoria Rusiei au apărut personalități mărcante, și acum Elțin a devenit pentru toți rușii un simbol de luptă.

Am auzit vorbindu-se mult despre un scenariu al acestei lovitură de stat la care ar fi participat chiar Gorbaciov. Am să vă spun părerea mea: ceea ce s-a petrecut la Moscova a fost o aventură, or, Gorbaciov este foarte prudent, nu este un aventurist. Pe de altă parte, toată lumea recunoaște că Gorbaciov este un politician de mare calibru și eu nu cred că într-o astfel de situație și-ar fi permis lucruri atât de meschine. Sî, încă ceva, în istoria Rusiei, spre deosebire de istoria Imperiilor Romei sau Bizanțului, niciodată n-au existat scenarii din partea împăratului. Nu stă în caracterul rus.

MIRCEA DINESCU : La noi și o boală mai veche. Scenariul se cheamă. S-a purtat și se poartă în continuare. Am auzit pe foarte mulți dintre colegii mei spunind: e un scenariu. Ideea că șeful celei mai mari armate din lume și șeful celui mai mare aparat de represiune, KGB-ul, sunt niște tipi care se joacă de-a hoții și vădușii mi se pare ridicolă.

Militarii țin de puterea de castă

CĂLIN ANASTASIU : Noi, sociologii, suntem obișnuiți să vedem dincolo de eveniment, pentru că evenimentele sunt dirigate de anumite structuri, de anumite instituții, de anu-

„Zeci de milioane de oameni au suferit groaznic în universul sovietic. Crima intelectualilor din Occident este de a nu fi vrut să ia cunoștință de acest fapt.”

EUGEN IONESCU

de milioane de oameni nu au nimie în comun, nici limbă, nici tradiții, nici mentalitate. Au fost obligate însă să susțină o forță militară bazată pe un sistem represiv alcătuit din armată, poliție politică, minister de interne, coordonate de ideologie. Menținerea acestui imperiu-conglomerat, prin forță, a creat o uriașă superputere militară bazată pe o economie de lumea a treia, care, în loc să se dezvolte, s-a închis în sine și a devenit autarhică, prin forță și metode represive. Politica lui Gorbaciov de **glasnost și perestroika** a scos la iveală ceea ce se știa dar nu se putea spune: probleme social-economice, interne, interreligioase. Totuși, aceste lucruri au exploatat acum și e puțin probabil că au existat scenarii ce includeau pe Gorbaciov, pentru a reveni în forță și să acumuleze capital politic. E bine de știut că oamenii ca Ianaev și Izov au fost aduși de Gorbaciov, Izov după episodul cu avionul aterizat în Piața Rosie. Tot atunci mulți dintre măreșalii care erau în funcții au fost pensionați. Sî a mai fost ceva interesant: ca factorii de decizie din armată să nu aibă mină liberă și să poată fi controlați. S-a creat un soi de comitet consultativ pe lîngă președinte, format din militari, dar care nu mai erau activi ca să pună să judece la nivelul decizional propunerile făcute de militari. Acest complex militar, în ultimii ani, a început să se destrame prin reducerile de armament, retragerile

Dacă cineva strănută la Kremlin, avem și-n capitalele est-europene răceală

CĂLIN ANASTASIU : În zilele pucului de la Moscova, ne-am putut da seama că, dacă cineva strănută la Kremlin, avem și-n capitalele est-europene răceală. Cu alte cuvinte, tranzitia post-comunistă în Europa de est este încă un lucru firav, iar desprindererea de „centru” nu s-a produs încă.

PAVEL CÂMPEANU : Evenimentele recent petrecute în U.R.S.S. comportă o analiză pe mai multe nivele: care este repercușia în viața noastră socială, care este repercușia asupra viitorului relațiilor noastre cu U.R.S.S. și care este viitorul relațiilor noastre cu Moldova.

Așa cum am putut vedea, opinia publică românească a fost extrem de sensibilă la cele întimplătoare. Am fost obligați să ne abatem puțin de la gradul de scufundare în propria noastră realitate, în care uităm că suntem plasări într-un context în așa fel încât soarta noastră poate depinde în mod decisiv de ceea ce se întimplă în acest context. Or, acest context se relevă a fi extrem de neconfortabil: albanezii au devenit un fel de vietnamezi ai Europei, sîrbii, croații, slovenii se încaleră la granița noastră de sud-vest, puterea Kremlinului care constituie centrul de influență al acestei zone geo-politice este brusc suspendată și se creează o premisa unei puteri de orientare absolut opuse celei cu care ne-am deprins. În totă această zonă, are loc procesul desprinderii de stalinism și care este, după cum se vede, un proces costisitor care pare că se află într-o fază critică. Acest context imediat în care existăm, pe care nu ni-l amăsim și pe care nu ni-l putem schimba, este dominat în mod decisiv de ceea ce se întimplă în U.R.S.S. Așa cum politica lui Gorbaciov a avut un rol greu de estimat în evenimentele din Europa de est, în 1989, tot așa s-ar putea întimplă ca influența să meargă în același sens mai departe. Prin urmare, U.R.S.S. nu este numai imperiul care ne-a lăsat Moldova și nu ne-o restituie, el este în același timp centrul de influență al zonei geopolitice în care existăm. Reacțiile la prima fază a evenimentelor de la Moscova ne-au dat prilejul să ne dăm seama unde ne aflăm cu puterea de pătrundere a oamenilor care fac politică sau studiază politică în România. După cunoștința mea, nimici dintre cei care au făcut declarații publice nu au prevăzut eșecul loviturii de stat. M-a frapăt coincidența de opinii a doi oameni care, de obicei, au opinii opuse. Este vorba de d-nii Al. Bărlădeanu și S. Brucan. El au spus că în prima perioadă, noua putere sovietică va fi astăzi de ocupată să

pună rînduială în treburile interne, încit noi putem să stăm linștiți. Ceea ce s-a dovedit inexact, dar și aberant, pentru că avind Moldova acolo unde este, iar lovitura de stat fiind în mare măsură destinată înăbușirii mișcărilor de autonomie și de independență din republicile care au luat-o în această direcție, era foarte probabil ca ceva să se întâmple extrem de neplăcut în Moldova și ca noi să fim puși în situația de a reacționa.

Puterea față în față cu reacținea

In situația politică creată reacțiile au fost de asemenea natură, încit puterea a avut ceea de cîștigat și ceea de pierdut. Ea a avut de cîștigat prin faptul că, pusă în față unei asemenea situații, trebuia să adopte o poziție pro sau contra loviturii de stat. Născute anevoie, declaratiile președintelui și ale guvernului reprezintă, din punctul de vedere al opiniei publice și din punctul de vedere al puterii, un examen reușit. Ceea ce a avut de pierdut puterea este faptul că disensiunea dintre guvern și președinție pare să se fi adâncit cu acest prilej în mod serios: pe de o parte este vorba de două declarări, de două discursuri extrem de diferite care au abatut puțin de la graudul de scufundare în propria noastră realitate, în care uităm că suntem plasări într-un context în așa fel încât soarta noastră poate depinde în mod decisiv de ceea ce se întimplă în acest context. Or, acest context se relevă a fi extrem de neconfortabil: albanezii au devenit un fel de vietnamezi ai Europei, sîrbii, croații, slovenii se încaleră la granița noastră de sud-vest, puterea Kremlinului care constituie centrul de influență al acestei zone geo-politice este brusc suspendată și se creează o premisa unei puteri de orientare absolut opuse celei cu care ne-am deprins. În totă această zonă, are loc procesul desprinderii de stalinism și care este, după cum se vede, un proces costisitor care pare că se află într-o fază critică. Acest context imediat în care existăm, pe care nu ni-l amăsim și pe care nu ni-l putem schimba, este dominat în mod decisiv de ceea ce se întimplă în U.R.S.S. Așa cum politica lui Gorbaciov a avut un rol greu de estimat în evenimentele din Europa de est, în 1989, tot așa s-ar putea întimplă ca influența să meargă în același sens mai departe. Prin urmare, U.R.S.S. nu este numai imperiul care ne-a lăsat Moldova și nu ne-o restituie, el este în același timp centrul de influență al zonei geopolitice în care existăm. Reacțiile la prima fază a evenimentelor de la Moscova ne-au dat prilejul să ne dăm seama unde ne aflăm cu puterea de pătrundere a oamenilor care fac politică sau studiază politică în România. După cunoștința mea, nimici dintre cei care au făcut declarații publice nu au prevăzut eșecul loviturii de stat. M-a frapăt coincidența de opinii a doi oameni care, de obicei, au opinii opuse. Este vorba de d-nii Al. Bărlădeanu și S. Brucan. El au spus că în prima perioadă, noua putere sovietică va fi astăzi de ocupată să

tin probabilită, darea pucului, stat avea mari sească; nu era aventurier, ci era pe lui Gorbaciov, pe reprezentantul său, președintele K.G.B., ca prim-ministrul, Dar, a fost evită politică a inițiativă lui de azi, necunoaște puterea. Model urmat a fost născută Hrușciov, urmărea lui Brejnev, vede că a venit lovitura de stat și că acea lovitură de stat operață din război.

Amestec înăbușitor între stalinist și liberal democratic

Cred că unii necesitatea urmărește, cel puțin, legitimită. În sfîrșit, Hrușciov a operat o plecare, urmată de scenă deschisă partid și, în reacție, în timp ce acesta mergea, în același moment, împotriva lui Gorbaciov, reprezentantul său, președintele K.G.B., ca prim-ministrul, Dar, a fost evită politică a inițiativă lui de azi, pe scena deschisă puterea. Model urmat a fost născută Hrușciov, urmărea lui Brejnev, vede că a venit lovitura de stat și că acea lovitură de stat operață din război.

Căderea lui Gorbaciov – un drob de sare pentru occidentalii

SORIN VIERU : Răsturnarea lui Gorbaciov a fost prezisă de mass-media occidentale și de numeroși analiști. Totuși, emoția și surpriza au fost mari, poate din cauza formei brutale în care s-a produs evenimentul. Nu pot să nu mă mir: ce fel de

mitate evoluții la nivelul structurilor și instituțiilor și care pot oferi fie o explicație la nivelul evenimentelor, fie o previziune a lor. O astfel de structură în cazul evenimentelor recent petrecute la Moscova este complexul militar-industrial.

BEDROS HORASANGIAN : Construcția hibridă cunoscută de noi ca U.R.S.S. s-a dezvoltat pe baza complexului militar-industrial. Este o construcție supranatională în care zeci și sute de naționalități, multe popoare de zeci

de trupe din diverse culturi ale lumii, convertește unei întregi industrii de armament în industrie civilă. Redistribuirea de cipament însemnă bani. La acest lucru se adaugă, sutele, mii de ofițeri și subofițeri, colonel și generali, care nu știu de ce să comande. Ce vor face ei? El țin de această putere de castă și le vine greu să cedeze. El nu poate să primească cu ochi buni procesul de democratizare.

rea această lovitură de stat va fi foarte dură, atât limbajul ei, cit și modul de acțiune vor fi mult mai decisive; va fi un puci consecvent cu sine insuși, adică ultra-stalinist și terorist. Noua echipă a exatit între măsuri dure și încercarea unor manevre politice. Toamna această exitate între încercarea de manevre și limbajul forței a fost una din cauzele evenimentelor. Cealaltă cauză, complementară, este, evident, decizia politică, modul hotărât, intransigent, în care au acționat Elțin și sprijinitorii săi.

Infringerea pucului și consecințe favorabile

De asemenea, pucul a dovedit că aparatul de stat actual al URSS este înțesat de adversari ai liniei reformiste a lui Gorbaciov, și ce este de sperat, ca fiind cea mai favorabilă consecință a revirimentului survenit, este toamna o epurare radicală, drastichă a acestui sparat. O altă trăsătură interesantă este și aceea că toamna criticii lui Gorbaciov au fost cei mai hotărîți sprijinitori ai săi, în timp ce năzișii săi adepti și chiar echipa instaurată de el la putere s-au dovedit a fi dușmani lui de moarte. Pe

se va dezvolta pînă la exterminarea or sale, pînă la absurditate. Apoi, un est se va face din nou auzit, izvorind titanic al minorităților revoluționare și mult, va începe o luptă singeroasă îlismul va lua locul conservatorismului și răsturnat de o revoluție viitoare spiritelor noastre."

HERZEN

cit de nefast ar fi fost succesorul loviturii de stat, pe atât de propice vor fi consecințele infringerii acestor tentative. Cred, totuși, că nu este loc pentru euforie, pentru că în curând problemele grave politice, dar mai ales economice vor veni la ordinea zilei. O ultimă chestiune: care ar fi pe viitor rolul lui Gorbaciov? Din comentariile de la radio am înțeles că mulți analiști inclină să subaprecieze acest rol, neglijind faptul că una din reușitele acestor migrații revoluționare din Rusia este toamna apariția mai multor vectori ai reformei; or, această mișcare presupune un lider, ci mai mulți. Jocul de echipă în care diferiți lideri își asumă diferite sarcini, vînd-nevrind, cu înțenție sau fără intenție, este una din trăsăturile cele mai remarcabile și care dovedește că de mult s-a maturizat mișcarea pentru reformă. Ce rol istoric ar mai putea juca Gorbaciov pe viitor? Realitatea este că n-am destulă imaginea politică, dar Gorbaciov are, sau cel puțin avea destulă. Dacă Gorbaciov ar pleca acum de la putere, cel puțin una din mariile promisiuni de evoluție a situației ar fi ratată sau amintată, și anume, proiectul lui de a transforma partidul comunist într-un partid social-democrat, adică de a-i confira alte fundamente ideologice. Poate că ceea ce spun este perimat, înțind cont de decizia lui Elțin de a suspenda activitatea partidului comunist în Rusia.

RADU POPA: Noi am fost obișnuiti din fragedă pruncie să vorbim despre URSS, despre omul sovietic. Stalin, prin excelенță, nu a avut nimic de-a face cu sufletul rus, cu spiritul rus și cu tradițiile ruse și foarte multe persoane importante din anii '50 și '60 de asemenea, au fost departe, ca tradiții, ca structură spirituală, de spiritul rus. Or, dacă reacția care a avut loc în urmă cu 3-4 zile a avut ca fond toamna această detrac-

țare a unei atitudini rusești prin excelență, trebuie să ne așteptăm la niște modificări și să ne obligeăm cu ideea de a gîndi puțin altfel lucrurile. Problemele noastre concrete sunt multe, să refer și la vecinătatea noastră, la Bucovina, la Basarabia și chiar la Ucraina. Cred că trebuie să facem un efort de a diferenția URSS-ul și omul sovietic, să le judecăm prin diversitate.

Dar generalii români trecuți în rezervă care amenință săptămînal în ROMÂNIA MARE și în EUROPA?

MIRCEA DINESCU: Eu aș vrea să revin la reacțiile românești. În prima zi Roman, fiind plecat, spune: nu cred că ce se întâmplă la Moscova va schimba drumul spre democrație, dar îl va îngreuna. Dar la Moscova era plin de tancuri, se desfășura toată presa liberă, era clar că începea un program stalinist; în acest timp tu speri că, nu erzi că... Îar pentru Iliescu, care vorbea pînă atunci de Mihail Sergheievici, acesta devine Mihail Gorbaciov. Era destul de timorat. În sfîrșit, după două zile, am auzit discursul lor anticomunist, pro-Gorbaciov, pro-Elțin, și la Iliescu și la Roman. Mult mai violentă ca Manolescu, iar la radio și TV se poartă din nou „strîns-uniti-in-jurul-F.S.N.-ului”. Eu am umblat azi prin comunitatea patriei și am vîzut efectul: sergenților majori de la stat li s-a lăsat pistolul. Au fost dezarmati. Le-a fost frică de o mișcare. Dar mie mi se par foarte periculoase toate articolele generalilor astora trecuți în rezervă, care apar săptămînal în România Mare și Europa, care amenință că și vor băgă la baci și pe foști disidenți și pe actualii lideri ai partidelor politice. Ei sunt în stare să sprijine o mișcare ca cea de la Moscova. Părerea mea este că F.S.N.-ul s-a întărit acum, preluind demagogia anticomunistă.

MARIANA CELAC: Am avut sentimentul, în zilele pucului, că echilibrul jocului democratic și credibilitatea lui este asigurată acum la noi de prezența unei alternative, și viabile, și distințe. Un punct marcat de echipă conduceatoare a fost preluat de o forță care poate să devină o alternativă politică, este vorba de P.A.C. În legătură cu evenimentele din ultimele trei zile am avut sentimentul că lucrurile au fost jucate miercuri dimineață în defavoarea pucului, pentru că ceea ce ar fi trebuit să se întâpte în logica normală a unui puci reușit, adică Piața Tien An Men la sediul parlamentului Rusiei, nu s-a produs. Echipa pe care am vîzut-o, cu însi, brutală, arroganță, tipul clasic al însorii care n-au altă experiență decât cea a nomenclaturii și a aparătului, a exatit în fața consecințelor fatale și finale ale responsabilității pe care și-o luaseră.

MIRCEA DINESCU: Generalul Kalinin, comandanțul militar al Moscovei, a spus: astăzi care să în față parlamentului din Piață, sănătatea, sănătatea, sănătatea! Acestă speculație a fost confirmată prin dărâmarea statului lui Felix Edmundovici Dzerzhinski. Această dărâmare are semnificația ei, și există o sănătate, cel puțin, ca această organizație să dispară și să fie înlocuită de altceva, și aceasta este punctul important, poate morală cea mai adincă. Aș vrea să mai spun că trebuie să ne întrebăm dacă Gorbaciov a fost întărit sau slabit. Eu cred că întoarcerea lui Gorbaciov este ca întoarcerea de pe Elba. Adică, după o asemenea întărire, nu mai pot să fi ce ai fost, și de altfel aspectul lui Gorbaciov arăta al unui om profund afectat.

MARIANA CELAC: Miercuri dimineață m-am întrebat, care cu cinci ani în urmă soarta unui asemenea puci nu ar fi fost jucată, și orice rezistență pierdută din start? Să am avut sentimentul că, într-adevăr, am asistat la acea condensare de eveniment istoric, cind regula a prevalat asupra forței, ceea ce crează un precedent cu un impact pe care cu greu îl evaluăm. În ceea ce privește viitorul lui

Gorbaciov, ca îns, cred că mă despărțește de S. Vieru. Cred că în aerul acela pur al politicilor la nivel global, un eveniment, fie el și pentru trei zile, fie el urmat de recuperare, este intolerabil.

O evidență pentru dreapta românească

MIRCEA DINESCU: Legat de nostalgia comunistică, multă lume care se gîndește la alimentarea cu produse medieșore pe cartelă și-a putut să se înțeleagă cu adevărat comunismul – taneuri, interzicerea demonstrațiilor, a ziarelor. Extrema stîngă de la noi a primit o lovitură.

PAVEL CAMPEANU: Nu știu ce este o extremitate dreapta, și stîngă, dar extremismul avem de un singur fel. Îar acest extremism este unul din marii pagubăi ai celor petrecute, din două puncte de vedere: unul, cel exprimat de Dinescu, adică, vîzând cu ochii ce s-a întărit la Moscova, oamenii și-au imaginat ce să ar putea înțimplă cu o eventuală influență venită de la Verdet & Co, dar celălăt fapt care cîntărește mult mai greu și care privește dreapta neaoșistă, sovinistă, iridentistă este descoperirea evidentă a faptului că pentru soarta României pericolul principal, dacă vine de undeva, nu vine de la București, ci din altă parte. Deçi, prioritatea obsesională, uelitățile maghiare, a fost răsturnată de aceste evenimente istorice pentru mulți partizani ai Vetrăi.

Nostalgii comuniste cu tancuri și interdicții

ION VIANU: S-au spus multe lucruri pertinente, dar eu am auzit zilele astăzi tot felul de dorințe exprimate, și una din cele pe care am auzit-o mai des în public a fost aceea de a afirma că această întărire extraordinară din URSS, reprezentă sfîrșitul comunismului. Mie mi se pare un fel de mistificare. Mai întâi ce înseamnă sfîrșitul comunismului? Nu se poate să ne închipuim că aceste evenimente au reprezentat un fel de acid alit de tare, încă comunitatea să se dizolve și să dispare. Putem să zicem că este sfîrșitul P.C.U.S., dar nu este aşa de sigur. Căt timp va exista o imensă nemulțumire și la noi, și în altă parte, că vor exista niște grupuri sociale complet destrămată și dezorientate, primejdia comunismului va exista. Mai realist putem vorbi de sfîrșitul K.G.B. Acesta a avut un eșec care nu poate să ierte, el nu sănătate amatori, ci sănătate profesioniști care nu au voie să rateze o asemenea afacere. Aceste speculații au fost confirmate prin dărîmarea statului lui Felix Edmundovici Dzerzhinski. Această dărîmare are semnificația ei, și există o sănătate, cel puțin, ca această organizație să dispară și să fie înlocuită de altceva, și aceasta este punctul important, poate morală cea mai adincă. Aș vrea să mai spun că trebuie să ne întrebăm dacă Gorbaciov nu este destul de clar pentru toți, era și problema aceasta a URSS. Iată că un consens parțial să aibă motive de a se forma, și acest consens mă îngrijorează, – cazul particular și relativ parodic este consensul național românesc care se construiește pe această certitudine că URSS, a lui Gorbaciov, este unul care să devină o cauză importantă de consens, să se delimitizeze ca o temă foarte importantă de

consens mă alarmează pentru că astăzi eroidează încă o dată această sfîrșă a politicului care, și așa, are destul de mari probleme să se constituie la noi. Mă alarmează constituirea unor situații de alternativă dacă nu în care elic, evident, nu poți să fi pe poziția ta.

O nouă paradigmă – societatea civilă

MIRCEA DINESCU: Aș vrea să aduc un mic elogiu lui Snegur care și-a riscat, totuși, viața în cîsa în care a avut curaj, mult mai mult decât conducătorii noștri politici. Eu nu mă așteptam din partea lui, pentru că și el e om și provine dintr-o sfîrșă de activiști, dar atitudinea lui mi se pare formidabilă.

CALIN ANASTASIU: De ce a egăsi acest puci? În asemenea situații, există două paradigmă explicative importante, pe care le folosesc politologii. Una este explicația la virf. Se caută să se vadă, să se explică ce se întâmplă cu elitile: sint monoliți, sint fracțiuni. Este paradigmă clasicală folosită de politologii occidentali, concentrându-și analiza pe ceea ce se întâmplă la virf. Își sigur, în jocul acestor zile, a contactat ce s-a întărit acolo, rupturile, dintr-o anumite grupuri, fracțiuni etc. Există însă și o paradigmă complementară pe care politologii nu au luat-o în evidență multă ani, și care s-a impus în ultimul deceniu în legătură cu ceea ce înțepea să se întâmplă în Europa de Est. Este de amintit faptul că această primă paradigmă nu a reușit să prevadă evoluția din Est. În deceniu, opt, a apărut această nouă paradigmă care a fost numită – societatea civilă. Multi politologi și mulți intelectuali din Est au început să-și concentreze atenția asupra a ceea ce se întâmplă cu societățile civile și să acreditează ideea că putem avea o explicație a acestor evoluții, analizând ce s-a întărit cu societatea civilă. Cred că acest lucru este valabil și pentru evoluția pucului. Nu putem ignora ce s-a întărit cu societatea civilă sovietică în acești ultimi 5-6 ani. Lucrările s-au schimbă și acolo. Populația a ieșit în stradă chiar dacă la Leningrad nu fost 200.000 și la Moscova 50.000. Este important că populația sovietică a intervenit ca un actor în acest scenariu de puci. Scenariul puciului prevede că anumite unități militare ocupă anumite posturi, instituții, ministeriale, că de comunicare. Este o luptă la virf, în timp ce populația își vede de treabă. De data astăzi populația a ieșit în stradă. Dacă vom asista la o tranziție de la sistemul comunist, dacă este ca această tranziție să aibă succes, elitizarea societății civile este un fenomen indispensabil, putând să vorbim astfel despre depășirea sistemului comunist.

23 august 1991

A consensat
RODICA PALADE

,Noi nu admitem predeterminarea, nici în viața personală, nici în cea a unui popor. Soarta oamenilor și cea a națiunilor, cită vreme sănătă, depinde de buna lor voință. Un singur lucru îl stim cu siguranță: dacă Rusia nu și va îndeplini îndatorirea morală, dacă ea nu se va lepta de egoismul ei național, dacă ea nu va renunța la dreptul forței și nu se va încrede în forța dreptului, dacă ea nu va dori, sincer și puternic, libertate spirituală și adevăr, ea nu va avea niciodată un succese durabil în nici un domeniu al vieții sale, nici pe plan intern, nici pe plan extern.“

VLADIMIR SOLOVIOV

Bedros Horasangian

O ȘANSĂ PENTRU VIITOR: ALIANȚA CIVICĂ

Relansarea crizei sovietice după tentativa de lovitură de stat nereușită pune în alti termeni, vînd, nevrind, propriul nostru joc politic. Cinci luni de guvernare cepeunistă, sub mîngîierea paternalistă a Frontului Salvației Naționale și un an și ceva de parlamentarism practic monocolor sub binecuvîntare prezidențial-screștești, ne obligă la un succint bilanț de etapă. Cîştigarea deținută - dar oare demagogia nu e tot un fel de fraudă? - a alegerilor din mai 1990 de către formațiunea politică ce a preluat din mers, fără jenă și frânturi de conștiință, sub beneficiul de inventar, tot sacrificiul străzii din decembrie '89 - dar și deceniu de suferință anterioră - a dus treptat, dar nu mai puțin temeinic, la reînșaurarea și reapezarea, cosmetizată și încă măcar bine coafată, a vechilor și profund coruptelor structuri comuniste. Cuvîntele nu trebuie să ne sperie. O propagandă destăinută în mass-media, monopolul radioului și al televiziunii, agitația de la „cm la om” au creat un teren propice pentru încojorarea minciunilor și promisiunilor electorale greu, dacă nu imposibil de întărit. Deja opinia pu-

blică fusese parțial cîştigată prin anularea unor legi și decrete profunzi impopulare - de la dreptul de a călători pînă la cel de a întrerupe o sarcină - ca și prin reglementările, fără un suport economico-financial, ca reducerea imediată a săptămînilor de lucru la cote europene, dar și alte măsuri similară au altă marile mase în pinza populistă și protecțoare a noii puteri administrative. Neavînd încă legitimitate constituțională, ci doar o protecție cîsăjustificativă prin activitatea provizorie a fostului C.P.U.N. Opoziția născută din spuma trecutului și talasul vanităților momentului nu a reușit să antreneze personalitățile cu adevărat reprezentative ale luptei anticomuniste și anticommuniste. Rînd pe rînd izolate, dezamăgite, calomiate și boicotate prin orice mijloace și canale, acestea, factori coagulanți ai unor viitoare societăți democratice, nu și-au putut solidariza și strîngi în jurul lor aspirațiile și năzuințele milioanelor de nemulțumiți. Înfricoșat, disperat român. Minciuna organizată de vechi profesioniști ai manipulării constănțienilor a dat roade. Poporul a fost iar îndus în eroare. Sî-a dat

seama pe parcursul ultimului an, dar deja jocurile erau făcute și votul dat. Azi, situația este nemodificată. Actuala echipă conducătoare se dovedește incapabili să depășească greutățile momentului. Ceea ce s-a întîmplat în U.R.S.S. este un vol de neîncredere și pentru actualii nostri guvernanti. Doar cu reforme pe hîrtie și zimbete telegeneice prin diverse capitale europene nu putem schimba o întreagă societate. Electoratul român, ca de altfel oră în istorie, a fost însetat în astăptările sale. Tot de altfel oră el a suportat propria sa naivitate și inconsecvență. Sîm bine asta. Cum tot bine știm că politica parlamentară nu se face doar cu bune intenții, ci cu voturi.

Există un cinism al practicii politice pe care, vrem, nu vrem, suntem nevoiți să-l acceptăm. Într-un dialog televizat între fostul candidat la președinție Vargas Llosa și președintele Václav Havel, scriitorul peruan depindea faptul că a pierdut în alegeri pentru că nu a fost în stare să promoveze decât putea în realitate să ofere națiunii. Cu alte cuvînte, nu a mintit. Cum bine știm că a obiceiul. Rezultatul a fost înfrînt în alegeri de un Japonero-peruan - aici s-ar putea deschide o altă lungă și înaltă paranteză - care a pus, cu abilitate, accentul pe „valoile strămoșesti”, „năzuințele maselor” și „nu ne vindem țara”. Bineînțeles Occidentalul corupt și în special agentilor americanilor imperialiști. Oare vom trăi suficient ca să apucăm zua în care numerosi aderanți și Vetrei Românești vor fi în stare să sprijine în alegeri un Borbely István la președinția României? Ce-ar fi atât de straniu dacă un Günther, Ahmet, Gyula sau Agop sunt cu toții cetățeni români și nu paragăieni? Revenind la interviu, președintele Havel a punctat și dinsu faptul că nu a mințit niciodată, dar nu întotdeauna a spus întregul adevăr. Iată cum în politică aceste nuante devin importante. Iată că Alianța Civica și Partidul ei pot ocupa acest spațiu gol al adevărului spus deschis și din pînă la capăt. Zecl, poate sute de ani, poporul român a fost mereu din cu vorba. Cel care și-a suamat adevărul integral au fost într-un fel sau altul eliminați din joc. De la Băicescu și Avram Iancu pînă la Nicolae Titulescu și Nicolae Iorga. Sî,

totuși, fără adevăr integral nu putem scoate țara din impasul social-economic în care se zbate. Mai mult ca oricând e nevoie de unitate și solidaritate în jurul Alianței Civice. Ea a dovedit în aceste săptămîni, cînd administrația noastră dădea comunicate echivoce, că este capabilă să-și asume răspică și fără ezitări destinul României. Lunile ce vin sunt hotărîtoare. Alianța va trebui să coaguleze energiile maselor dezamăgite de jumătățile și sferturile de măsură ale acutualei echipe guvernamentale. Nu am terminat cu economia centralizată, nici la economie de piață nu am ajuns, suntem din plin o economie de speculă. Cum nu se poate mai rău. Reformele pe care se face atât caz nu pot fi puse în aplicare decât prin asumarea întregii responsabilități. Așa cum, decis și fără retorsi găunoș-patriotarde, trebuie rezolvate și chestiunile referitoare la situația minorităților, dar și a Besarabiei. Acest pămînt românesc nu poate fi lăsat la cheremu mandarinilor de la Moscova. O concordie între români și unguri poate fi realizată cu dificultate și tacit și nu prin istorizări naționale. Greșeli și tragedii ale trecutului pot fi surmontate. Ceea ce se întîmplă prin lume ne poate servi drept îndreptar. Ceea ce s-a petrecut într-un anumit context istoric nu se mai poate repeata cînd situația geo-politică mondială e cu totul alta. Pădurile de flori devin o mască adăcă cînd trupele Omon pot oricând aduce moarte și suferință.

Dacă țărâmea și tineretul, minoritățile și muncitorimea, pensionarii și intelectualitatea vor înțelege că singura șansă de a face politică este una fără minciuni și promisiuni neonorate, atunci vor trebui să-și reformuleze opțiunile electorale vizavi de existența și prezența tol mai activă a Alianței Civice.

Poate ea a venit destul de îrziu, dar nu într-ată că poporul român să nu înțeleagă cine e interesul cu adevărat de soarta țării și cine sunt cei puși doar pe căpătâul cu orice preț. Singura șansă de a depăși problemele noastre este securul. Cu oameni în care poți să crezi, politica devine o realitate mai ușor de suportat. Dincolo de interesele imediate. De strategii economico-financiare. De obesii și tragedii mai vechi sau mai noi. Rămîne ca electoratul român să se decidă în tunul ce urmează, acum, după ce s-a consumat drama din colhozul sovietic, dacă ruperea definitivă și integrarea de structurile comuniste și neocomuniste nu a devenit o necesitate strință. Compromisurile și demagogia retorico-populistă ne-au indicat bine, din păcate, locul unde ne allom.

26 august 1991

Sorin Faur

GORBACIOV E SĂNĂTOS TUN

Vîteza cu care evoluăsită situația în Uniunea Sovietică sufocă, deocamdată cel puțin, orice demers analitic mai profund al evenimentelor ce au debutat la 19 august 1991. Condensarea, într-un interval de o săptămînă, a celor mai sumbre tentații laolaltă cu radicalismul transformărilor ulterioare lovitură de stat punte în dificultate pînă și medile de informare, nevoie să încopescă, pe parcursul a sute de zile, necrologul unuia dintre pilonii politici mondiale, pentru ca mai apoi să transmită revenirea cam sîfonată la putere a acestuia, urmată de coborîrea steagului singurul de pe cea mai importantă instituție sovietică. În pauzele dintre două buletine de știri, comentatorii au însumat în grabă cauzele ce au facilitat răsturnarea - val, cit de usoară! - de la putere a lui Mihail Sergheevici; scădere popularității în interior și președintelui Uniunii, inclinat să conserve structurile unui sistem politic și administrativ desuț. Înțărînțul unor granile cu totul artificiale, respingerea terapiei de soc în economie (planul celor 500 de zile) - motiv pentru care Occidentul a rămas rezervat în sprijinirea colosului Industrial sovietic - și, nu în ultim rînd, promovarea unei echipe ce nu a ezitat să-i trădeze în bloc.

Au existat voici - răzieți, e adevărat -

care l-au plasat pe Gorbaciov însuși la pupitru de comandanță al puciului. Șansa de a curăța administrația și aparatul politic de toate articulațiile sclerozate, ce subminau perestroika, prestigiu victimelor, recompusă în interior și dată cu aclamarea numelui său în mai toate piețele publice ale Imperiului - usorind misiunea de a convinge republicile ce îndrăguiesc independență să accepte încă o dată pactul cu diavolul - precum și amuțirea circulațiilor occidentale, deloc dispusă să hrănească în valută forte Armata Roșie, loată acestea, la o primă analiză eră și fost motive temeinice pentru ca Mihail Sergheevici să se auto-aresteze, pentru a putea să revină în forță, lăud, în sfîrșit, după 6 ani, pulera. Dar iată că, reinstalat la Kremlin, Gorbaciov dizează partidul comunist. Tânăr rînd, îl fotesc pe vîrstnicul înțelept ce mulțumesc lui Dumnezeu că-l îngădui să trăiască și ziua asta.

Si totuși, nu mă pot împăca ușor cu gîndul că lovitura de stat a lui Krusciov, Pugo și Lazov, practic oamenii cel mai puternici al Imperiului pînă mai îeri, a puțut său din pricina manifestațiilor de stradă și a reacțiilor internaționale, mai mult sau mai puțin ferme. La noi, termenul lovitură de stat e uzat încă din decembrie '89, dată la care Ceaușescu se obrăznicea

aruncîndu-l în obrazul tribunului ce se căznea să-l judece. După aceea, același termen, bombardît pe parcursul proceselor, al manifestațiilor și mitingurilor, fără pe toate fețele în dezbatere și scenarii mai mult sau mai puțin publice, s-a scofficit pînă la dimensiunile pîțica ale practicanților autohtoni. O lovitură de stat la Moscova însă, condusă de cel mai redutabil profesionist și spionajul și sprijinul de o groză de generali, ar fi trebuit să îlăbădă duritatea și nesimțirea pe care să se poată sprijini măcar spalma enormă a complotiștilor. În perspectiva unui eșec. Ce îl împiedică pe dur de la Kremlin să întră într-oarească într-adevăr starea sănătății lui Gorbaciov? Era care să fie greu de provocat un infarct, în stare să-l „constituționalizeze” pe Ianaev? Nicăi un diletant nu ar fi ezitat, în condițiile date, să-l îlichideze pe Gorbaciov. Sî-a doar pentru a justifica prelucrarea prerogativelor de către vicepreședintele Uniunii, cîl mai ales pentru a întări poziția generalului Lazov la cîrma armatei. E cel puțin ciudat că el, care numai de cinism și disperare nu duceau lipsă, care nu au ezitat să scoată luncările în stradă și să ucidă oameni nevinovați, să au temut să strecoare în celul lui Gorbaciov un praf oarecare. Cum nu mai puțin ciudat a fost faptul

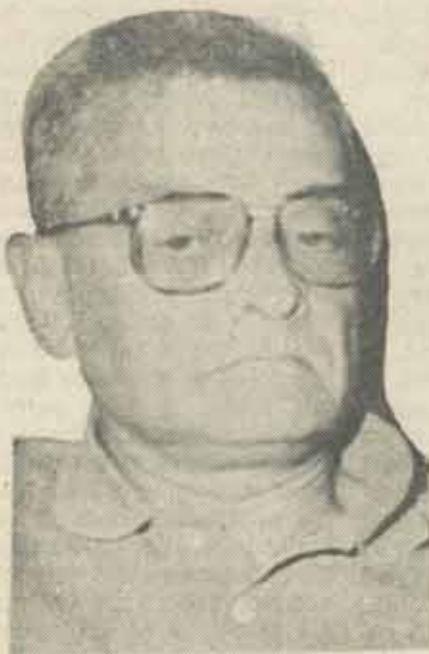
că mass-media, imediat după cîlirea comunicatului Comitetului de Stat pentru Starea Excepțională, informau „din surse apropiate președintelui” că Mihail Sergheevici e sănătos tun. Sîrbi-bombă se succed cu o repezicune uluitoare. Pucișii se „imbolnăvesc” pe rînd, vehiculele se defectează în drum spre Leningrad, cutre militari trăgădă acuză elementele de clasate care atacă unități militare, complotiștili fug cu un avion al cărui număr de înmatriculare (număr „mic” probabil) a reținut și notat cu grilă de apărătorii democratice; ba se sinucide Lazov, ba se sinucide Pugo.

După ce lucrurile se vor înălțî, toate acestea vor fi sujeturi pentru o droale de scenarii. Suntem programăți, fără îndată, pentru democrație. Cu sau fără stirea lui Gorbaciov, la Moscova s-a jucat o carte mare. Rămîne de văzut în favoarea cui. K.G.B.-ul are, desigur, toate instrumentele de adaptare la orice situație de perspectivă. În materie de deturări, nici românii, avem deja o experiență notabilă. După un an și jumătate de la revoluție din decembrie '89, Securitatea a gata să declare că el îl se doarează totul. Nu doresc poporului rus ca filmul „Lovitura de stat înăbușită în direct” să devină mai puțin interesant decât serialul „Dallas”, de pildă. Nu de altă, dar nol cam pe aci am eşuat.

P.S. Cred că a venit momentul ca teritoriile românești ocupate în 1940 să-și mută capitala la București.
26 august 1991

Ion Vianu

TOAMNA Patriarhului

Evenimentele care se petrec sub ochii noștri în ultimele zile ale acestei veri sunt atât de uitătoare încât în perspectiva istoriei ele riscă să umbreze neîntăritul an 1989.

Este aproape cu neputință să încerci să fixezi pe hirtie o realitate atât de fluidă cind omenirea se precipită pînă la paroxizm.

Prezicerea sau profeția nu constau în a prevedea un eveniment, ci a-l și-

tua în timp. întrebarea nu e dacă se va prăbuși imperiul sovietic, ci cînd. Putini și remarcabili au fost aceia care și-au pus o astfel de întrebare: „Uniunea Sovietică va mai exista oare în 1984?”. Numai ei sunt prezicatori sau profeti.

Apartin unei generații care a avut prea puțin darul prezicerii. Am crezut, cu o neînșisită tristețe, că trăim mileniu, împărătie de o mie de ani a Apocalipsei, întoarsă de la sensul ei evangelic.

Deprimarea ne-a cuprins, convinge rea despre triumful răului a fost marele păcat al tinereții și al anilor noștri maturi.

Incepem să înțelegem mai bine de ce speranta este o virtute teologică (cine stie, poate cea mai mare).

Desperarea ne-a schimbat viața, a impins pe unit dintre noi pe căile opor tunismului sau obedienei, pe alții pe drumurile incurcate ale exilului.

Se cuvine să amintim cu mare respect pe cei ce n-au știut decât să suferă — dar nimănui nu i se poate preinde să aleagă suferința.

Unit — pur și simplu au rămas (Iorga a spus odată că români sunt cei ce rămân) și au străpuns durata neagră.

Traim într-o epocă a societăților. Oricăt de urât ne vor fi fost aceste vremuri, oricăt de mare pierdereasă suferită; oricăt de intensă nevoie reparării, am vrea totuști să putem spune că acesti zece de ani de chin nu au fost pură negație, că măcar ceva bun să a înțipat — aici și aură. Dar bilanțul riscă să semene cu acel palat al „Patriarhului” în care, printre colonade, pasc vitele.

Bine că au rămas în picioare colonadele!

Printre ierburile cimpului care invadă conacul „Socialismul victoriaș” zgombetele bătăliei nu au început; societatea românească a pînă în ultimele ei mădule parcursă de violențe, de antagonisme, de bănuințe care se repercuțează întrător în relații dintr-oameni. Ele par să condamne orice experiență creațoare, orice cercare de-a institui un sistem mai drept, de-a aduce viață socială pe un făgăz de ometită. Putem oare să rationăm în acest fel? Nu facem chiar jocul celor care ar vrea ca societatea românească să fie pentru totdeauna menită paralizie?

Sau, dimpotrivă, acceptând compromisurile și impuritățile să devină ostatecielor pe care i-am condamnat în inimile noastre?

K.G.B.-ul sau Securitatea dispar (da-

că, în timp ce scriu, nu au și dispărut), P.C.U.S. și P.C.R. vor fi coborâți în cercul infernalui ce demult le ascăpa, dar voie să dea vîlere va adăsta printre pietrele templierii în ruine.

Lupta împotriva comunismului, soluabil astăzi în acidul detestării noastre, nu este numai împotriva agenților unei puteri care infectează cu vîlere organismul social. Ea este în primul rînd un efort de zi cu zi de-a înălțătură pe cei care, obiectiv, se situează în contra sens și contracimp cu lichidarea unei tiranii monstruoase, iar subiectiv, sănătățile să se desprindă de prejudicialelor lor.

Dinamica istorică ce s-a creat prin accelerarea, în ultimele zile, a fluxului timpului ne îndreptățește să credem că a sosit momentul să desprindem de cheia tiraniei naivă România — ce a rămas atâtă vreme ancorată.

26 august 1991

1 mai 1930. [Fotografie de epocă]

CĂRTI DE REFERINȚĂ

GOLGOTA FĂRĂ MÎNTUIRE

TOTALITARISM și LITERATURA ESTULUI

VASILI GROSSMAN

PANTA RHEI

HUMANITAS

ria finală a Revoluției era alimentată de ideea că în numele revoluției totul este permis, pînă și răul, crima, delațunea, minciuna. În Rusia pariziană, cu un substanțial sprijin exterior, acești evangeliști ai răului și demoniului au vrut să pună mină pe putere. El nu s-au mai îngrijit însă să-i inițieze și pe discipolii lor, masele de disperați și marginalizați, în tainele esoterice ale înțelepciunii lor revoluționare. S-au mai văzut în istorie făcători de rău definind puterea supremă. Însă numără în regimurile totalitare a fost posibilă practicarea sistematică și durabilă a dialecticii răului, iar cind demonicul se transformă în rațiune ideologică a sistemului, iar păcatul este săptuțit fără constinația vinelui, atunci nu mai este posibilă învinuirea oamenilor. Si dacă îndrăznesc să mai întrebă, precum Vasili Grossman, autorul textului *Panta rhei*, „Cine e vinovat? Cine va răspunde?”, singurul răspuns pe care răstigni să-l afli este că toți sunt vinovați. Este o vină generală, absurdă, implicită și indefinită, ca în Procesul lui Kafka.

Sunt jurnaliști naivi și politologi improvizati care li acuză pe cei lucizi că sunt bolnavi de „scenariu” sau că nu pot ieși din cadrele mentale ale teoriei conspiraționale. Le vom răspunde că, prin esență sa, comunismul este o mișcare de tip conspirativ. La vremea lor, n-au înțeles-o nicăi chiar instrumentele revoluției bolșevice, trăind în universul concentraționar sovietic al Gulagului, o dramă a abisului de sens, pe care Grossman o exprimă în cuvinte simple și clare: „Lor li se părea demential faptul că eram puși pe același plan cu cei pe care-i avuseră și-i disprețiseră, pe care el însăși li nimiciseră cu un fanatism sălbatic, ca pe niște cini turbăti.

Acum ajunseseră în celulele și în barăcile lagărelor la loialitate cu mensevicii pe care nu-i exterminaseră, cu foști fabricanți și moșieri.

Unii aveau impresia că se săvîrșise o lovitură de stat, puterea fusese cucerită de dușmani și că dușmani, folosindu-se de limbajul sovietic și de noțiunile sovietice, se răfuiesc acum cu cei care concepuseră și făuriseră statul sovietic!».

Ivan Grigorievici, personajul principal al acestel straniști cărti reușește să supraviețuiască celor trei decenii de gulag. Spre deosebire însă de eroul

din *Amintiri din casa morților* de Dostoevski, care găsește în temniță resurse intru redemptiune și oameni care-i inspiraseră încredere în viață și în viitor, eroul din *Panta rhei* reușește universul concentraționar la scară întregă societății. El face o descoperire care aliniște: ar fi normală, dacă ceea ce se întâmplă — anume faptul „viața a mers înainte, că ea și-a continuat drumul și în lipsa lui”, a celui care a stat 30 de ani în lagăr — nu să-știm înțimpi într-o lume monstruoasă, în lumea totalitară. Descoperirea aceasta are toate gradele de ambiguitate ale unei revelații a lumii răului (știm doar că Binele este unic. În timp ce Răul infinit, a unei Apocalipse fără Judecata de Apoi, fără de Mintuitor. Fosta lui mare iubire să-a „integrat” și s-a măritat, vărul său, Nikolai Andreievici, un important savant sovietic, a făcut o carieră bazată pe compromis și „ticăloșia supunerii”, iar uitarea să-l lăsat peste tot. Pare că există aici și o umbră de speranță, mal ales pentru că noi, cititorii, spre deosebire de autor și de personajul principal — știm sau nu se pare că știm deznoedămintul acestui experiment istoric al comunismului).

Speranța ar veni din faptul că principiul heraldic al vesnicelui schimbării (*Panta rhei*), viața, este mai puternică chiar decât totalitarismul.

Descrierea degradării umane, a fosetei provocate de autoritățile sovietice care-i transformă pe oameni în canibali, a mecanismului „turnăriei” îl face pe Ivan Grigorievici să ajungă la întrebări și aporii pentru care nu s-a scris încă un sistem al moralei pe măsură: „Dar știi oare care este lucrul cel mai ticălos la turnăratori și deținători? Credeți că e răul care să-lăsăluiește în ei?..

Nu! Cel mai ingrozitor lucru este binele din el, cel mai trist e faptul că sunt plini de merite și virtuți. El sunt fii, soți, tăți, lubitori și dulosi... și sunt capabili de acte de eroism în munca și în numele binelui... Înță dar, tocmai faptul că în esență lor umană sunt multe, foarte multe lucruri bune, și ingrozitor.

Si atunci, pe cine să condamni? Natura omenească! Ea este cea care naște aceste noiane de minclună, mîrsăvie, frică, slăbiciune. Dar tot ea le naște și pe cele bune, curate, frumoase!..

Experiența limitelor echivalează cu o

iluminare, iar naratorul are revelația esenței malefică a personalității tabu a revoluției mondiale: Lenin. „În dispută, Lenin nu urmărea adevărul, ci victoria. El trebuia să învingă cu orice preț, iar pentru obținerea victoriei existau nemurărate mijloace ...

Intoleranța leninistă, urmărcă ne-slăbită a telului, dispusejul față de libertate, brutalitatea în raporturile cu cei de altă părere și capacitatea de a sterge de pe față pămîntului fără să clipească nu doar orașe, ci județe, raioane, gubernii. Într-o lume totalitară, așa cum era, nu doar orașe, ci județe, raioane, gubernii întregi care împărtășau adevărurile ortodoxe — toate acestea trăsături ale lui Lenin nu au apărut după Octombrie.

Toate forțele lui, voința și pasiunea erau subordonate unui rol unic: cucerirea puterii.

Pentru această el a jertfit totul, a jertfit și a omorât de dragul cuceririi puterii lucrul cel mai sfînt al Rusiei — libertatea ei.”

După denunțurile antistaliniste ale lui Hrușciov, care păstrau nestribă imaginea demisurgului statului criminal bolșevic, partidul încerca să-și păstreze legitimitatea Grossman nu există în arăta identitatea dintre Lenin, așa-zisul om bun, și Stalin, omul rău: „Stalin l-a executat pe cel mai apropiat prieten și tovarăș de luptă al lui Lenin pentru că el, fiecare în felul său, împiedică realizarea a ceea ce era mai important, a ceea ce reprezenta esența lui Lenin.”

Panta rhei constituie expresia tragică a conștiințării esenței totalitară a statului comunist, care „nu doar strivesc omul, ci îl și apără, îl alină nepuțința, îl justifică nimicnicia; statul îl ia pe propriii săi umeri de fier întreaga povară a răspunderii, eliberind oamenii de himera conștiinței”. Cartea lui Grossman poate fi citită în registrul literar, filosofic sau istoric, fiind comparabilă prin profunzime și intuiție cu concluziile legendare *The Origins of Totalitarianism* de Hannah Arendt sau cu recentul best-seller *The Russian Revolution* a lui Richard Pipes. O carte de referință pentru cultura politică a sfîrșitului de mileniu. A sfîrșitului de lume.

DAN PAVEL

* Vasili Grossman, *Panta rhei*, Editura Humanitas, București, colecția „Totalitarism și literatura Estului”, traducere de Janina Ianoși, prezentare și note de Ion Ianoși.

Desi publicate în 1921 și republicate în 1939, anumite relatari cu privire la începuturile mișcării comuniste internaționale au fost luate în seamă abia acum de către comentatorii politici. Aceste relatari vorbesc despre existența la originile mișcării a unor grupări restrinse de inițiată, a căror fanatică și mistică credință în victo-

AUDIETUR ET ALTERA PARS

Gabriel Andreeșcu

O CARTE SI CÎTEVA ÎNTRERBĂRI

Cartea lui Virgil Ierunca (Românește) publicată de Editura Humanitas cu cîteva săptămîni în urmă reeditează volumul apărut în 1964, la Fundația Regală Universitară Carol I (Paris). O parte dintre textele care pot fi citite acum și de interesații din țară „face aprecieri asupra unor dintre scriitorii noștri, astăzi (1964) clasic“. „Poate mulți vor găsi prea severe unele aprecieri“, comentează Virgil Ierunca, adăugind: „nu de idei duceau lipsă scriitorii și cărturarii noștri care au ales colaborarea fără nuanțe cu închizitorii culturii și spiritualității românești – ci de o minimă demnitate. În plus, aservindu-și conștiința, ei au ales Academia, în aceeași vreme în care mulți dintre colegii lor preferaseră Temnița“. Oare poate contesta cineva, vorbind dintr-un instinct onorabil, importanța sancționării, în acea vreme, a demisilor de la demnitate? Sau cere, atunci ori mai tîrziu, eludarea, ca obiect

al discuției publice, a unor astfel de cazuri jenante? Si totuști, tema implicării elitelor intelectuale în viața culturală din România comunistă nu este doar delicată, este și complicată. Aproape toți marii oameni de cultură care au colaborat cu regimul „popular“ au avut comportamente ambivalente, au păstrat și răspândit valorile umaniste în aceeași măsură în care le-au violat. Cu greu se poate imagina cum informația și spiritul autentic, cum noi generații care au devenit mentorii ai altor generații ar fi fost salvate fără implicarea celor vinovați de pactul cu diavolul roșu. Lăsând la o parte cazurile excepționale – de genul textelor la comandă semnate de Geo Bogza pentru a-și răscumpăra cunoștuții afiați în pericol, un fel de troc ontologic și nu unul moral – pactul acesta a avut la bază mal curînd abdicări etice decît calcule dramatice pe care ambasadorii, demnitarii cu diploma și academicienii noștri le-ar fi făcut în numele nu și cărel recuperări colective. Sîntem însă dator să adăugăm că, în ciuda celor 45 de ani de comunism neîntrerupt, cultura română a evoluat. Este un fenomen care se cere explicat: cum a fost posibil ca, în ciuda eforturilor de a distrugere cultura autentică, ea să reziste totuști? Se amintește

deseori de perioadele cînd puterea comunistă a mai relaxat controlul – cazul spectaculos: sfîrșitul anilor '60 – dar nu se insistă asupra altui fapt: nici oamenii lui Dej, nici ai lui Ceaușescu nu au dorit și nu au comandat altceva decît proletcultism. S-a profitat de perioade de relaxare pentru că literatură, filozofie, oamenii de știință au forțat frontierele posibilului. Aș vrea să remarc că de foarte multe ori aceste aspecte sunt tratate în termeni de rezistență culturală. Din păcate, termenul tipizează controversele. La simpozionul de la Roma, din mai 1991 („Intelectualul și Revoluția“), participanții se plasau, cu o astfel de premisă, într-o plajă care pornea de la maxima severitate: orice compromis este inaceptabil, singurii merituoși au fost disidenții (vezi Paul Goma) pînă la extrema larghețe: orice fel de activitate culturală serioasă, o traducere de exemplu, a fost o formă de rezistență. A te centra însă pe rezistență înseamnă a rămîne tot pe teritoriul axiologiei, multele discuții rămînind și ele dispute sterile. Așa cum s-a amintit, chestiunea principală este de a determina concret, obiectiv, cum este posibilă o cultură după 45 de ani de comunism. Cred că o cercetare autentică va analiza rolul memoriei co-

lective, conservatorismul (pozitiv) al educației în familie, transparenta cortinei de fier; și, mai ales, funcția de excepție a eterogenității comportamentelor umane – în sensul în care nici întransigența, nici simțul compromisului nu își valorifică întreaga lor forță decît atunci cînd funcționează simultan.

Nu este aici locul unei astfel de analize. Nici carteia lui Virgil Ierunca nu o face. Putem speră că într-o bună zi, o cercetare cu adevărat pragmatică va determina rolul obiectiv al implicării intelectualilor în această operă de salvare și construcție culturală, dînd, în sfîrșit, oarecare siguranță în judecarea erorilor compromisurilor istorice. Însă nu după astfel de criterii trebuie judecat volumul apărut la Editura Humanitas și care a fost comentat sever în numărul anterior al revistei „22“. Dacă se arată a fi atât de delicat să califici prezența social-politică a oamenilor de cultură care au colaborat, pînă la un anumit punct, cu un regim criminal (absolut criminal), în schimb respectul pe care îl datorăm celor care, într-o formă sau alta, vehement ori mai discret, de aici ori din altă parte, s-au opus ororii comuniste, mi se pare o reacție elementară. și de ordin intelectual, nu numai moral. Grupul pentru Dialog

Social și revista „22“ s-au simțit datorii, din primele momente ale apariției lor, să facă intrarea în circuitul cultural a valorilor opoziției anticomuniste. Paginile revistei noastre au fost deschise generos rezistenței interne dar și celei externe. Personalitățile exilului au fost, constant, prezente ca autori, ca interviuvi: Monica Lovinescu, Mihai Botez, William Totok, Sorin Alexandrescu, Lucian Raicu, Matei Călinescu, Dorin Tudoran, Mihnea Berindel. Virgil Ierunca face parte din cea mai ilustrată galerie a românilor din diaspora. Activitatea lui, zeci de ani, în revistele exilului, la emisiunile Europei libere, a avut pentru conștiința noastră culturală o importanță greu de evaluat. El a fost și rămîne una dintre figurile proeminent ale gîndirii românești de inspirație anticomunistă, face parte din zona cea mai rezistentă, din mitologia ei. Faptul că unul dintre membrii G.D.S. scrie, în revista Grupului, cu un astfel de ton despre Virgil Ierunca, ne lasă, pe unii, deconcertați. Este oare nevoie să apară din nou lăcurile pe străzile Moscovei pentru ca să înțelegem de ce, chiar dacă în anumite chestiuni au opinii diferite, purtătorii de standard al rezistenței intelectuale față de comunism rămîn prieteni noștri esențiali?

CARTEA UNUI POET CITITĂ DE UN ISTORIC

Riscul monotoniei nu ne prea încearcă la revista „22“: o dată la două luni (măcar) se ivescă un text „incomod“ ce pare a perturba (doar pară) relația noastră de solidaritate intelectuală și „credibilitatea revistei“ (prin formula deja cîștigată) în ochiul cititorului „ideal“. Pentru că gîndim tot mai nuanțat această credibilitate, diversitatea (acceptată prin statutul G.D.S.) trebuie mereu reasumată, ca să nu devină banală dezbinare, iar punctele de vedere opuse se cer armonizate într-un dialog.

Obișnuită fiind de la articolele de istorie sau actualitate anterioare ca imaginea propusă de Andrei Pippidi să coincidă cu a mea, textul intitulat Pentru ureșta măsură m-a contrariat. Anticipindu-mi concluziile pot spune că după opinia mea de această dată A. Pippidi intră, cu o prea mare certitudine (evit cuvîntul suficientă) în teritoriul altor proteste. Pentru că Românește este în primul rînd carteia unui poet și comentator de poezie ce se raportează (cu preferințele și idiosincrasii inerente oricărui literat) la spațiu artistic și cultural care îl-a marcat.

Este riscant să spui adevărul în locul celor ce tac

În al doilea rînd, Românește este carteia unei personalități de marcă a exilului care timp de 40 de ani a întreținut speranță, informație și (așa că s-a putut, și s-a putut multă despărțire bineînțeles) de rău. Afișă conștiința noastră, ne-ai ajutat să nu luăm minciuna drept adevăr a spus Gabriel Liiceanu (citez din memoria) la înțîlnirea cu Virgil Ierunca și Monica Lovinescu ce-a avut loc anul trecut la sediul G.D.S. O funcție plină de riscuri, pe care cei doi membri de onoare ai actualiei Uniunii a Scriitorilor și au asumat-o în deceniile trecute ca pe o misiune dramatică, dramatică este și mărturisirea ei, în paginile cărăi peste care Andrei Pippidi a trecut cu o inexplicabilă, pentru mine, ușurință: „Să nu și închipue nimenei că atunci cînd noi, cei din exil, punem problema – tragică – a scriitorilor și cărturărilor din țară, a celor care și-au vindut sufletul diavolului, o facem de sus, superior, fără o întrebare cu noi. Știm foarte bine că nu ne-a hirotonisit nimicuți căderea judecății sau aruncarea pietrei. Problema se pune însă și altfel. Putem noi tăcea numai dintr-o smerenie ipocrită sau dintr-un zel intors pe dos? Nu cumva, tăcind aici, necinsim libertatea ce ni s-a dat pentru a mărturisi în numele celor care au pierdut-o? Credem hotărât că da. Că trebuie să mărturisim. Prețuindeni, cu orice risc. Chiar cu aceea de a greși. E mai bine să greșim mărturisind, decît să încercăm în remedială tacerea celor ce nu pot vorbi dincolo, în țară, pentru că soarta le-a legat limbile“.

Acolo unde au greșit se cuvin, îl seze, aduse corectările de rigoare. Dar nu cutonul lui Andrei Pippidi din articolul Pentru ureșta măsură (față de ton, titlu sună ironic). A-i numi pe Ierunca „procuror“ al unui

tribunal de umbre*, a-i reprosa că „are pasiunea dosarelor și „operăază clasificări sumare“, „cumpără judecății și se clătină din lipsă de gust“ (!!), a-i face procese de intenție prin nimic justificate de text (de pildă că încearcă să reintreagă o imagine a lui Eminescu, Bălcescu, Caragiale nu dintr-o nevoie de exactitate, ci din hotărîrea de a nu lăsa „flamuri glorioase în milioane de dușmani“) nu înseamnă ciușii de puțin a aduce „coerență și claritate“ într-o discuție. Riscul de a se vedea calomniati (și s-au văzut!) în modul cel maijosnic într-o presă de propagandă Monica Lovinescu și Virgil Ierunca și-l asumaseră. Dar și riscul pe care îl înfrunta orice oponzant real al regimului comunist de a-și plăti atitudinea consecventă cu viața (și doar destinal travestit în întîmpinare l-a salvat de agresiunea fizică brutală a agenților de securitate). Dar și riscul despărțirii de ființele dragi (cauză tragică a doamnelui Lovinescu moartă în închisoare). Și îată că, nu în ultimul rînd, riscul de-a fi greșit înțeles de către oamenii de bună credință. Nu putem nega că există încă, în țară, o imagine falsă a lor, creată atât în urma acțiunilor active a serviciilor de dezinformare ale securității, cât și prin propriile sensibilități ale ascuțitorilor care raportau doar la propria lor experiență cele auzite la postul de radio respectiv. Un dialog mental nemulțumit și statomicit mai demult, pe care pare a-l mărturisi și textul lui Andrei Pippidi.

De ce să vezi într-un Jurnal al „obsedantului deceniu“ doar un „rechizitoriu“?

În modul acesta încerc să-mi explic de ce (cunoscută fiindu-mi marea onestitate intelectuală a lui Andrei Pippidi) articolul său, departe de a oferi o Imagine completă și reală a cărăi lui Virgil Ierunca, o reduce doar la problema colaboraționismului scriitorilor clasici, din deceniu cinci. Din cele cinci secțiuni ale cărăi, Andrei Pippidi comentă doar una. Avem de-a face cu transferul unei obsesii, nu doar personale, ci și a unor seri de generații. (Noile generații îmi par mult mai puțin marcate de această dureroasă obsesiune, și cred că pot explica de ce: colaboraționismul ultimului deceniu a fost de regulă apanajul non-valorilor, obiect de derizuire, deci. Poate a contribuit și Antologiala rușină a lui Virgil Ierunca la această mutație?) Într-o întrebare pe Andrei Pippidi: „Dar o lectură mai detasată a cărăi discutăți îl-ar putea permite să vezi că Românește este un jurnal al obsedantului deceniu redactat în permanentă tensiune de un gazetar obsedat de tragediile ce se petrec dincolo de Cortina de Fier și rănit de indiferența lumii occidentale față de ele. Un ochi febril și indurerat parcurge ca pe un unic teritoriu Centru și Estul Europei, cu o solidaritate fată de misiunile de stradă de la Poznań, Budapesta sau față de actele de gîndire independentă de la Belgrad sau Moscova care, acum, dobîndește o emoționantă actualitate“ pentru că este și a noastră. și este design

un alt mod de a gîndi așezarea României în lume, pe care, în parte măcar, cred că-i datorăm și ziaristilor de „Europa Liberă“. Dacă secțiunea Geografie punctează misiunile anticomuniste ale deceniuului cinci (România este menționată cu Rezistență în munți). Neolobogăia ideologică surprinde destalinizarea în toată ambiguitatea ei, într-o definitie valabilă și astăzi, după trei decenii. (Destalinizarea) nu se suprapune întotdeauna peste ceea ce este, ci peste ceea ce era cît pe-acă să fie, sau peste ce va să fie“ (...). Există în procesul destalinizării multă cetea ideologică, multă tactică de vînt, multă ipocrizie, există sloganul. Dar neprevăzutul apare mai ales în momentul în care procesul destalinizării implică un minim exercițiu al adevărului. Nimeni nu știe ce poate aduce ziua de mihi într-o societate care – dezmeticită de teroare – descorește ispită adevărului. Sînt acestea fraze marcate de perioada „războului rece“ cu totul înactuală pentru societatea românească – aşa cum decide Andrei Pippidi? Notările la zi din '57-'58 ale lui Ierunca prefigură viitorul comunismului brejnevist: întemarea oponzilor (încă nu se numesc disidenți) în aziluri de nebuni în loc de pușcării, întemul concentratorilor – marea obsesie a Rusiei deșteptate (Gulagul este cu exactitate profetit), rolul esențial al tinerilor în distrugerea comunismului, în politică și în literatură – un rol intuit în polemică față de kremlinologii momentului: „În loc să asistăm la un proces normal, care să impună tezele realismului socialist progresist... mai frică cu bătrînii, foarte repede cu tinerii (care n-au trecut burghaz în memoria lor) totul se întimplă pe dos: dacă unii dintre scriitorii în vîrstă au acceptat să facă din opera lor un «collage» cu sloganuri, tinerii nu înțeleg decît limbajul nou al unui adevăr ce se vrea strigat pe nume“. Că acest jurnal „obsedantului deceniu“ aparține unui literat subtil, poet pasionat – poezie, muzică și arte plastice, o demonstrează alle două secțiuni ale cărăi: Concesii și Confluence ce fac referință, interesante și astăzi, la Maurice Blanchot, Antonin Artaud, Robert Desnos, Jean Genet, Drieu de la Rochelle, Emil Cioran, Georges Bataille, Jean Paulhan, dar mai ales la Albert Camus, a căror literatură și obsesie morală va marca (de loc întîmplător) creația și (partial) comportamentul scriitorilor români ai anilor '70. Cind vor veni necesarele analize de sociologie literară se va vedea probabil măsura în care literatura română și-a deschis frontierele spre lume și datorită acestor emisuni radiofonice în care Virgil Ierunca (la fel ca și Monica Lovinescu) suplină cu discernământul unei înalte profesionalități nu doar absența unei informații necesare, ci chiar contrar la ceea ce am putea numi informație – adică ceea ce presa literară de propagandă oferea elevului, studentului, tinerului scriitor sau profesor în anii comunismului. Un război încheiat de 30 de ani la facultatea de filosofie.

GABRIELA ADAMEȘTEANU
(pe urmă)

DUPĂ O TELEREVOLUȚIE, IATĂ PRIMA LOVITURĂ DE STAT TELEVIZATĂ

5 întrebări
adresate lui Vladimir Tismăneanu

Mitul popularității lui Gorbaciov era real doar în Occident

„22”: Era previzibilă lovitura de stat din U.R.S.S. petrecută în noaptea de 19 august?

V.T.: În revista Meridian a lui Dorin Tudoran la care colaborez și în foarte mult, în cadrul rubricii denumite „Cogito” în care mă refer cu precădere la probleme sovietice, am scris un articol al cărui titlu inițial era „Cum se nasc sau cum renasc dictaturile”. Ulterior am schimbat titlul în „Fundamentalismul sovietic”. Cel care se uită în primul număr din Meridian pot vedea că, din nefericire, a existat o corecție doză, destul de dezagreabilă, de anticipare, „în atare condiții, rolul lui Gorbaciov și al fractiunii care l-a susținut în primii cinci ani mi se pare în vizibil declin. Dacă Uniunea Sovietică a intrat într-adevăr în fază de restaurare sau de contra-reformă, atunci vom assista la mobilizarea și activizarea unor forțe care au stat mult timp în umbră și care vor încerca să-și ia reversa pentru umiliințele suferite în perioada de „anarchie democratică” (...) Miscrea născută din nostalgia uniformității, ca și din teama de modernitate, fundamentalismul sovietic nu poate decât să înfirze inevitabilitatea democratizare. Pentru că societatea civilă s-a dezvoltat de acum suficient în Uniunea Sovietică pentru a face imposibilitatea restaurării integrală a stalinismului sau a brejnevismului.” Înainte de toate, unul din miturile care funcționau în Occident și nu erau deloc reale în Uniunea Sovietică era mitul popularității lui Mihail Gorbaciov. Mihail Gorbaciov a fost un om care, prin ezitările sale și prin anumite acțiuni de natură să-l debuseze și pe partizanii săi, își pierduse practic baza de popularitate. Lovitura de stat care a avut loc în urmă cu două zile a creat în mod absolut fascinant o nouă bază de popularitate pentru Gorbaciov. Într-un articol pe care l-am scris chiar pentru „22”, după atacul asupra televiziunii lituaniene și apariția „berelor negre” la Vilnius, spuneam că „țarul reformator de la Kremlin și-a pierdut orice credibilitate, înțelegând că există la ora actuală o anumită credibilitate pe care l-au asigurat-o adversarii lui cel mai feroc. De ce spun că această lovitură de stat era anticipabilă? În primul rînd datorită degradării galopante a popularității lui Gorbaciov în Uniunea Sovietică. Practic, Gorbaciov nu mai avea o reală bază de putere. Aparatul de partid îl detesta, ultimele plenare ale Comitetului Central nu erau altceva decât coruri de denigrare ale lui Gorbaciov.

Adevărații săi sprijinitori, oamenii foarte apropiți de cercul reformator ca Șevardnadze, Iakovlev, îl abandonaseră. Cel care îl înconjurau se dovedesc astăzi și exact felonii care au pus la cale lovitura de stat militară. În plus, apariția diverselor fundamentalisme naționale, ca și a unor mișcări autonome perfect îndreptățite duceau și duc în continuare la ceea ce cred că este iminentă dezagregare a imperiului sovietic.

Doar printr-o distorsionare a conceptelor putem numi „de dreapta” forțele conservatoare sovietice

Deci se putea anticipa că anumite cercuri, extrem de conservatoare (pe care numai printr-o distorsionare a conceptelor „dreapta” și „stinga” ajung să le numim de „dreapta”) din spectrul politic sovietic, vor căuta să își ia revanșa în raport cu umilirile și risurile pe care Gorbaciov le crease.

„22”: Care este situația armatei sovietice?

V.T.: Să nu uităm că armata a suferit sub Gorbaciov o schimbare de statut: de la poziția ofensivă pe care o avea la începutul domniei lui Gorbaciov (era impăctată în războul din Afganistan), ea a fost adusă la o poziție defensivă cu grave efecte asupra stării economice, sociale și moral ale a morală. Apoi, alt element care a jucat un rol în viața anumitor cadre militare este pierderea în ceea ce să-numim „imperiu exterior”. Retragerile din Germania, Ceho-Slovacia, Ungaria, pe de o parte, răspund unor imperitive economice și de relații internaționale, însă pe de altă parte cred că au fost primele de foarte mulți din radicalii neobolsevici ca pierderi ale poziției strategice dobândite de U.R.S.S. în ultimele decenii.

Caracterul teatral al loviturii de stat

„22”: Care este rolul K.G.B.-ului, așa cum poate fi el văzut la acestă dată?

V.T.: În legătură cu K.G.B.-ul, lucrurile sunt mai complicate. Cel mai simplu ar fi să spunem că este o organizație monolică, care a

fost motorul acestor lovitură de stat. A se vedea faptul că Vladimir Krudikov este unul din membrii activi ai așa-numitului Comitet pentru Starea Excepțională. Numai în urmă cu doi ani, K.G.B.-ul era descris de unul dintre principali analiști al postului de radio „Libertatea” drept „scut și sabie” ale perestroikă. Eu cred că în K.G.B. există mai multe grupuri și cred că există și rolul K.G.B.-ului republicane. De pildă, a apărut la ora actuală tentația de a-l idealiza pe fostul ministru de externe, Eduard Șevardnadze, ultindu-se multă vreme că acesta a fost comandanțul K.G.B.-ului din Gruzia. Eu nu pot să cred că Șevardnadze nu are propriile sale legături în K.G.B. și de asemenea nu pot să cred că în sase ani acest excelent manipulator de cadre care este Mihail Gorbaciov nu și-a stabilit niște contacte în K.G.B. – doavă fraternizarea uneia dintre diviziile de acțiuni speciale cu oamenii lui Eljin. Apoi există ceva spectaculos în vizibilitatea loviturii de stat. În „amatorismul ei, caracterul aproape improvizat. Primul lucru care se petrece într-o lovitură de stat este anularea oricărui surse posibile de rezistență. Or, aici nu a avut loc decât dispariția lui Mihail Gorbaciov, Boris Eljin este prezent sigur, baricadat în sediul parlamentului Rusiei, dar în egală măsură nimănii nu l-a deranjat în noaptea cind s-a destăvăzut acțiunea. Normal ar fi fost ca el să fie prima persoană immobilizată după Gorbaciov. Apoi corespondenții de presă circulații relativ liberi prin Moscova, ceea ce se întâmplă de obicei în situații excepționale.

Deci există un dram de teatralitate sau artificialitate în toată această acțiune. Multe din elementele pe care le vedem au un fel de prestabilitate, de parcă fiecare personaj joacă un anumit rol. Eljin apare pe post de tribun, Șevardnadze apare ca oralor național, Gorbaciov dispără din scenă, înlocuitorii lui arătau absolut sclerozați, după două zile unul are atac de cord, altul atac de parkinson. Deci chiar în aceste zile, cind te-ai fi așteptat să-i vezi prezenți să dea explicații, ei practic au capotat – iardol dintre ei vizibil. Acest Comitet pentru Starea Excepțională pînă în prezent nu a reușit decât să mobilizeze niște divizi, să-l immobilizeze pe Gorbaciov și să creeze o stare de solidaritate cu el pe care nici una dintre acțiunile acestuia din ultimii ani nu a fost în stare să o creeze.

Al doilea lucru care se observă este că Partidul Comunist al Uniunii Sovietice este absent din toată această acțiune, exceptând tentativa de convocare a Plenarei Comitetului Central de ieri în care majoritatea membrilor C.C. au refuzat să-l debarce pe Gorbaciov. Practic, P.C.U.S. este inexistent. O singură dată s-a mai întâmplat așa ceva în istoria sistemului din Est: în momentul loviturii de stat din Polonia, cind practic partidul nu a mai fost consultat. Puciul generalului Jaruzelski din decembrie 1981 era dat chiar de președintele în funcție al Poloniei împotriva unei mișcări independente. În cazul de față, pucul a avut loc împotriva președintelui în funcție și împotriva liderului Partidului Comunist. Deci sunt elemente ale jocului politic care își schimbă datele.

[Construcție - copil al Magnitogorskului (1930, fotografie de epoca)]

neobolsevici, cred că Gorbaciov era pierdut. Pentru că nu mai promitea nimic (sau foarte puțin) direcției democratic-liberale și era privit ca un pericol de moarte pentru direcția ultrareactionară. Maximul ce mai putea să reprezinte pentru direcția liberală era de a fi un garant ai posibilității unei schimbări procedurale care să ducă în fond la venirea la putere a lui Eljin.

„22”: Ce concluzii pentru viitor promite „Istoria” loviturii de stat pînă la această cră (9.30), 20 august 1991?

V.T.: Nu ne-am așteptat ca, anumite instituții create sub Gorbaciov (cum sunt aceste noi Soviete) să funcționeze, să fie atât de rezistente și viabile cât au fost. Înțelegând că ceea ce s-a petrecut în cadrul renașterii societății civile în Uniunea Sovietică sub Gorbaciov nu a fost doar pral în ochi. Rezistența la lovitura de stat reacționară îmi pare o sursă de optimism. Trebuie să evidențiez și caracterul mediatic al celor petrecute: dacă revoluția din România s-a numit prima televizare este clar că avem de-a face cu prima lovitură de stat televizată. Dar o lovitură de stat extrem de stingă și improvizată: o caricatură de lovitură de stat, ce nu dovedește nici pe departe gradul de tehnicitate pe care l-am fi putut aștepta din partea unor instituții precum acelea direct implicate. Ceea ce probabil nu vine din lipsa lor de tehnicitate, ci din lipsa lor de unitate. Cît privește Europa de Est, fără riscul efectiv al unei catastrofe internaționale pe care nici nu vreau să mi-o imaginez, cred că Uniunea Sovietică a pierdut orice șansă, pentru viitorul previzibil, de a mai juca rolul pe care l-a jucat din 1945.

20 august 1991, ora 9.30

22

Fotogramă din „Prețul meu” Ivan Lăpușnic (1924, regia: Alexei Ghierman)

Mihail Gorbaciov revenit va fi un element de tranziție

„22”: Cum vezi posibila evoluție a evenimentelor?

V.T.: Dacă Gorbaciov revine, îl văd ca pe un personaj de tranziție. Cred că rezultatul loviturii de stat va fi o extraordinară creștere a popularității lui Boris Eljin (adevăratul cîștagător) și o radicalizare a reformelor. Ar fi în același timp un semnal extraordinar pentru toată Europa de Răsărit.

Singurul lucru la care Eljin ar putea subscrie din comunicatul acestui macabru Comitet pentru Starea Excepțională este că formula de reforme propusă de Mihail Gorbaciov a ajuns într-un punct mort și s-a închelat catastrofic. Eu cred că Mihail Gorbaciov a pierdut trenul istoric în momentul în care nu a acceptat planul de 500 de zile de reformă economică radicală propus de economistul Șatulin. Din momentul în care a propus un fel de compromis istoric fundamentalist, îl vor

Fotogramă din „Cântă” (1966, regia: Tengiz Abuladze)

Viaceslav Samoșkin,

șeful Biroului Agenției „NOVOSTI“ din București

VA PRINDE, OARE, GORBACIOV TRENUL DIN MERS?

Lovitura de stat din URSS a fost pentru toți o mare surpriză. O surpriză la fel de mare ne aștepta însă și după rusinoul ei eșec. La Moscova, evenimentele și transformările au început să se deruleze cu viteză unei rotative: decrete ale președinților Rusiei și URSS, demisiile, noi numiri, arestările, anchete, suspendările — ale unor ziaruri, partide întregi și, înainte de toate, a P.C.U.S.; sigilarea arhivelor și a comitetelor de partid, demonizația unor monumente, confiscarea clădirilor P.C.U.S... Perestroika, ba și întreaga istorie a țării de după 1917 nu mai cunoșceră un asemenea dinamism al evenimentelor. Cu toții vorbesc despre o „Revoluție a lui Elțin“.

Păcurelul a șase ani de perestroika, în societatea sovietică s-a acumulat o atât de colosală energie a transformărilor democratice, încit atunci cînd puciștii au încercat să pună pieptă în cîteva astăzi transformări și să întoarcă țara la totalitarism, cantitatea acumulată s-a transformat în calitate. În cele trei zile de puci, so-

citatea s-a „maturizat“ brusc. Dacă etapa precedentă a restructurării, desfășurată sub semnul lui Gorbaciov, a fost o revoluție paginică „de sus în jos“, acum perestroika a pășit în etapa revoluției „de jos în sus“. Adică a băruit tendința pe care în anii din urmă a intruchipat-o Boris Elțin.

Înălță în timpul puciului, și îndată după el, a devenit împede că în țară, inițiativa politică trecuse în mîinile sale — ale președintelui Rusiei. Iar Mihail Gorbaciov, eliberat din captivitate, amintea de un om care încearcă să prindă un tren ce se deținează. Eu personal am fost întotdeauna, sau aproape întotdeauna de partea lui Gorbaciov. Dar probabil că chiar el însuși înțelege acum că politica internă, pe care a promovat-o pe parcursul ultimului an (adică începînd cu renunțarea la programul celor „500 de zile“), cînd, fie în virtutea inertiei, fie din cauza unei prudențe excesive — s-a reorientat spre colaborarea cu conservatorii — a devenit falimentară. S-a dovedit, înainte de toate, inconvenientă „politica sa de cadru“: l-au trădat în primul rînd cei mai apropiati tovarăși de luptă ai săi, cei pentru a căror numire el s-a zbătut cu atită patimă și îndirijare în forumurile supreme ale puterii (A. Lukianov, G. Iațanov, D. Iațov și alții). Este semnificativă mărturisirea făcută de M. Gorbaciov la conferința de presă din 22 august: în selecția „echipei“ sale, el s-a orientat cu predilecție nu spre profesioniști (în mod concret a fost vorba de V. Kruicikov, președintele K.G.B.), ci spre oameni cu experiență în munca politică (adică de partid). Este eloventă următoarea comparație: în momentul critic, cînd de devotăție s-a dovedit a-l fi lui Elțin „echipa“ sa!

Astfel, în clipele grelei încercării, au fost la înălțimea constiției și conduitelor democratice noile structuri republicane — Rusia, Ucraina, Kazahstanul, ca să nu mai vorbim de Tările Baltice sau de Moldova. În timp ce structurile unionale, fie că au participat nemijlocit la complot, fie s-au constituit în al doilea eșalon al lui (organele supreme ale P.C.U.S. și nu-

meroase comitele ale lui din plan local). În acest sens victoria împotriva puciului reprezintă o victorie a republiecilor, și în primul rînd a R.S.F.S.R., asupra Uniunii, în formă în care există ca azi. Printre apărătorii clădirii Parlamentului rus — ai „Casei Albe“, în afară de moscovitii au existat deținute întregi din Ucraina, Gruzia, Tările Baltice și din alte republieci. În legătură cu aceasta, un tîrăr, care s-a afiat mereu acolo în acele zile și noapte fierbinți, s-a exprimat plastic că nouul Tratat unional a fost de fapt semnat pe trepte „Casei Albe“, în orele de aşteptare a asaltului.

Asadar, despre nouul Tratat unional. Pentru ziua de 20 august fusese prevăzută semnarea lui de către primele republike, după formula „9 + 1“. Ce înseamnă aceasta? Însemnă destrângerea vechilor structuri unionale (inclusiv a celor de partid), fără pe parcursul decenilor de dominație a sistemului totalitar, a Consiliului de ministri unional, a armatei, a K.G.B., a puternicului complex militar-industrial. Însemnă trecerea proprietății unionale la dispoziția republiecilor. Pentru imensul aparat central aceasta însemnă pierderea definitivă a puterii. În aparatul nu putea admitea astăzi ceva. Pentru el, data de 20 august trăiese o ultimă linie. Înălță de ce puciul a avut loc tocmai în ajunul acestei zile. Înălță de ce primul document, pe care junta l-a făcut public la 19 august, dimineață, foarte devreme, a fost declarata președintelui Sovietului Suprem al URSS, A. Lukianov, cuprinzind o critică severă la adresa noului Tratat unional, care, potrivit spuselor sale, „simte nevoie unei imbunătățiri serioase“. Declarația a fost calificată de către Parlamentul Rusiei drept motivare ideologică a puciului — „de a salva Uniunea“, „a salva statul“.

Acum, cu toții înțeacă să răspundă la întrebarea: de ce a eşuat lovitura de stat? Una din cauzele principale constă, după părere mea, în următoarele: noul Tratat unional confrință și dezvoltă noile realități survenite în statutul și relațiile de reciprocitate ale republiecilor unionale cu Centrul, ca și dintre ele, pe principiile fe-

derației democratice (practic ale confederării). Toate aceste realități noi, mai ales întărirea suveranității Rusiei, cu parlamentul ei democratic și cu președintele ales în chip democratic, și-au spus un cuvînt hotărît în zilele puciului. A cîștigat noua Rusie, au cîștigat republikele noi, în ultimă instanță a cîștigat noua Uniune, căreia M. Gorbaciov i-a dăruit atîțea forțe și elaborarea bazelor ei, având în vedere acel proces, azi cunoscut sub denumirea de „Novoe Ogariovo“ (reședința Președintelui din apropierea Moscovei unde s-a procedat, în Consiliul Federației, la elaborarea textului nouului Tratat).

E interesant faptul că, în toată această poveste cu puel, a figurat de cîteva ori exemplul României. În primul rînd, la 18 august, la vila din Foros, în condițiile arestării lui Gorbaciov și a familiei sale, puciștii, ca să motiveze izolare lui, au inventat o versiune, cum că pe Gorbaciov l-ar amenința judecata și răzbunarea poporului, așa cum s-a întîmplat cu Ceaușescu... O asemenea versiune, i-a fost prezentată, în orice caz, șefului paiei personale a președintelui. În al doilea rînd, în ziua de 20 august, la mitingul din fața clădirii Parlamentului Rusiei, Elena Bonner a afirmat că puciștii ar fi vrut să transforme Moscova într-o a doua Românie — în sensul că el ar fi în stare să admită vîrsarea de singe.

Asocierea cu revoluția din decembrie din România ne-a venit fără voie în minte atunci cînd am vizionat reportajul TV de pe străzile Moscovei, cu multimea de moscovitii și cu tancuri. Părea că fantoma revoluțiilor din Iațile Europei de Răsărit — „de catifea“ și „nu de catifea“ — plană invizibilă în acele zile deasupra Moscovei...

Perestroika lui Gorbaciov, care a dus în ultimă instanță la prăbușirea regimurilor comuniste la vecinii noștri, în august 1991 a căpătat parcă un „al doilea suflu“. Aيدомa unui computer gigantic, în cîrui memorie sunt stocate toate „datele“ referitoare la revoluțiile est-europene, ea a dat soluții. Înălță de astăzi datele respectivele soluții s-au dovedit mai radicale ca oricând...

happy-end sumbru la Kremlin

(Urmărește din pagina 16)

au fost aprințită lui cei mai luminiți și care s-au opus puciului, îi refuză colaborarea solicitată. Liderii occidentali salută revenirea lui în funcție cu o certă simpatie, și continuă să-i ofere încurajări și promisiuni, dar nu întreprind dericesteră nici un gest substanțial pentru a-i veni efectiv în sprijin. La ieșirea din Parlamentul este îndelung urmărit și aproape agresiv de mulțimea care și-a expus viața pentru a-i reopune în funcție și care cu siliva am înaintat îl adăua.

Lovitura de stat care nu a izbutit să răstoarnă a rezist în schimb să agraveze considerabil scăderea influenței, popularității și credibilității lui. Ea l-a pus în fața unui competitor redutabil: Elțin, cu care în circumstanțele date, relația este de la protejat la protector: ea a relevat gradul inimaginabil al izoliției lui înăuntrul sistemului de putere: ea a demonstrat că de neinspirat îi alegă colaboratorii cei mai apropiati, dezvaluind nu numai felonii, dar și nulitatea acestora. Facilitată, printre altele, și de această nulitate, zdrobirea loviturii de stat reprezentă eșecul complotiștilor — faptul că lovitura a putut avea loc reprezentă însă eșecul lui Gorbaciov. El are imensul merit de a fi stimulat o mișcare progresivă de dimensiuni mondiale — ei are vina istorică de a fi rămas în urma acestei migări.

Cei mai lucizi dintre adverzarii loviturii de stat par să nu îl iepușă atât pentru apărarea lui Gorbaciov, cit pentru apărarea Constituției. El să-și poată hrăni inclinații să obțină în respectul legilor coace cu complotiștii încercări în disprețul lor: înlocuirea lui Gorbaciov. În jurul figu-ului de obicei jovaliale începe să se înfringe o tură tragică. În capitala URSS — ca și în alte capitale — un lider sub căruia conduceare țara nu a dobândit progresul promise și, dimpotrivă, a decăzut pe toate planurile, este dator să și asume consecințele. În jurul lui Gorbaciov blânde spectrul infringerilor, dar nu în fața complotiștilor, ci în fața reguilor democratice în căror instituție a avut un merit neegalat.

Sorita unui lider reformist deplinde în cele din urmă de soarta reformei pe care a inițiat-o. Sorita reformei, în cele din urmă, nu depinde însă de soarta inițiatorului ei. Să ne amintim de Kádár.

Ecouri dimbovitene

Absorbîti, ca și vecinii noștri, de covîrsitorare dificultăți interne și de reactivarea animoziștilor reciproce, tătănești să redescoperi evidență: securile externe care ne

pot afecta cel mai direct nu vin de la Washington sau Bruxelles, ci de la Moscova. Aceasta nu este o proiecție politică, ci un destin geografic. Lui îl datorăm emoția cu care am luat cunoștință de primejdia cu acest centru de putere să redevenină ceea ce a fost. Privind împrejur, ne-am dat seama că, laolaltă cu ceilalți vecini, ar trebui să adaptăm prioritățile politice noastre externe acestei realități care nu îl putem răspunde nici mutindu-ne în alt spațiu geografic, nici scoțindu-i pe ruși din criză, ci coordonind împreună cu cel asemenea noștră o politică în același timp activă și flexibilă față de Kremlin. Să sperăm că d-l Adrian Năstase îl studiază pe Titulescu.

Oricine se timoță la Moscova, URSS rămîne în întima noastră proximitate și rămîne totodată cea mai mare putere nucleară a continentală — așa cum complotiștii subliniază insistent. Ignorarea acestui dată în Estul European aspectul unui nou de daltonism politic, cele patru puncte cardinale se reduc la unul singur: Vest. De aici supralicitarea speranțelor că occidentalii vor rezolva crizele noastre economice, de aici migrația retorică a unor jări pînă mai ieri est-europene zădes într-o fază ocrotitoare Europa Centrală; de aici și versiunea autohtonă a acestui daltonism, fixația obsesională asupra unui virtual pericol exterior venind din partea Vestului apropiat, care ne socotește atât pericolele generate din interior, cit și configurația reală a areal geopolitică în care suntem așezăți.

Pentru toate tările aflate în această arie, problematica raporturilor cu URSS este extrem de delicată. Dintre ele, România este însă singura care are cu Moscova un lignaj territorial deschis, activat considerabil în ultima vreme. Această situație este departe de a simplifica poziția noastră în regiune. Retragerea progresivă a trupelor de ocupație promite să reducă progresiv sursele de tensiune ale relațiilor pe care le întrețin cu Uniunea Sovietică poloneză, ungură, bulgară, cehoslovacă. Probabilă creștere a neînțelegerilor între Moscova și Chișinău proiecte, dimpotrivă, să aperească sursele de tensiune între România și URSS.

Relația noastră cu Kremlinul și cooperarea noastră cu Chișinău reciună o elaborare specială ale cărei variante să ţină seama de fluiditatea stăriilor de lucruri care domină și acolo și aici. Această elaborare nu ar trebui să reprezinte politică unui guvern, ci politică tării. Ea ar trebui să analizeze problemele ratificării Tratatului în lumeni faptul că inițiativă privind înălțarea Moldovei și a independență nu se lău la București, ci la Chișinău.

Socul puciului s-a rezultat diferențial pe eschierul nostru politic intern. PSM a manifestat o grăbă, care i-a putut fi fatală de a mixa pe viitorul complotiștilor. Mai

precaută, dar probabil nu și mai indiferentă, dreapta neagră a preferat să-și exprime atitudinea printre încrezători care să-și poată să nu-i prindă la următoarea rundă electorală. Tăccerea păstrată în aceste coasuri de cumpăna ar putea să-i prindă la fel de puțin PNL-ului. Cît despre PNT-c.d., el ar fi cîștigat mult mai mult pierzind prin tăccere decât prin bizarrelor declarări ale d-lui Lup, Dinamic, echilibrat și lipsit de prejudicii să-a dovedit în aceste imprejurări nou partid al Alianței Civice. El nu a mărginit la declarării, în genere cumpătate și responsabile, ci a întreprins și acțiuni: consultări prompte cu alte formațiuni, printre care FSN.

In ce privește puterea, seismul de la Kremlin pare să-i fi adus și folosă și ponoare. După o tăccere prelungită, declarările emise de pe dealul Cotroceni și din Piața Victoriei spuneau în substanță același lucru. Altă președinte că și premierul să-i reiteră atâtul său pentru reformă și democrație cu riscul — deloc neglijabil — de a dispărea din start unei noi puteri conservatoare instalate în umbra turnului Spasski. Este de presupus că orientarea reformistă, pe care el și-a afirmă necontent, a cîștigat astfel în credibilitate.

Pe de altă parte însă, puterea a apărut cu prilejul acelui dramatic imprejurări mai divizată ca oricând. Să putem pune întrebarea: de ce era nevoie de două declarații separate? Dar este inutil, deosebirile dintre ele vorbesc de la sine. În noile copleșitoare sale precaută declarările d-lui Iliescu par să vibreze de cîtezanță în comparație cu cea a lui Walesa, dar par timorătoare și inhibătoare comparată cu cea a bătăloiosului său prim-ministru. Cred că niciodată încă putere nu a produs două discursuri atât de puțin convergente. Apelind la unitate națională, acușă putere par mai dezumită ca oricând.

O importanță politică particulară pare să aibă puternic ecou al celor 72 de ore în rîndul opiniei noastre publice. Pe de o parte, acest ecou demonstrează sensibilitatea ei politică (pe care atâtă lo contestă); pe de altă, el pare să indice o schimbare favorabilă a stării generale de spirit față de ruși care au statut să se bată și chiar să se sacrifice pentru înălțarea reacționarilor.

Mai proasă de orice însă, puciul de la Moscova semnalază pericolul pe care îl generă și agravașă declinul economic crescind, întreagă conflictelor sociale și a fricțiunilor interetnice. Tările aflate pe această pantă riscă să fie proiectate în profunde crize politice, care nu pune în pericol un anumit guvern sau anumiți actori, ci însă tranzită spre democrație.

București, 25 august 1991

DOSAR 22

Mănăstirea Vacărești
între distrugere și reconstrucție

CONVINGERI

Despre mănăstirea Vacărești am două reprezentări: una ca fiind cel mai valoros ansamblu arhitectural religios din sud-estul Europei și alta din istoria neascrisă, subterană, ca fiind un loc de tortură al detinutilor din timpul comunismului. Ceea ce facea faima acestui loc și afirma apartenența la lumea spirituală creștină ca simbol de bogăție culturală, a devenit loc de rușine – în biserică în care cindva s-au

oficial slujbe fastuoase, mureau peste noapte cei care nu aveau destulă putere să-și zornăie lanțurile pentru a se apăra de sobolanii care devorau cadavrele presărate printre ei – victorie a ateismului, a nonvaloriei.

S-a construit biserici noi, durabile, pe locul unei biserici inițial din lemn sau distruse de război, de foc sau cutremur. Mănăstirea Vacărești a fost distrusă de o altă calamitate, dictatura, mult mai gravă pentru că ea reflectă boala unei societăți – societatea „Epocii de Aur”. Cel

care în urmă cu patru ani au semnat actul de demolare a mănăstirii Vacărești se află în fruntea bisericilor și astăzi. Dar este o greșeală să confundă slujitorii bisericii cu biserică ortodoxă, mănăstirea Vacărești este un simbol, reconstruirea ei și redarea funcției religioase înseamnă un acțiune reparatoare față de naștă și istoria lui. Să urmăm tradiția acestui loc și să construim o biserică care să reziste de acum încolo și la dictatură.

RĂZVAN HRIȘTESCU

MÂNĂSTIREA VACĂREȘTI

Problema mănăstirii Vacărești face parte dintr-un orizont tematic ce depășește marginile domeniului arhitectural-urbanistic; anume, atitudinea societății în fața procesului de distrugere intenționată a ființei naționale și prin intermediul unor capitoale ale culturii naționale.

Ne aflăm în zona raportelor: BINE-RĂU, MORAL-IMORAL, ÎN INTERESUL NAȚIUNII-ÎN CONTRA NAȚIUNII. În zona

conceptelor mai generale, de natură morală, etică, filosofică.

Sub raport tehnic problema se plasează în jurul a două repere: 1) Încadrarea strictă în litera Chartel de la Venetia – linia „puristă”, inoperantă în cazul de față, a necesitării de recuperare a valorilor naționale macerate de agresiunea roșie antiromânească, și 2) tema de tip „Stare Mișto-Varsavia”: reconstruirea, fapt moral, urmarea nevoie de susținere a ființei naționale (în primul rând e nevoie ca ființa națională să fie apărată). Prin reconstruire se recuperiază com-

ponente ale documentului: imaginea și forma (forma înțeleasă aristotelic și hegelian). Acestea aparțin documentului și nu restauratorului.

Direcționarea atitudinii noastre trebuie pusă deci sub semnul legii morale (și, pentru a parafriza pe filosof: și a cerului instela de deasupra).

Pentru aceasta monumentul trebuie recolorit pe amplasamentul său (nu deplasat lateral sau pe verticală). Monumentele trebuie să stea pe locul pe care le-a plasat istoria.

ARH. CORNELIU IONESCU

De curând, discutând cu un specialist în domeniu pe marginea acestor probleme, am aflat o serie de amânunțe legate de proiectul de reconstrucție; dintre acestea unul a făcut să mi se strângă înimă: propunerea de înlocuire a zidurilor din cărămidă subțire, groase de 3 metri, cu un zid de beton armat, gros de 40 de centimetri. Cred că acest calcul economic și de rezistență a materialelor, pe care probabil se bazează ideea zidului de beton armat, ar face din mănăstirea Vacărești reconstruită o copie jahnică a originalului.

Odată construit totuși, complexul trebuie să devină un veritabil aşezămînt monahal, un factor de duhovnicie și de cultură, un centru spiritual al căruia părții viețuitoare să reinnoade tradiția

cărturarilor. Acești părinți cărturari trebuie să slinăgă în jurul lor ucenici cărora să le transmită adincimile științei lor; ei trebuie să restabilească relația părinte-ucenic, căci arhetipul relației de comunicare pedagogică nu este dat de relația contemporană și atât de familiară nouă: conferențiar-student, ci de relația părinte-ucenic.

Altă cale mai avem astfel de bătrâni cărturari printre noi, să facem un dubiu gest reparator: să redăm spiritualității românești un monument ce leagă cerul de pămînt; iar celor ce sunt la vîrstă uceniciilor să le redăm cuvîntul ce zidește prin gura celor ce ořișin cu truda lor blagoslovitul început al mănăstirii Vacărești.

LAURENTIU CONSTANTIN,
student în teologie

REZIDIREA

S-a anunțat de curând proiectul rezidirii mănăstirii Vacărești, mărturie a unor frumoase precupări reparatoare.

Unde au plins atâția oameni în timpul utilizării de tristă amintire ce a avut-o mănăstirea înainte de distrugere, este firesc să se reinființeze un așezămînt monahal spre expierea trecutului și spre fericita împăcătură a celor ajunși la judecata lui Dumnezeu.

Pentru a căpăta cu adevărat efectul unui gest reparator adus spiritualității românești, rezidirea complexului monahal Vacărești ar trebui făcută în formă și pe locul inițial, păstrându-se în structura mănăstirii puinele rămășițe din construcția originală încrustate exact la locul lor cel vechi,

cărturarilor. Acești părinți cărturari trebuie să slinăgă în jurul lor ucenici cărora să le transmită adincimile științei lor; ei trebuie să restabilească relația părinte-ucenic, căci arhetipul relației de comunicare pedagogică nu este dat de relația contemporană și atât de familiară nouă: conferențiar-student, ci de relația părinte-ucenic.

Atât cale mai avem astfel de bătrâni cărturari printre noi, să facem un dubiu gest reparator:

să redăm spiritualității românești un monument ce leagă cerul de pămînt; iar celor ce sunt la vîrstă uceniciilor să le redăm cuvîntul ce zidește prin gura celor ce ořișin cu truda lor blagoslovitul început al mănăstirii Vacărești.

LAURENTIU CONSTANTIN,
student în teologie

PRIMELE GESTURI NECESARE

Sunt convins că așa cum nu este normal într-o ordine morală a lucrurilor, ca societatea postcomunistă să valideze „casa poporului”, instalând în ea exact ceea ce Ceaușescu a vrut, PUTEREA (gest ce ar trebui ferm contrazis înstăruind aici chiar un mare, un enorm cazino, de exemplu), tot așa, în aceeași ordine morală, societatea de astăzi are nevoie să pună la loc ceea ce dictatura comună a distrus. Există în domeniul de care ne ocupăm, cel ar arhitecturii și monumentelor istorice, o serie de construcții cu valoare de simbol, care, pentru București, sunt mănăstirile Vacărești și Mihai Vodă, în primul rând, dar și bisericiile Sf. Spiridon Veche și Cotroceni, care, refăcute, ar reda nu numai ceva din situația pierdută a Capitalei, dar mai ales o parte din demnitatea noastră.

Discuțiile purtate în repetate rânduri la Unirea Arhitecților, privitoare la amplasamentul fostei mănăstiri Vacărești, au scos cu tărie în evidență această nevoie de a refa, așa cum s-a întâmplat la Varsavia după al doilea război mondial, acele monumente care sunt parte integrantă a ființei noastre. Aceasta este și situația monumentelor enumerate mai sus. Prin tragicul cezurilor lor, Varsavia și Bucureștiul leză în normele puriste ale Chartel de la Venetia. Aceasta ar cere ca acolo unde nu mai există mare lucru din ce a fost să se facă cel mult anastilozare sau monumente commemorative. În situația de față s-a păstrat de altfel cea mai mare parte a pietrării sculptate, ceea ce nu e foarte mult, dar nici puțin.

Pentru refacerea mănăstirii Vacărești, cel mai vast ansamblu de artă brâncovenescă, propunem instituirea în cadrul Direcției Monumentelor și Siturilor Istorice, a unui colectiv care să cuprindă, pe lîngă specialisti în restaurare (arhitecți, pictori, sculptori, istorici de artă, ingeri) și o echipă care să se ocupe de găsirea mijloacelor pentru finanțarea lucrărilor, compusă din economisti, juristi etc. Începutul trebuie făcut prin a determina pe baze riguroase funcțiunea pe care trebuie să o capete acest ansamblu care va cuprinde, pe lîngă mănăstirea propriu-zisă, și subsolurile deja executate. În acest sens, s-au emis mai multe ipoteze: muzeu de artă religioasă; mănăstire și spații muzeale; mănăstire și spații de folosință publică; spații pentru învățămînt; necropolă; și, desigur, pot fi imaginate și alte scenarii.

Sarcina colectivului de care vorbesc, fără a fi deloc ușoară, este totuși realizabilă, iar D.M.S.I. are capacitatea să organizeze un astfel de colectiv căruia, desigur, Unirea Arhitecților și, nu mă indoiesc, Institutul de Arhitectură îl vor acorda tot concursul.

Declarația terenului zonă non edificand și reglementarea apartenenței lui sunt primele gesturi practice ce trebuie făcute, dar înainte de orice altă cea care cred cu tărie că această necesitate este în primul rând una spirituală vor trebui să se pună la un loc pentru a determina guvernul, municipaliitatea și, nu în ultimul rând, Patriarhia, să participe activ la îndeplinirea acestui program.

ALEXANDRU BELDIMAN

PREZENȚA LUI
EUGEN JEBELEANU

Una din cele mai puternice personalități ale ultimilor 50 de ani din literatura română ne-a părăsit acum, în pragul acestei lumi noi, lăsând în urmă amintirea unei prezențe cu totul aparte și prezența peste întimplări a unei opere.

Prezența printre scriitori a lui Eugen Jebeleanu a fost – și va rămâne – o mărturie exceptională, pentru că s-a singulat pregnant prin tot ceea ce a respins și prin tot ceea ce a îmbrățișat. Un temperament în continuă ebilie, înțut parcă sub presiune, o subiectivitate reactivă ca un argint viu, un mereu treaz simț al replicei – toate acestea au dublat la Eugen Jebeleanu o perfectă conștiință a rolului poetului în cetate, a capacitatei poeziei de a înfrunta și exorciza demonele timpului, irezistibil atras de viață civică, meditând asupra ei și amestecindu-se adesea în vîtorile el, autorul înimilor sub săbiș – cum se întâlnează primul său volum de versuri din 1934 – a fost paradigmă poetului care știe să distingă între politică și istorie, între evenimentul mărunți și linile directoare ale timpului. Vehemența opțiunilor sale a găsit întotdeauna tonul potrivit pentru a înfiera extremismele, dintr-o parte ca și din cealaltă, și pentru a se păstra pe direcția indicată de o etică a bunului simț și a respectului față de Celălalt. În sensul acesta, una din ultimele sale cărji de poezie – Hanibal – a regăsit platformă lirică și ideologică a volumului de debut, arcuind – peste producția anodină a două decenii – o fermitate civică palpitară și luminoasă, ca și un freamăt liric de o expresie cu totul bărbătească. Atunci cind a scris poezie de dragoste – și se cuvine a releva că omul acesta a fost poetul unei singure mari iubiri – Eugen Jebeleanu s-a bucurat și a plins cu tășul de oțel al sufletului său întotdeauna vertical.

Eugen Jebeleanu a fost constant în prietenie și dezgust: el a știut ce este fidelitatea de luptă și refuzul pactizării cu vulgaritatea morală și intelectuală. În adunările noastre, în organismele de conducere ale Uniunii Scriitorilor, de căte ori vorbea el se facea o linistă deplină, pentru că fiecare cuvînt al lui era o somăție: el te obliga să alegi, să te definiști, să te angajezi. Cuvîntările lui erau de obicei foarte scurte, fulgerătoare: intervenții ale unei lame necrujătoare, incizii care despăgubesc apele de uscat.

Tăcerea lui de astăzi – aceea cu care se va întîlni în curând tăcerea noastră, a tuturora – ne spune același lucru ca și Verbul său: imperativul de a alege cu luciditate, de a adera cu pasiune, de a slui cu feroare un ideal care nu poate fi decât acela al artei și al libertății de spirit. Înălță în ultimii ani al vieții sale, atât timp cit boala și suferința îl au îngăduit să mai fie prezent printre noi, la modul fizic, apariția elegantă și sobră, spațiu de sfială și respect pe care îl impunea celor mai tineri – toate acestea au fost convergențe întru afirmarea unui ethos.

Pentru toate acestea, îți mulțumim, Eugen Jebeleanu. Am fi vrut să te avem alături de noi, acum cind lupta pentru valorile spiritului e mai necesară, și poate chiar mai acerbă, ca oricând.

Dormi în pace!
Nu te vom uită.

ȘTEFAN AUGUSTIN DOINAȘ
București, 24 august 1991
Fotografie de TUDOR JEBELEANU

happy-end suntem la Kremelin

Semnalul

Puciul de la Moscova sugeră o lugubră continuitate istorică. Prin el, scenariile coșmarului ale proceselor din anii '30 capătă o insolită rezonanță profetică. Ele îl trimită atunci la moarte pe primul ministru Rikov, pe comandanțul armatei Tukhacevski, pe sef GPU Ejoj, pentru unele imagini care vor fi însă săvârșite cu aderat de omologii și urmășii lor actuali, primul ministru Pavlov, comandanțul armatei Iazov, sefui KGB Krusciov. La vîratorul proces procurorul ar putea da cître faimosului rechizitoriu al lui Vișinski. Stalin își căuta dusmanii în rîndul celor mai apropiati colaboratori: Gorbaciov își cauță colaboratorii în rîndul celor mai cincii dusmani. Sortită din naștere lipsă de măsură, puterea supremă a statului sovietic respinge excesul de suspiciune pentru a cădea în excesul de candoare. În excesul de candoare deschide, în situația de criză, apetența loviturilor de stat.

O lovitură de stat ratată rămîne totuști o lovitură de stat. Ea nu a dus la schimbările vizate de către cel care a pus-o la cală. Dar ea a dus la schimbările profunde, ale căror urmări sunt deocamdată impredictibile.

Dintre cele care s-au produs pînă în momentul cînd scriu rîndurile de fată — 28 august — cea mai mare anvergură istorică par să alăbu: dispariția PCUS, partidul care și-a pus pecetea asupra istoriei Russiei și mondiale și care vreme de trei sferturi de secol a detinut puterea absolută asupra continentului sovietic; trecerea procesului de dezintegrare a imperiului într-o fază de disoluție activă marcată prin declararea de independentă a Moldovei, a Ucrainei (34 milioane locuitori), gigantul industrial și agricol sovietic, a țărilor Balțice și a Belarusiei; de-vitalizarea, demilitizarea și trecerea sub controlul societății a celor mai puternice și mai autonome politici secrete din lume, un autentic stat în stat, instrumentul tradițional al celor mai singeroase represiuni — KGB; începutul unei roade între actorii scenei politice, trecerea, deocamdată informală, dar efectivă, a rolului principal, de la Mihail Gorbaciov la Boris Eltin.

De semnificație revoluționară este reintrarea în arena politică, din care fusese eliminat cu strictețe, a factorului decisiv: societatea însăși, populația sovietică, acel oameni ai căror părinți și bunică nu au reaționat semnificativ nici la expropriația forțată, nici la foameata cumpătă de la începuturile industrializării, nici la teroarea de masă și la deportări, nici la alianța cu Hitler, nici la erorile criminale în pregătirea și conducerea războiului, nici la lovitura de palat care l-a înălțat pe Hrusciov, inițiatorul primului pas spre destalinizare, nici la invadarea Afghanistanului, nici la prigonierea sau exterminarea unora dintr-o cel mai strălucit creatori ai țărilor — această nouă generație de sovietici și de ruși care a plătit în sine energie, curajul și coezința, necesare pentru a-și asuma un rol hotăritor în respingerea loviturii de stat.

Nu se poate încă prevedea în ce măsură unele sau altele dintre aceste transformări se vor dovedi transitorii ori definitive. Un lucru este însă de pe acum neîndoielnic: țintind să înăbușe reforma, complotul a provocat accelerarea ei fără precedent. Înfrangeră complotul devine o victorie istorică a reformei. Aceste cîteva zile și nopti ale lui august 1991 au adus societății sovietice prefaceri mai redicte decât cele poste 5 ani ai perestroikăi — prefaceri cărora însă perestroika le-a pregătit premisele.

Transformările cardinale menționate mai sus, le-a adăugat faptul că pentru prima oară de la moartea lui Lenin evenimente cruciale se desfășoară nu sub controlul partidului în absența populației, ci sub presiunea populației împotriva partidului. Pentru prima oară un comandanț al armatei întîmpină împotriva unei părți și armatei iar un sef al KGB-ului întîmpină împotriva unei părți și KGB-ului. Pentru prima oară acțiunile politice de dejascoară a complotului nu se întreprind la nivelul conducerii unioniste, ci la cel al unei republici: descentralizarea se transformă dintr-o făgăduială amângătoare într-o realitate dinamică — dar această realitate este incorporată de Rusia! În sfîrșit, pentru prima oară de la constituirea sa URSS este un stat care nu are guvern.

Puciul de la Moscova reprezintă un episod dramatic al procesului istoric care domină acest sfîrșit de veac: procesul de lichidare a ordinii sociale staliniste. Lanțind perestroika îndată după instalarea sa în funcția supremă, Gorbaciov a împriimat acestui proces un radicalism și o dimensiune internațională fără precedent. Sub acest impuls au putut izbindi revoluțiile țărilor est-europene din 1989, procesul treând de la transformarea raporturilor politice la aceea a structurilor economice și sociale. Ne găsim în prima fază a acestei grele etape, cînd vechile structuri nu mai funcționează decât din inerție, iar cele noi sunt de abia în germene. Rezultatul este agravarea crizei generale care zguduje toate țările angajate în acest proces. Oarecum discretă în majoritatea acestor țări, agravarea crizei a căzută forme explosive distincte în Iugoslavia, Albania și URSS. Aceasta este un semnal și totodată un avertizment. El atrage atenția asupra faptelui că procesul destalinizării nu descurge liniar, că el se găsește, la scară internațională, într-o fază critică. Ar fi de dorit ca acest sunnal-avertizment să fie bine înțeleasă în Est și în Vest.

Deocamdată, odată cu primejdia crește și rezistența potențială a societăților respective fătă de ea. Faptul că lovitura de stat de la Moscova a fost dejucată, destătorii lor controlul pîrgărilor vitale ale puterii, dovedește că în URSS — sau în orice caz în Rusia — reforma și democrația au de partea lor forțele precumplinitoare ale societății. Tinerei străvînti de tancuri pe caldurimul Moscovei, mîile de moscovici și leningradeni care au răspuns amenințările cu teroarea ridicînd baricade, soldați și ofițeri care, cu riscul vieții, au refuzat să-și sacrifice compatrioșii. Eltin, Sevărdnadze, Iakovlev și alții, despre care deocamdată nu stim și poate nici nu vom afla vreodată, toți aceștia încălțău adus un serviciu de neprețuit țărilor lor — și totodată întregii omeniri. El și-au atrăs admirarea, respectul și încrederea tuturor celor care apără valorile democratice. Punerea complotiștilor în imposibilitate de a trece la îndelung pregătită dezlanșuirea a terorii demonștrează că Piața Manejului nu este Plaza Tien An Men, că Rusia redescinde o judecățe europeană. Totodată însă, faptul că lovitura de stat a produs, marcind un

PAVEL CÂMPEANU

succes initial, că în ea s-a angajat — cu o neprincipiere considerantă — definitorii pozitilor decisive ale puterii în stat, că o parte a armatei, cel puțin în primele momente, a executat ordinele lor, toate acestea subliniază fragilitatea și vulnerabilitatea procesului în curs.

Există însă și o altă fază a lucrurilor: terenul în care a rodit lovitura de stat nu s-a sedimentat din succesele reformei, ci din nereușitele ei. Esența puciului nu poate fi urmărirea anului execuției perestroikăi. În execuție perestroikă nu pot fi separate de persoana creatorului ei. Uniunea Sovietică și țările Europei de Est se luptă în esență cu același tip de dificultăți. Surselor comune ale acestora îi se adaugă în cazul URSS anumite circumstanțe agravante. Una dintre acestea este soarta imperiului.

Imperiul

Între distrugerea structurilor socio-economice ale statului și dezintegarea structurilor politico-militare ale Imperiului Sovietic nu există o concordanță întimă-toare, ci o interferență inevitabilă. Stalinismul nu a creat acest Imperiu, dar l-a conferit dimensiunile actuale, împrengindu-se astfel în structurile lui. Imperiul nu are sens de a supraviețui ordinii sociale pe care a introdus-o și căreia l-a conferit dimensiunea internațională cunoscută.

Totuși datorită acestei dimensiuni internaționale, peripețiile dezagregării imperiului — ca de exemplu recentul puci — nu pot constitui probleme interne ale URSS. Ele privesc toate țările lumii și în primul rînd pe cele plasate la granitățile acestui Imperiu. Opusă acestei premise geopolitice, strategia Occidentului introduce o nouă diferențiere: între Europa de Est și Europa Centrală, menită să justifice, împotriva oricărui logic, o altă diferențiere: țările cele mai expuse împotriva Est sunt cel mai puțin susținute din spatele Vest.

Conditionarea loviturii de stat de avatarsurile imperiului este relevată de programările ei în ajunul semnării Tratatului Unional. De aici rezultă că acest Tratat îl nemulțumește atât pe susținătorii schimbărilor democratice, mai ales din republicile vestice și sudice, ci și pe conservatori. Centralismul incognit al politicii sale naționale l-a împins pe Gorbaciov spre izolare. Acolăzi detaliu relevant, al programării, arată că lovitura de stat avea, întrăvînirea altelor, obiectivul imediat de a salva Imperiul și de a înălța misiunile populare pentru independență din diferite republici — inclusiv Moldova.

Secoul XX a cunoscut fenomenul dezagregării unor mari imperii: cel Austro-Ungar, în inima Europei și imperiile coloniale. Primul a pierdut în urma unui război pierdut, cel britanic în urma unui război cîştigat, dar în toate cazurile instrumentul principal al acestor procese a fost violența. Atunci cînd sînt angajate în astfel de procese, nu numai statele imperiale, dar și statele multinaționale și, nu pot evita violență — dovedă Iugoslavia. Ce ne îndreptăsește să sperăm că descompunerea în curs a Imperiului Sovietic se va pută abata de la această virtuală rugăciune și că se va consuma în mod pașnic, după modelul revoluției coesoavocă — o dezagregare de catifea?

Un argument în favoarea acestei salutare posibilități îl constituie totuși revoluțiile est-europene din 1989, exceptând-o pe a noastră. Spre deosebire de reacțiile lui fată de Ungaria în 1956 și de Cehoslovacia în 1968, în '89 Krem-

linul nu și-a trimis trupele să apere această zonă a Imperiului. Așa cum s-a conturat după cel de-al doilea război mondial, Imperiul Sovietic cuprindea trei zone: cea moștenită de la Iacovă, cea adăugată prin anexiunile din 1939—1945 și, în sfîrșit, cea constituită nu prin anexiuni, ci prin ocupare militară perpetuă, care acoperă teritoriile tărlor incluse în Pactul de la Varsovia cu excepția României după 1958. Prin unificarea Germaniei, prin auto-dizolvarea Pactului de la Varsovia și prin începerea retragerii trupelor din țările pe care le ocupa de 45 de ani, Imperiul Sovietic este pe de altă parte a pierdut această zonă, o schimbare istorică de proporții în care pînă acum violenta nu a jucat un rol semnificativ.

Se pot însă invoca și argumente care nu alimentează acest optimism și unul dintre ele constă tocmai în motivatia puținul sub acest raport. Este împede că undă de soc a dezintegrării Imperiului se propagă din zona ocupată spre zona anexată și chiar mai departe, în Ucraina, Gruzia și Armenia. Statul Sovietic este contrinut să încheie pentru a doua oară ceea ce Stalin a numit Marele Război pentru Apărarea Patriei, dar de astă dată nu ca invinsător, ci ca invins. Imperiul plătește astfel esecul istoric al orânduirii sa cu care s-a identificat. Strălușia biruință militară se metamorfozează într-o zdrobitoare infringere politică. În opinia sa, Imperiul Sovietic nu își poate considera un astfel tragic: că 20 de milioane de soldați, ofițeri, partizani și civili căzuți în marea inclemență au pierit în zădărî, o răsturnare de situație care tulbură în modul cel mai direct apropoile fiecarui familie din URSS. Sublinind aceste perspective sumbre, initiatorii puciului răspundeanu unor temeri reale, a căror capacitate de difuzare nu poate fi minimizată.

Răspingind rejetă puciștilor de salvare a Imperiului, rugăci care au ieșit în stradă să trebuiască să depășească totodată aceste temeri. A le depăși nu înseamnă însă a le nimîni. Atât timp cât durează procesul dezintegrării Imperiului durează și primejdia degenerării lui în violență.

Gorbaciov

In 22 august, Gorbaciov își proclama loialitatea față de partidul care îl trădase. Două zile mai tîrziu el proclama auto-dizolvarea aceluiași partid recunoscind astfel, printr-o formulă eufemistică, interzicerea lui pe teritoriul tot mai multe republici, inclusiv cea Rusă. Trecește cu atită rezistență de la o poziție la cea opusă poate constitui un semn de înălțătoare flexibilitate. Ea constituie însă, mai probabil, un semn că Gorbaciov a putut să restabilească, dar nu restabiliză. Acțiunea lui nu mai este generează de convingeri interioare, ci de presiuni exterioare. Puterea lui manifestă un grad ridicat de fluiditate, repercutată asupra statului al căruia precedente continuă să fie. Puciul nu a provocat această fluiditate, mai curind această fluiditate a incurajat puciul. În schimb puciul a pus-o în lumină cea mai crudă, împinindu-i totodată o magnitudine pînă acum încă neatinsă.

Gorbaciov se înapoiază la Moscova nu ca eroul, ci ca obiectul simbolice al unei victorii la căreia dobîndire nu a putut participa în mod direct. El numește noi sefi ai armatei și ai KGB-ului pe care Parlamentul îi invalidă. El începe prin a anula partidul și sfîrșește prin a consimți la suprimarea lui. Este, pentru el, un fel de apoteoză în epocă. Încercând să introducă reforme stalinistice sub conducerea partidului care a instituit stalinismul, Gorbaciov a obținut altă nereușită reformelor căi și decesul politic al partidului. Sevărdnadze și Iakovlev, care

(Continuare în pagina 14)

La Moscova, în cale 72 de ore...

Fotografia primită de la Agenția NOVOSTI